

Pest, 1847

NAPLÓJA ÉS JEGYZŐKÖNYVE

A

Pesten 1846-ban Aug. hó 10-ik, 11-ik és 12-ik napján

TARTOTT

ELSŐ PROT. TANÁRI

KÖZTANÁCSKOZMÁNYNAK.

A KÖZGYÜLÉS MEGHATÁROZÁSÁBOL ÉS
MEGBIZÁSÁBOL

KIADJA

Dr. TAVASSY LAJOS,

A PESTI PROT. EV. TANODÁK IGAZGATÓ TANÁRA.

A NEVELÉSI EMLÉKLAPOKNAK

MÁSODIK FÜZETJE.

PESTEN, 1847.

NYOMATOTT TRATTNER-KÁROLYI BETÜIVEL.

URI UTCA 453.

„Ihm Menschen zu erziehen, werde erst selbst Mensch.“

Sailer.

„A ki az egész haza nevelési lelkében fogja tudni növendékét nevelni, az lesz az igazi magyar nevelő. — *Előszó.*

M. ACADEMIA
KÖNYVTÁRA

PESTEN, 1867.

NYOMATOTT TAYLOR-KAROLYI ÉRTVEZELŐ

VI. UIC. 238.

A J Á N L Á S.

H a z á n k k ö z t a n á r a i h o z.

Egy füzetkét hozok ismét, Társaim! egy füzetkét, a mellyről ohajtanám, hogy bár képes volna mindnyájunkat egybefűzni; nemcsak, mint egy köz hazának fiait, hanem egyszersmind, mint az egy haza fiainak köznevelőit. Nem volt még kor, a mellyben olly nagy jelentősége lett volna a tanári és nevelői hivatal és hivatásnak, — mind azon tekintélytelenség és szegénység mellett, a melly még eddigé a tanár és nevelő közsorsa — merem állítani, miszerint nem volt még kor, a melly annyira át kezdte volna látni és igyekezett volna megérteni, mint a mi korunk: **mi sok függ a tanítás-neveléstől, és ha ettől, tehát, mi sok várható a tanárok és nevelőktől.** A haza ifju nemzedéke, a mi kezünk közt volna, a mi kezünk közt lehetne; ha-hogy mi is, azok tudnánk, azok akarnánk lenni, a

mikké minket a haza, a minökké minket az emberiség és a tudományrai felkentség kívánja hogy legyünk. Nevelők és tanítók, képzői és fejlesztői a nemzedékbe már vérénél fogva oltott és a haladás szükséglete nyomán oltandó szellemnek. Mint köztanárok és köznevelők, közszelleműek legyünk elsöbben magunk. Csak egységes okok idézhetnek elő egységes eredményt. A nevelés és tanítás elveiben e szerint, kívánatos volna, sőt ez teendöink első feladata: hogy mi legyünk elsöbben egységesek és egyek. E kívánat okozza, a már részint kisebb, részint nagyobb körökbeni tudományos tanácskozását és eszmecserélgetését a tanároknak és nevelőknek. S illy tanácskozmány eredményét nyujtom im be néktek. Fogadjátok ez adományt olyl szivvel, a millyennel azt néktek üdvözleti ajánlattal nyujtja a fővárosbol

a kiadó.

Pest, Télihó 18-kán 1847-ben.

TARTALOM:

	<i>Lap</i> VII.
<i>Előszó,</i> - - - - -	
<i>A tanácskozmány naplója:</i>	
Előzmények; — meghívólevél, - - - - -	1
Előterve a tanári gyűlésnek; a tanácskozás előestéje,	9
Naplója az Aug. 10-kéni gyűlésnek; üdvözlő beszéd; tudósítás a meghívók eredményéről; az eperjesi levél; erkölcsi naplóvitel; segédtanítók; iskolai névtár; a nyári tanszünetek egyidőbenisége; hivatalos levél a superintendentiákhoz; Wagner Ist. elemi módszertani dolgozatai; Lugossy Jós. debreceni tanár beszédje; érettségi vizsgálat; az osk. kéregetések el- vagy nem-törlesztése; üdvözlő levél gr. Zay Károlyhoz, - - - - -	19
Naplója az Aug. 11-kéni gyűlésnek: bold. Némethy Pál özvegyének felsegélytetése; Dr. Curtmann irata: die Schule und das Leben; tanodai hírlmények; nevelési emléklapok; Szőnyi Pál praeparandiai terve; tanodai kézikönyvek; könyvkiadók ajándékai; Regécy Ist. corneliusi szótára; a tanodai ünnepek és szünidők; jövő évben tartandó tanári gyűlés helye, - - - - -	73
Naplója az Aug. 12-kéni gyűlésnek: tanodai névtár rovatai; vélemények Regécy könyvéről; választmányi jelentés a tankönyvekről; a tanácskozmány befejezése,	88
<i>Melléklet:</i>	
A tanácskozásokon kívüli idő; első napi közebed; borfelköszöntések; második napi közebed, felköszöntések; második gyűlésnap estői tana (conferentia); harmadik napi estői tana; berekesztés, - - - - -	94
<i>A köztanácskozmány jegyzőkönyve I—XXVI-ig</i> - - -	108
<i>Kiadói értesítés és könyvhirdetés,</i> a boríték lapon.	

ELŐSZÓ.

A nevelési emléklapok első füzetének megjelenté óta (1846. Jan. 12-én) egy egész év múlt el. Ennyi idő után, sokan talán már azt is hitték, miszerint ez emléklapok emléktelenül elenyésztek s hogy az ígért többi testvérfüzetek tán világra sem fognak jönni. Azoknak csalódását, bizonyítsa egyelőre a jelen füzet, míg egy pár hét múlva, egy harmadik testvér is megjelenend, hasonlóképen életet bizonyítandó. Hogy eddigé misem közöltetett legyen e füzetek ügyéről, a mellyek Pestalozzi a nevelés százados hőségének nevével s ugyancsak az ő ünnepejére fogantattak; annak oka, nem annyira az ügy iránti lankadságban, mint inkább a körülmények hatalmában keresendő. Egyetlen egy ember, nálunk és kivált a mai korban, nem tehet mindent; már pedig e füzetek kiadója, ez ügyre nézve, csak nem egy magánosan állott ezideig, nem is tudva még, mi sorsa leend az első e nemü füzetnek, a mellytől a többiek megjelenté egyenesen felfüggeszteték; s meg kell vallania, hogy e sorsot tulajdonképen most sem

tudja még, mert az első füzet megjelentekori, részént üdvözlő, részént korholó (Relig. és Nev.) szó-lásán kívül a nyilvános lapoknak, nem sok egyéb ha-tás vala észrevehető, kivévén netalán azon ohajtatot, a melly több oldalrol és igen gyakorizben hallat-szott és folytonosan hallatszik, miszerint nekünk kü-lön magyar nevelési lapra vagy folyóíratra, vajmi nagy szükségünk van: de mind a mellett, bátorko-dik a magyar nevelési közönség eleibe, ismét egy füzetet bocsátani az előbbinek kiadója, ha nem is egyenesen mint szülöttjét vagy mint testvérjét az azelőtt egy évvel megjelentnek, de minden esetre hasonló cim alatt, hasonló törekvésnek irányában. E második füzet tartalmára nézve, egy egészen önál-ló mü is lehetendett; azonban a tárgy, a mellyet hoz, hasonlóképen nevelési és különösen emléki levén, igenis illik a nevelési emléklapok boritéka alá. A 3-ik e nemü füzet, a mellyről mondom, hogy már sajtó alatt van s hogy egy pár hét múlva világot látand, több tárgy rokonságban álland az első vagy mult évivel. Abban t. i. közlendők lesznek, némelly Pestalozzira vonatkozó cikkek is, a többek között az ünnepélyeken tartott beszédek és közlemények; köz-lendők azonkül eredeti nevelési értekezések, bírál-atok és neveléstörténeti tárgyak; és ez oknál fog-va a jövőndő vagy 3-ik füzet, közelebb testvérje is leend a mult évinek, csak hogy amannál gazdagabb s ha már előre állítani merjük páncélozottabb. Har-madik füzetnek akarók hagyni e jelen 2-ikat, de sür-getösb közlést igénylő tárgyánál fogva, ennek kelle amazt megelőznie, a minthogy ennek már eddigé is szét kellett vala küldetnie, az egyes tanodák igazga-tói és tanáraihoz, őket érdekelvén legislegközvetle-nebbül e füzet tartalma.

De kérdené valaki: mire való tehát a prot. tanári tanácskozmány naplójának és barátságos összejövete-
li jegyzőkönyvének *nyilvános* közlése? és tán vé-
gig is fogta olvasni az egészet, és e kérdést újra is-
métlendi. Az ollyannak ugyan feleletül, nemcsak azt
akarnám mondani, miszerint ezen eljárás, az együtt
tanácskozott tanárok kívánatából, sőt határozatából
történt: hanem feleletül fognám adni azt is, miszerint
az illynemü gyűlések tanácskozási eredményei, a kül-
földön is, mindannyiszor világot szoktak látni; hason-
ló eljárásrol tevén bizonyosságot hazánkban, a külön-
féle társaságok évkönyvei; továbbá válaszolni fognám
azt, miszerint a tanácskozott tanároknak, épen ugy,
mint a közönségnek, érdekében van e közlemény,
— amazoknak, nehogy mást sejtсенek az illynemü
tanácskozmányok alatt a gyanakodó lelkek, mint a
mik; ennek, hogy meggyőződjék, miszerint a prot. ta-
nároknak, minden eszközök hiánya és szegénységök
mellett, csakugyan komoly szándékuk van, a vállukra
bizott nagy munkát, a nevelés tisztét, kölcsönös értesü-
lés, értekezés, akadály- elhárítás, közszellem- ébresztés
és főleg önmunkásság és önmivelés által, hazánk javá-
ra mentül diszesebben és áldásosabban teljesíteni. A
nevelés gyarapodtát ugyanis, a nevelők gyarapod-
tából kell és lehet is egyedül várni. Nevelők nélkül,
nem lesz nevelés e honban, s nem is volt sehol e
világon, kivévén netalán az isteni gondviselés, de illy
értelemben, isten maga is nevelő. Ha tehát előbre
akarjuk vinni a nevelés ügyét, engedjük előbbre menni
a nevelőket. Egy nem lehet, a másik nélkül. Már pe-
dig én részemrol, előlépést látok ott, a midön egyik
nevelő a másiktól, vagy egyik tanító vagy tanár — a
mi mind egyet jelent, a másiktól tanulni akar; a midön
egyik a másiknak baját kész kihallgatni, és azon ne-

talán még segíteni is; a midőn egyik a másikat örömeben — mert a tanítónak öröme is van, jóllehet közszó: quem dii odere, paedagogum fecere — nem ugyan anyagiakban, de szellemiekben — a midőn tehát az egyik, egy másik társát, örömeiben részesíteni kívánja; de kiváltképen előlépést vagy haladást látok ott, a midőn a különben külön valláshajlékok emberei kívánkoznak egymáshoz, — és bár kívánkoznának mindnyájan; a midőn a tudomány színetlen zászlója alá — a melylyen egyedül a kereszt „ἐν τούτῳ νίκα“ mennyei igéje ragyog — összecsoportosulnak azok, a kikre az ur kisdied hiveinek nevelése bizatva van; haladást látok általában, az embernek embertársáhozi simulásában, a magyarnak magyarvérehezi szításában; s épen így, a szellemnek szellemmeli rokonultában, a nevelőnek nevelőtárshozi vonzódásában; az egy mezőn és egy cél feléi munkálóknak egyesültében. A kort, nem teremtik többé egyesek, de az egyeseket teremti a kor, ez pedig az egész. A ki egy maga kíván állani, az nagyot véghez vinni többé nem fog, de még csak használni sem. A jót, nagyot és dicsőt akaróknak, a mai korban egyesülniök, rokonulniök, közremunkálniök kell. És van-e dicsőbb, és van-e nagyobb, és lehet-e jobb munkája az embernek az *embernevelésnél*? Egyetlen egy embernek felnevelésére, mennyinek befolyása, hánynak lelki hatása kívántatik. Hát még egy nemzedék, és egy nemzet jövőjének nevelésére? Azon szüle legrosszszabbul neveli gyermekét, ki sohasem nézi meg, mint nevelnek mások; ki sohasem tanulja meg, mint neveltettek mások; ki sohasem értekezik más szülével, mint kellene a gyermekeket jobban, célszerűbben, önjövendőjüket megállapítóbban nevelni: épen így nézem én a dolgot a névelők között is egymásra nézve; ők, a mint nevelők a szü-

lék, úgy szülék, szellemi éltetők és nemzők a nevelők is; ők tehát, mondom, ha egymásra nem akarnának figyelmezni, egymást meglesni, egymást megbírálni, egymást bátorítani és serkenteni, szóval, **egymástól tanulni**: valljon mikint nevelendhetik önmagokra hagyottan nevendékeiket? Tanodáink, mindannyi neveléscsaládok e honban, ezeknek, a minthogy egyenként, mint jó szüleszomszédoknak egymáshoz eljárnok nem lehet, közösen kell összejönniök, és közös eszmekicserélésben egymást gazdagítani. Ez, egy részről, a tanári köztanácskozmányoknak célja; s ezt felelném annak, a ki e kérdést teendené: valljon mire való az illy tanári beszélgetéseknek közöltetése? — De van még egy másik célja is, és ez tulajdonképen a tudományos oldala e nemü összejöveteleknek. Nem mindnyájan lehetünk m. tudós társasági tagok, de minthogy még is, a tudomány terjesztésével foglalkozunk és a tudományi foglalkozás éltünk bélyege, tehát egy rendhez és egy ranghoz tartozunk: innen következik, hogy egymáshoz, már is mint olyanoknak szitnunk kell, s hogy ismét ez egymáshozzi szitásnak is, nem tűzhetnénk ki magasztosabb célt elérési vagy legalább megközelítési eredményül, mint a tudomány előbbrevitelét; az, gondolom, nem lehet feltünő dolog. A prot. tanárok, mint tudományi közmunkások: szeretnének a tudomány közérdekében dolgozni; szeretnék, különösen az u. n. tanodai tanulmányok és tudományok meg kell vallanunk, hazánkban még nem igen bőven mivelte mezejét, termékenyebbé tenni s ez által ismét egyéb nevelési működésökön segíteni; szeretnének magyar tankönyveket dolgozni és dolgoztatni, és így mindannyi lépcsöket rakni le, a tudomány magasztosabb templomáhozi eljuthatása vé-

gett honfiainknak, és a tudomány általi feldicsőülése végett nemzetünknek; ezt szeretnék mondani, s így e részből is, szítnak a tudományos tanácskozmányok létesítéséhez.

S immár, ilyenemű tanácskozmány levén a mult-évi is, mellynek menetét e füzet leírja, kérdem, van-e még további ok a közbevetett kérdésre? Az, hazánkat s hazánk nemzetének szellemültét nem szereti, a ki az ilyenemű tudományos tanácskozmányokat kárhoztatni tudná.

Az első e nemű tanácskozmány közleménye, igaz hogy nem felelend meg mindnyája várakozásának. Lesznek, a kik a tervezett és tartott prot. tanári intelligentiá ez első összejövételtől többet vártak; nem tagadom, miszerint magok a jelenvoltak is, a midőn az itt közlött naplóban a nagyszerű eredménytelenséget veendik észre, szinte el fognak pirulni, mint lehetének együtt, s mint végezhetének még is csak olly keveset? Találkozni fognak, a kik a tervezéskor eljönni kívántak, de utóbb nem jöhetének, a kik talán még örülni fognak, hogy költségekét megkimélék. stb. Mind igaz lehet, de mindnyájának csak azt felelem, miszerint az első összejövetelnek, soha sem is volt más eredmény célul tűzve, mint épen az, hogy **tartassék, s hogy tartatása, jövők tartatandásának szükségét bizonyítsa be.** Ez a legnagyobb eredmény, s ez, ugy látszik, nincs eltévesztve. — A kik nem jöve, többet vártak hallani vagy olvashatni, azoknak különösen, azt merem hizelegve mondani, hogy miért nem jövének magok is, az eredmény általok nagyobb leendhetett; — ha nagyot vársz, segitened kell magadnak is a dolog létrejöttét. Mi megtettük a magunkét, kevesen keveset, jertek jövőben többen és

többet viendünk véghez. Egyébiránt annak, a ki nem tud megelégedni azzal, csak azt vagyok még bátor mondani, miszerint őseink és elődeink, anynyit sem hagytak reánk. Ők, 300 esztendeig építettek a prot. iskolákon, építettek az egyegy tanodának a falán; de a tanárokat egymáskoz közelébb nem vonták; a tanárok által egy közszellemi építményt felállítatni nem terveztek; a tanodákban szerteszt, közös tudományi eredmény tanításáról nem gondoskodtak; az ő teendőjük a *fentartás* volt, a mi teendőnknek a *továbbvitelt*, a *haladást* nézem. Protestans lenni, és haladni nem akarni, ez összeférhetlen ellentét; tanár lenni, és a tudomány gyarapultán tudományos férfiakkal közredolgozni nem akarni, az nem gondolható; magyar nevelő lenni, és e haza nevelés ügyének előmozdítását, a nevelőknek önmagok közötti tökélesbülte által nem ohajtani, az a mai korban nem kevesebb, mint nemzeti bűn volna. Minket ne érjen e vádak egyike sem. És ha mindnyájan úgy gondolkoznánk, és férfias gondolatunk tetté válnék: akkor gondolom, miszerint, nemcsak hogy a vád alol mentek volnánk, hanem utódaink háláját is ki érdemlénők.

De mindezekről, tulajdonképen nem is tisztem itt szólani, annak is megjövend a maga ideje, a midőn reményemet erősbe teendik szózáttá. Az én tisztem, az első prot. tanári köztanácskozmány irányában, nem volt egyéb mint az, hogy a naplót és jegyzőkönyvet kiadjam és az illetőkhöz juttassam. Én még annál is többet igyekeztem tenni, a mennyiben e kiadott tanácskozmányi eredményt, — a már feljebb mondott okoknál fogva — az egész nevelési közönség eleibe juttatom. És ezen utóbbi eljárásomat, ha mentenem kellene, csak azzal tudnám és akarnám is

menteni, miszerint azt tartom, hogy korunkban a nevelés ügyéről, mentül gyakrabban kell szólni az egész közönség előtt; mert nekünk magyarokul, ha az egész nemzetet, egy nevelő testületté lehetni felkenni, és az egész hazát egy közneveldévé varásolni: akkor volna igazán mentve jövőnk. Az eszméket hinteni kell, keljenek azok, sirunkon innen, vagy sirunkon túl fel, azt ne tudakozzuk, csak hozzanak áldásos gyümölcsöket. Tanulnunk kell vetni ott is, a hol aratni nem fogunk, nem pedig csak aratnunk ott, a hol nem vetettünk. Az egész embernevelés, a nevelőegyenre nézve, többnyire csak aratás nélküli vetés. — Én is elhintettem a nevelési emléklapokat, a nélkül hogy tudnám, mit hordozandanak; de azt, a mit általuk a nevelés ügyének előmozdítására nézve ohajtok, nem szabad nem tudnom.

Igy fogadjátok, legislegközelébb ti tanártársaim e lapokat, olvastuknál ismét társaitokra gondolva. Ha a kezünkre bizott nemzedéket, közszelleműebb, virulóbb és tudományosabb jövő eleibe nevelni és képezni akarjuk: nem szabad többé e hazában egy növendéket sem, úgy nevelnünk, hogy mint tiszai nevelők, a Dunavidék nevelőire nem tekintenénk; és mint kárpátalljaiak a nélkül, hogy az alföldiek irányát és elvétnem ismernők. Debrecen és Sopron növendéke, nem csak Sopron és Debrecen, hanem az egész haza polgára; ***a ki az egész haza nevelési lelkében fogja tudni növendékét nevelni, az lesz az igazi magyar nevelő.*** Összejöveleteink által, szeretnők e lelket jobban megérteni; szeretnők neveléstudományosan jobban megfejteni; szeretnők e haza minden nevelőinek keblébe oltani. Ehez az első lépésnek cse-

kélyke nyomát, im kezeitekbe s figyelmetekbe ajánlom. Hozzatok többet a jövő évben Sopronba, és többel szolgálандanak a jövő tanári tanácskozmányok leendő naplívivői és kiadói.

Iráм Pest Téһó 12-kén 1847-ben,

mint Pestalozzi Henrik 101-ső születésnapján.

Kiadó.

A Pesten tartott első protestans-tanári köztanácskozománynak naplója a gyűlés előzményivel együtt.

A mit a magyarhoni-protestansok között a legbuzgóbbak már régen ohajtottak, azok t. i. kiknek szent meggyőződésök abban sarkallik, miszerint a protestantismus, nem csak az egyházban, hanem épen ugy az oskolában is gyökerezik, életét s nedvét nagyrészbzen innen szíván, sőt virágoztatását is ezeknek érdemül, valamint hanyatlását bünül febróvhatván, a mit mondok — az illy meggyőződésnek hódoló férfiak régen ohajtottak, miszerint a magyarhoni protestans oskolák magas hivatásukat és feladatukat mindannyian és közösen érezve, egységes szellem-tényezőivé lenni igyekeznének, csak igy felelhetvén meg kötelességöknek hazára, emberiségre és egyházra nézve: annak eszméje 1846-ban, nem csak hogy megszülemlett, hanem testesülni és valósággá lenni is indult. Kezdeménye ennek — meg nem említve azt — mi már azelőtt egyesektől ugy mint testületektől terveztetett és jóslati szózatként elmondatott, miszerint a magyarhoni mind két felekezetűek, egy protestans testületté összefornának, kö-

zépponti közös prot. főiskolát alapitnának, egyhá-
zilag közösen és együtt sinatolnának, s több efféle
szózatokat, indítványokat, ohajtatokat, részben már meg
is kezdett teendőket, meg nem említve mondom ezeket,
bátran ellehet mondani, miszerint az oskolai- és tudományi
közszellemiség megalapultának első tényleges kezdeménye
nem más, hanem a prot. oskolák tanárainak első
közös tanácskozása. A kik közvetlenül a protestans tuda-
mány gyarapítására úgy, mint továbbszállítására hivatvák,
a tanárok azok, kiknek egysége eszközölhetendi az egy-
séges tudományos működést, az egységes gondolkozást,
s az egyszellemű gondolkozás nyomán pedig az egysé-
ges hatást. Nem csak külsőképen egyet tenni, hanem
belső meggyőződésnél fogva egyet akarni s az egységes
akaratnak előidézte kedveért egymáshoz simulni s együtt
tanácskozni, az már magában is nagy lépés ott, a hol
még eddigé oly annyira külön állottak a felek, miszerint
minden oskolai intézkedéseket, egymásrai tekintet nélkül
külön tervezték, külön léptették életbe, külön örvendtek
a sikernek és külön érezték fájdalmukat a hiányokon s
bajokon. Ezt a XIX. század így nem türheté, ezt a ma-
gyarhoni prot. oskoláknak nem csak multjával és jelené-
vel netalán megelégedő, hanem azoknak szebb jövőt ohajtó
és üdvösebb hatást biztosítani akaró magyar protestans em-
ber nem is nézheté a nélkül, hogy keblében ne támadt
volna azon kívánság, miszerint a közös cél felé, egyszers-
mind közös akarattal is törekedjenek a felek, a közös
munka mellett, egyszersmind közös legyen gondolkozásuk;
a sikeren közös örömeztetők, a bajnál közös fájdalmuk,
szóval, a nélkül hogy ne kívánta volna miszerint az, a
mi külön történt, jövendőben közös irányban és együtt
történjék. Az oskolákra alkalmazva e nézeteket csak azt
lehetett és kellett tehát kívánni, miszerint az ezek felada-
tának megoldásával a nevelés és tanítással foglalkozó fér-
fiak, magokra és munkájokra nézve egységgyedül a
közös tudományi téren mozogva, egyelőre közösen tanács-
kozzanak. Ez kétséggkívül a közös akarat és az ez uton
eszközlendő közös cselekménynek első stadiuma. S illy
meggyőződésből keletkezett az itt következő levél, melly

1846-nak első felében a protestans tudományos intézetek igazgatói s illetőleg tanáraihoz mindkét magyar hazában szétküldetett; illy meggyőződésnek eredménye volt, az ugyanazon évben Pesten aug. 10, 11 és 12-ikén tartott *protestans tanári közgyűlés*. A szétküldözgetett levél im-ez tartalmu: *Tekintetes Tisztelendő Igazgatóság, Tekintetes tisztelendő Tanári tisztárs Urak!*

„Mennél elismertebb hazánkban korunk lelkének azon igazsága, miszerint magasabb szellemi célok, egyedül a szellemerők összemunkálása által érhetők el; mennél elismertebb továbbá azon meggyőződés, mellyszerint nemzetünknek szellemi erősbültét és erősbültében jövődjét nagy részben épen az oskolák, a nyilvános nevelő- és tanintézetek eszközölhetik: annál sürgetőbben int az idő, hogy az oskolák, mint megannyi szellemi erők, magas feladatukat megértve, egyszersmind nevelői-köztényezővé válni és összemunkáló szellemi hatalomra emelkedni iparkodjanak. Tovább volna már hazánk és nemzetünk a tudományi műveltségnek fokán, vagy legalább nagyobb-szerűen indult volna meg, semmint az eddigelé történhetett, ha hogy az oskolák, ezen állandó *szellem-ápoldák*, nem csak egyenként s egymástól elszigetelve, hanem összesen is, egymással egyesülve, a közös nemzeti és tudományi célok felé, közös erővel törekedtek volna. Hogy e törekvés nélkül hazánkban oskolákról igen is, de oskolai és tudományi közszellemről aligha szólhatunk még, azt kétségbe nem vonandja senki. Az oskoláknak ez egyesülési cél felé törekvésökben, legtöbbet tehetnek a tanárok. A tanárok egyesülte, egységesebbé teendi mind a nevelést, mind a tudomány hatását az egész nemzetre nézve, üdv pedig csak az egységes hatásban van. Azért egyesüljenek elsőben a tanítók, egyesüljenek eszmékben, közösen tartandó *tanári conferentiák* által. Mind az oskolák diszlőbb virágoztára, mind a tanítói hivatalnak méltóbb emeltére nézve, alig is lehetne, legalább jelen viszonyaink között, ajánlhatóbb s egyszersmind kivihetőbb intézkedés, mint épen ezen *tanári conferentiák*.

Ezen eszme iránt régen táplált meggyőződésből indult ki 1841-ben a protestans evang. főfelügyelője gróf

Zay Károly ur egyfelől, másfelől pedig a négy egyházkerület egyetemes gyűlése, a midőn eszközteni igyekvének, hogy az e hazában létező evang. főbb oskolák tanárai köztanácskozmányba jönnének össze; s im össze is hivatának még ugyanazon évben Zay-Ugróóra, a főfelügyelő grófnak saját jószágára Trencsén megyében. Eredménye ezen első conferentiának — mint tudva van, főképen abban áll, hogy az egybegyűlt tanárok, a mi akkor legsürgetősb vala, tanrendszert dolgozának ki, melly, miután azt az egyetemes gyűlés is helyben hagyta, valamennyi oskolába behozatandónak ítéltetett. De volt ezen első tanakodásnak még egy másik — nézetünk szerint amannál csak nem üdvösebb eredménye is, s ez, az egy és közös ügyért, rokon mézőn fáradozó tanárok közötti egységérzetének felébredése, az évenként kétkét kerület szerint felosztva tartandó tanári conferentiák életbeléptetésének határozata által. Ezen határozat értelmében tartottak immár a két dunakerület tanodáinak tanárai évi tanákat, egyizben ugyanis Posonyban, máskor Sopronyban és 1844-ben Selmecen. A' két tiszai-kerület főtanodái pedig, Lőcsén, Késmárkon és Eperjesen. Ezek után 1845-ben újra szükségesnek éreztetvén, mind a tanárok, mind az egyetemes felügyelő által, egy második közgyűlésnek tartatása, melly a mind két részről kivánatok kielégítésére, újra Zay-Ugrócon gyűlt vala egybe. (*Lásd az 1845-dik egyházi s oskolai lap 31. és 32. számát*). Ugyanazon évben, az 1844-ik évi Selmecen tartott tanári gyűlés határozata szerint, *Pesten* kellett volna összejönniök a — dunakerületi tanároknak, hanem ezen összejövétel, a közbejött zay-ugróci köztanácskozmány miatt elmaradván — az 1845-ben tartandott conferentia, 1846-ra u. m. ezévre esett s tartatása Augusztus 10-kére tüzetett ki.

Az e gyűlésrei meghívás ada alkalmat a jelen sorokra, hogy t. i. a tartandó tanácskozmánynak az általa elérendő célra nézve nagyobb érdekességet adni, másfelől pedig, hogy a tanároknak ezen célrai összemunkáltat tágasabb térre vinni lehessen, igen idejen való teendőnek tartják az alolirottak, az eszmének már többek általi

megpendülte és a kivitel iránti kívánatoknak több részről nyilvánulta mellett, eszközölni, vagy legalább eziránt magoknak bátorságot venni, mikint a *Pesten öszszegyüendő conferentiara, ne csak a dunakerület evang. tanodáinak tanárai, hanem egyuttal a két tiszai kerületi — és ismét, nem csak a prot. evang. tudományos iatézeteinek férjai, hanem egyszcrsmind prot. reformatus testvéreink főintézeteinek tanárai is, telyes bizodalommal meghivassanak, ugyanazon testvéri érzettel küldetendvén meg a meghívó levél erdélyi tanári barátinknak és protestans hitü rokoninknak is.* S ezt e sorok által telyesíteni s remélhetőleg elérni im sietünk. Sietünk a gyűlés tartatásának idejét tudatni és a két hazai és két prot. testvér tanintézeteinek t. c. tanárait, a már említett Pesten tartandó tanári conferentiára meghívni. A főfelügyelő gróf Zay Károly ur, e gyűlésre nézve hozzánk intézett egyik hivatalos levelében következőleg nyilatkozik: „Folyó évi Febr. 13-rol kelt becses sorait vettem, s azoknak azon pontjára nézve, melly szerint a duna-kerületi tanárok évi gyűlése melly 1844-ben Selmeceen tartatott — ezen évben Pesten volna tartatandó s arra a reform. intézetek tanárai is meghívandók — csak telyes helyeslésemet fejezhetem ki, sőt ha majd netán célszerűnek látszatnék honunk mind két testvérbiten levő tanodák képviselőit egy közgyűlésre öszvehívni, szerencsémnek tartanám, ha ezen közgyűlés helyeül Zay-Ugróc tüzetnék ki.“

Némellyek szerint ugy látszik, mintha igen merész és még nagyon korádzott volna ezen eszmének és kívánatnak kivitele. Mi azt tartjuk, miként az oskolák körül illynemű teendő is, feltéve hogy általa a nemzeti tudományosság és nevelés ügye nyerhet, Pestalozzi születésének százados, a linci békekötésnek csaknem két százados és Luther halálának már három százados évben, nem igen mondható többé korádzottnak, sőt tán inkább elkéssettnek, ugy hogy lelkünket alig ha nem sulyosabban nyomhatja az elkésésnek, mint elhamarkodásnak büne. Az oskolákat eddigé, csak egyes intézeteknek szoktuk volt tekinteni, olly annyira egyeseknek és egymástól külön

állóknak, hogy köztük magát a tudományi viszonyosságot is, csak gyéren ápolgattuk, nem hogy azon lettünk volna, miszerint mindezen tanintézetek, a mint külön, úgy összesen is, egy nagy és közös cél felé törekedve, valamely közös kapcsot bírtak volna, melly önnönmagokból fejlődve, önnönmagoknak egységét eszközöndette. A midőn hazánkban más téreken az összeforrasztás, a cél és erők egyesítése már régen megkezdett, és a legörvendeztetőbb sikerrel foly: akkor az oskolák célja és erejük összeforrasztása vagy legalább közös érdeke, a mellyből egyedül minden egyesítés és egyesülés sikerrel fakadhat, valóban elérkezete már. És a mennyiben az oskolák szelleme nagyrészben a tanítóknak él és működik, annyiban ezen szellemi összeforrasztás is, a tanítók egyesülésétől várandó. Tanácskozzanak a tanítók önmagok között nagy munkájukról és buzduljanak önmagok által közlelküen a nagy és közös cél felé. Ők, mind a tudomány, mind önmagok érdekéből, tanári összejöveleteket bátran tarthatnak: sőt, ha a kor szellemének intő sugallatát megakarják érteni, kell is hogy tartsanak. És ha ezek által egyebet sem tudnának is elérni, mint azt, hogy egymással mint közös tudományi mezőn munkálók megismerkednek, elbeszélve egymás bajait és küzdelmeit, nem különben örömeit és reményeit, már is sokat nyerend ez által is az oskolai szellem, már is kezdendik magokat a tanárok egyvérü és célü testületnek érezni. Korunk az öröme és reményekben, valamint a bajok és küzdelmekben is, az erők és célok egyesítési kora.

Igy éreznek a pesti tudományos tanodának tanárai, kik magoknak, mint a conferentia összehívásával megbizottak és a megbizásban örömmel eljárni kívánók, kötelességül tüzek ki, a náluk tartandó közgyűlésre *valamennyi két hazai prot. főbb tanintézetek tanárait meghívni*. Tanácskozzunk ezuttal Pesten, a hová, ugyreméljük többen, netalán más érdekből is, pl. az Aug. 15-re esendő négy kerületi egyetemes gyűlés érdekéből, legszivesebben jövendnek, máskor, lehet hogy másutt gyűlhetendünk össze és a protestans tanári tanácskozásokat, minők némethonban is divatoznak — könnyen

szentesíteni a gyakorlat magyarházánkban is és általok, mennyi iskolai és nevelési reform-eszméket lehetend elhinteni, mennyinek csiráját az összemunkálás által hatályosan öntözgetni. A megjelenés napjául kérjük a 9-dik Augusztust tekinteni. A tanácskozmányok az iskolai épületben lesznek tartatandók. A többire kérjük t. c. Társainkat, sziveskedjenek minket becses megjelenésökről legalább számra nézve, még jóval előre megörvendeztetve értesíteni, hogy így t. vendégeink számára, a szükséges szállásokrol eleve gondoskodhassunk. A mi egyébiránt a tartandó tanácskozmányok szerkezetét és tárgyait illeti, arra nézve csak annyit bátorkodunk előre megjegyezni, mikint a netaláni idei gyűlési elnök, valamint a jegyzők is, a megjelenendők által fognak választatni, a tanácskozási tárgyak pedig — a melyeknek mezeje egészben a nevelés és a prot. iskolák tudományi köre, hasonlóképen a megjelenendők által lesznek szőnyegre hozandók.

Ezeket a midőn a t. c. Tanári uraknak, becses figyelmébe ajánlanók és Kegyeteket a közös prot. tanári gyűlés eszméjének felkarolására felszólítva a közöttünk megjelenésre tisztelettel és barátsággal ujjolag meghívnök — örömmel bevárva az eziranti tudósítást — becses és barátiás jóvoltukba zárt tisztelettel, maradtunk Pesten Martius 30-kán 1846-ban. A Tekintetes tiszteleendő Igazgató s á g, Tekintetes tiszteleendő Tanár-Tarsinknak alázatos szolgálói, a pesti prot. ev. gymnasium és a vele összekapcsolt tanodák tanárai és azok nevében *Dr. Tavassy Lajos*, igazgató tanár.“

E levél immár tartalmának értelme szerint, szétküldetett valamennyi két hazai prot. tudományos intézetekhez, a mint az, alább a gyűlés első napi tárgyai között részletesen még elő forduland. Azonban arra nézve a mi még továbbá a kitüzött gyűlés tartatását előzményként illeti, nem lehet említetlenül hagyni továbbá azt is, miszerint e gyűlési előleges indítvány is, hivatalosan közöltetett légyen ő méltósága gróf Zay Károly ural, a gyűlés tervezetének létrehozásában és eszközzésében már előegesen is és folytonosan munkálkodván a pesti tuda-

mányos intézetnek tanárai, mint a kiken 1846-ban a sorvala a két dunai kerület protestans evangelikus tanárainak egybehivatására, munkálkodék nemkülönben a pesti prot. evangelika gyülekezet, a mennyiben annak, mind iskolai választottsága, azaz, a gyülekezet által felállított iskolai kormány, mellynek elnöke a mindenkori iskolai felügyelő, mind pedig a tulajdonképeni gyülekezeti képviselőség az ugynevezett gyülekezeti választottság (Ausschuss-Convent), és egyszersmind a helybeli gyülekezeti közgyűlés is, melly két utóbbinak elnöke a helybeli esperességi főfelügyelő *B. Podmanicky László*, a tervezett gyűlést egész kiterjedésben helyeselték, s hozzájárultukat megígérék. Mind ezek telyes megegyezésöket adák az egybehivandó gyűlésre nézve, a mint azt, egyfelől a már a felszólító levélben idézett sorai gr. Zay K.-nak tanusitják, — masfelől pedig, tanusithatják a pesti prot. gyülekezet jegyzőkönyvei s a gyülekezet több tagjának személyes részvéte a gyűlésen. Azonban a kiviteli dolog, egészben a többszer említett tanintézet tanáira bizaték, övék levén az indítvány, hogy háborgatlanul övék legyen a létesítés, és a célszerű eszközlés körüli munkálkodás is. Egyébkint, a gyülekezetnek számos buzgó tagja, egyenkint nem hogy elvonta volna magát a gyűlés létrejöttének elősegítésétől, sőt inkább még ajánlkoztak is felszólítva és felszólítlanul, az öszvejövendő tanároknak, részint szállással szolgálni, részint pedig a netaláni egyéb költségek fedezésében is a legszivesebben osztakozni. Ezt kész örömmel tevén a pesti gyülekezet lelkes hivei, mint kik megértették, mi sok fekszik a tanároknak ollynemü öszvejöveleiben és köztanácskozásaiban, illik hogy ez is, a gyűlés azon előzményei között, a mellyek a létrejövettel elősegíték megemlittessék. Tanácskoznak tehát a pesti tanárok ezek folytán előszer külön, megegyezvén a leveleknek mi intézetekhez és személyekhez szétküldetésében, magát a szétküldetést pedig, igazgató tanár-társukra bizván, későbbben pedig tanácskoztak, a mi már a részletes kivített illeti, a pesti tanintézet egyik legbuzgóbb pártfogójával, azon tanintézetnek ugyszólván teremő atyjával,

kinek több mint félszázados gyámkodása alatt az említett intézet jelen virágzatára serdült, tr. Schedius L. kir. tanácsos ural, — mint a kinek ollynemű tudományos gyűlések tartatásában, maga is több tudományos társaságnak mind külföldön, mind e hazában tagja lévén, sok tapasztalása van. Ezen előleges tanakodásokban olvastattak folytonfolyva a szétküldött meghívólevelekre érkezett válaszok a mellyek mindmegannyi örvendetes és erősítő adatokul szolgáltak a megpendített eszmének korszerűségéről és szükségességéről támasztandó meggyőződésre nézve. Valódi élvezet volt olvasva hallani a viszhangokat a mellyek e szellemi köpögtetésre viszonzítottak. Tehát a pesti intézet pecsétjének „*ébren*“ jelszava, a melly alatt a levelek szétküldettek nem ébreszgette, sőt inkább már mindenütt ébren találta a kebleket, mint a mellyek ily felszólításra saját sugallatuk s az idő intésénél fogva már várva vártak; bizonyításul szolgál az arra, miszerint az eszmét már magamagában, minden prot. tanár érezte, tudalomra érlelte, különben nem is talált volna olly általános viszhangra. A vett válaszok olvastán kívül, teendője volt még az előleges tanácskozásoknak, egy gyűlési előterv készítése. Ennek vázlati fonalát beadta az igazgató, a mellyet aztán tanakodó társai, némelley módosítások mellett helyben hagytanak. Az előlegesen megállapított gyűlési előterv következő volt:

„Előterv a Pesten folyó év Aug. hó 10, 11 és 12-dik napján tartandó protestans tanári közgyűlésnek.

„A valamennyi két hazai prot. tudományos intézetekhez szétküldözgetett meghívó és felszólító levél értelmében, a gyűlésre *megjelenési nap* Aug. 9-ke. E napon történik az elszállásolás, a helybeli tanodák épületében a megérkezőknek fogadására várakozó választmányáni előleges *bejelentés* mellett. Az elszállásoltak mindnyájan, egy gyűlési *előtervpéldányt* kapnak. Ugyanaz nap estve, előleges és barátságos beszélgetésre találkozhatnak már az egymáshoz kívánczozó tanár urak az oskolai épületben.

Első gyűlési nap.

(Aug. 10-kén Hétfőn.)

Ennek rendje következő:

Összegyülekeznek a tanár urak, a tanodaépület gyűlés termében reggeli $\frac{1}{2}$ 9 órakor s itt:

1. A gyűlésre, meghívás következtében *jöttek*, helyt foglalva *üdvözlöttek*.

2. *Elnök és jegyzők választatnak*. Elnök egy, jegyző kettő; választatnak még netalán naplívivők is, — a mennyiben a gyűlésről naplót vezetni, a gyülekezet jónak tartaná. Ezen tisztviselők azonnal a választás után, elfoglalják helyöket. A' gyűlésnek a tisztviselők választása után megalakultát követi:

3. *Hivatalos értesítés a gyűlésrei meghívó leveleknek szétküldetéséről* és a szétküldetésnek eredményéről.

4. A bárminemű iskolai és nevelési tárgyakról előadásokat tartani kívánóknak, az eziránti bejelentése és a jegyzők által feljegyeztetése. A netaláni kézirati dolgozatokat vagy beküldött értekezéseket sat. az elnök veszi át, választmánynak adandás végett, a melly is azokról, a gyűlés második napján, előleges véleményt hozand. Különben ív is fog készen feküdni az aztalon, a mellyre az indítványokat tenni kívánók, nevöket és tárgyukat röviden följegyezhetik. Némelly indítványok, tanácskozás alá kerülhetendnek még e napon s ez kihuzandja a gyűlést délig. E közben történhetik a némelly tanódák részéről, nyomtatásban megjelent tanodai hirlők (programmok) kiosztogatása a jelenlevő tanár urak között.

5. Déli két óratájban *közös asztal* mellett költetik el az ebéd.

6. Délután netalán — a mennyiben az idő engedendi — terveztetik a tanári kar, azaz a résztvenni kívánók számára, némelly helybeli *nevezetesebb intézetek látogatása*, a mikre nézve az előleges bejelentés már mindenütt megtétetett; így például: a tudós

társaság gyűlése, a vakok intézete, a kiseddóvókat képezde, továbbá netalán: a testgyakorolda, a nemzeti muzeum és az iparműkiállítás, az iparegyesület gyűjteményei, a gyermekkórház, a josephinum arvaház, a ludoviceum, a pesti és nemzeti kör, a nyilvános énektanoda, a műkiállítás, az ujhidépítése, a nemzeti uszoda. sat.

7. Estve némellyek a színházakat látogatandják, a többiek szívesen váratnak *barátságos beszélgetésre* az oskolai épület társalgási termében.

Második gyűlési nap.

(Aug. 11-kén Kedden.)

A gyűlés kezdődik fél 9-kor, a helyre nézve ott, hol az előbbi napon. Rendje következő:

1. Felolvastatik az első nap *jegyzőkönyve s hitelesítettik.*

2. Tanácskozás, részint az első napról felmaradt, részint újból előveendő tárgyakra nézve. A beküldött dolgozatokkal foglalkozott *választmány véleményét hoz.*

3. Dél tájban *közös ebéd.*

4. Délután netalán kirándulás gőzösön *Ó Budára.* Itt megismerhetők, a régi római romok, továbbá a hajógyár és visszajövet ismét gőzösön, meg nézve a császárfürdőt.

5. Estve mint az előbbi napon, részint színház, részint találkozás barátságos és *barátságos és barátságos eszmecsere*nél a tanodaépület társalgási termében.

Harmadik gyűlési nap.

(Szerdán. Aug. 12-kén.)

A gyűlés kezdődik 7. órakor, a már e napon (d. e. 9-kor) tartandó bányakerületi egyházi gyűlés miatt,

— a mellyen a tanári karnak is részt venni, kétségkivül érdekében álland. E harmadik gyűlés tárgyai:

1. Felolvasatása és hitelesítése az előbbi nap jegyzőkönyvének.

2. A gyűlésen résztvevő *tanárok emlékkönyvbe írják nevüket*, ezen könyvbe igtatandván későbben a gyűlési jegyzőkönyv, valamint a napló is; a könyv a helybeli intézet levéltárába tétetendik le.

3. *Folytatása a tanácskozásnak* s annak *berekesztése*.

4. *Meghatározása a jövő év vagy években hol, és miként tartandó tanári gyűlésnek*, s előleges kitűzése némely fontosabb tárgyakkal. Ezzel a gyűlés eloszlik, nem rendelkezhetvén még a többi napokról, minthogy azokon, egyfelől a bányakerületi, másfelől az egyetemes evang. egyházi gyűlés tartatandik.

E tervnek készülte közben tartattak a pesti prot. gymnasium nyárfélévi közvizsgálatai és pedig Jun. 19-től 29-ig. E vizsgálatok idejére kijött volt nyomtatásban az említett intézet s a vele összekapcsolt elemi és leány-tanodáknak évi tanhírleménye. E tanhírleményt az illető intézet tanárai magok részéről, a többieknél is előidézendő életjelnek nézvén, illőnek tarták hogy erről egyéb társak is tudomást nyerjenek. Elhatárázák tehát magok között e hírlemény szétküldetését, s pedig újra, mind azon tanintézetekhez és személyekhez, a kikhez előbb a gyűlésrei felszólító levelek intéztettek volt. Ennek tiszte ismét az igazgatóra esett s így egyszersmind arra is volt alkalom adva, hogy a tartandó gyűlésre másodizben is emlékeztetve lőnek a két felekezeti prot. intézetek; s mind ez ugyan illy értelemben meg is történt. S ennélfogva új örömet élvezhetének a levelek szétküldögetői s a gyűlés összehívói, részint új, részint különben elmaradandott válaszok vétele által, másfelől pedig azon öntudatban, miszerint a magok részéről serkentés és buzdítás tisztében a közohajtat előidéztére nézve, mitsem mulasztának el, és pedig annyival kevésbé nem, mivel úgy intézkedének, miszerint a tartandó gyűlésről, ne csak a tanárok mint résztvehetők lennének tudósítva és meghíva, hanem egyszersmind a protestans egyházi főnö-

kök is, úgy intézkedének mondom a pestiek — s itt is gróf Zay Károly ur tanácsára, a mellyet válaszképen Dr. Tavassy levelére adott volt, miszerint a meghívó levél valamennyi protestans püspök és kerületi főfelügyelő és főgondnok uraknak is a tanhírlóval együtt küldetnék meg. De ezekről úgy is szó leendvén még a meghívottak elősoroltában, közeledjünk ezen előzmények után, inkább már magához a gyűléshez s előszer is annak előestéjéhez.

Az Aug. 9-én megérkezettek legislegelőszer találkoztak az oskolai épületnek, egy e célra rendezett tantermében előleges beszélgetés végett. Vidám fogadásra találhattak és találtak is mindnyájan a kik jöttek, barátságos kezet nyujtottak egymásnak, mintha vajmi régi ismerősök lettek volna, pedig voltak olyanok, kik egymást életökben egyszer sem látták, lehet hogy egymás neveit sem ismerték. Elég volt annyit vallani, hogy az ember tanár vagy hogy nevelő, s már is le volt vetkeztetve minden idegenkedés. Ezt a rokon érzet szülte, a rokon ohajtat, az ugyanazon egy eszme valósitása iránti buzgó vágy, a melly melletti apostolkodás kedvéért indultak vala utra a kik jöttek. Egy kis ideig tartó ismerkedés és személy-bemutatás után, — poharat ragadott a takarékosan étel és itallal ellátott asztalról, egy fiatal házi gazdának szerepét vivő Dr. T. L. a helybeli intézet többszer említett igazgatója, s a poharat megtöltve így köszönté fel a megérkezett vendégeket: „lelkes tanár társaim! hozott istenre emelem poharamat, a mint e folyó hegyalljai lángnak befogadására poharamnak öble kitarul, s a mint szomjam e pohárnak borát kívánja, úgy kitarul keblem s helybeli társaim keble a ti jöttetekén és fogadástukra, s úgy kívánkozik lelkem a ti lelketek itala után. Legyetek üdvözök, a kik az ország négy széléről, Soprony és Máramaros - Szigeth, Lőcse és Verbázsrol jöttetek; s a mint a hazának mind a négy folyama az egy Dunába szakad, így egyesüljenek a hazának négy vidékeiről jött és még jövő prot. tanárok mindannyian egy szellemi folyamba, egyesüljenek előszer is a Dunának középponti partjain. S a mint hazánk folya-

mán századokig hultanak már a habok alá, s a nélkül, hogy a haza s a magyar nemzet új és jelen felviragoztát, csak egyis láthatta volna: úgy hazánk s prot. oskoláink története folyamában is, századok tüntek már el, a nélkül hogy elődeink csak egyike is a protestans tanároknak illy napját, illy percét érte volna millyen a jelen pillanat, a midőn a két egyház fedelei alatt felnevelkedtek, egy fedél alá gyülekeznek közös tanácskozás végett, közös jövőnek kedveért. Hozott isten, mert az eszme, melly ez össze-jövetelt szülte isteni, hozta légyen isten veletek közös ügyünk hajnalát. S a mint hiszem, hogy e hazai hegyek arany nedvének cseppei az ivónak vérével egyesülnek, úgy egyesüljünk mi is, s úgy váljanak a közöttünk kicserélendő üdvös eszmék is vérré, oskoláink, önügyünk, hitünk és hazánk örömére! ezt üdvözletül néktek s a felmaradó cseppeket, közanyánknak keblére szórva, üdvözletül távollevő társainknak a kikiről hiszszük, hogy szellemökkel közelünkben vannak, sőt kívánom hogy velünk legyenek, valamint mi is ő velek. Éljenek!“—E szó, a milly hév lelkesedéssel rögtönöztetett, olly nyílt indulattal fogadtatott s a jelen levőkön, az egymáshozí kívánczóság telyesültének örömezzete ömlött el, s az egyetakarásra nagy volt a várakozás, valamint nagy a csodálkozás a multa nézve azon, mint leheténk el eddigé is egymás nélkül, holott az egymáshozí szításnak, olly nagy és szives hajlamát mindnyájan régóta érezők. De lássunk a dologhoz — szólt ismét Dr. T. — ha úgy tetszik, hát ne oszladozzunk ujra, a midőn a közösség és egység a jel-szó, ne oszladozzunk apró körökbe, mert az idő pillanatai drágák, hanem képezzünk inkább egy nagy kört, a mellynek középpontja önügyünk jelenje és jövője legyen, az t. i. melly végett ide zarándokoltunk; olvassuk netalán fel elsőbben is a gyűlés előleges előtervét és hogyha azon netalán valami módosításokat kellene tennünk, tegyük ezeket már most, gazdálkodva ez által is a holnapi nap idejével. — Ezen indítványra közelébb csoportosultak az egyesek és az előterv felolvastatott. [A gyűlés kezdetének idejére nézve, ajánlották néhányan, hogy a gyűlés már 8 órakor kezdetnék, többben azonban

a terv kijelelt ideje mellett nyilatkozván, meg maradt a tervezett óra t. i. $\frac{1}{2}$ 9-re. A tisztviselők választásárol pontra nézve, már előlegesen is módosítást kívánt *Papp János* (miskolci), a mennyiben t. i. a jegyzőségre elégleni látszott egy személyt, ellenben a napló vezetésére kettőt kívánt. Előadott okai a legközelebbi napon két naplívivőnek választására birták a gyűlést, ugyan illy számmal választatván a jegyzők is. A tisztviselők választásárol szóló pontnak felolvasta közben, suttogás hallatszott az egybegyűltek között, azt árulandó el, hogy valljon kiket lehetne tisztkül, különösen pedig *elnökül* választani? *Papp János*: állapotjunk meg mindjárt e pontnál s tanakodjunk előlegesen választandóinkrol, hogy holnap készületlenül ne lepjen meg a gyűlés. *Turcsányi J*: Ez ohajtható s ez tulajdonképen célja ezen esti tanakodásnak, előszer is tisztviselőinkre nézve tisztában lenni s aztán az előlegesen elővételendő tárgyakra nézve. Mindnyájan: ugy van. *Hetyéssi László* (Sopron): kérjük tehát előadó Tavassy Lajos társunkat, ne sajnálja többünknek kívánatát erre nézve kitárni. *Halljuk!* — Tisztelt társaim és barátim, — így szolt a felhívott, kényes helyzetbe szoritanak, ha épen engemet hívnak fel ohajtatuk nyilvánítására holnapi elnökünket illetőleg; nekem és helybeli társaimnak, itt kívánatunk nem lehet, hanem csak tisztelt vendégeinknek, a mi tisztünk volt, az előtervben a meghívó-levél szavaihoz ragaszkodva, megszorítatlan szabadságot adni a jötteknek s megnyugodni abban, a kit ők ohajtani s választani fognának; választásuk, a mi választásunk is lesz. Erre s az előtervnek épen illy szerkezetére birt a meltányosság egyfelől, miszerint kész és „sine nobis, de nobis“ elnöklet alá meg semis akartuk volna hívni társainkat, masfelől pedig az eddigi gyakorlat. Tudva van ugyanis, miszerint az eddigé az evangelikusok részéről tartott tanári gyűlésekben, a midőn azok csak kerületiek valának, elnökölt mindenkor azon intézet igazgatója a mellynek kebelében a kerületi gyűlés épen tartott, de, valahányszor a gyűlés egytetemes volt, s olyan volt már kétizben, mindannyiszor szabadon választatott az elnök. Ezen esetben vagyunk mi is, mert a mi gyű-

lésünk is egyetemi sőt a protestans tanárookra nézve leg-
 egyetemibb. Történt ugyan, hogy Zay-Ugrócon a szabad
 választás elve, mind kétizben a hivatalban töltött kor
 által megjön szoritva, tisztí évekre a tanároknak legöreg-
 bike ültetvén az elnöki székbe. Ha ezen gyakorlat
 szerint akarnánk indulni, de azt mindenesetre csak tanárookra
 alkalmazva, mivel ezt elvül szeretném felállítani, miszerint
 t. i. tanári gyűlésekben a tisztviselők mindenkor csak tanárok
 közül választassanak, — ha mondom, az említett gya-
 korlat nyomán akarnánk indulni, úgy tudnók mit kelljen
 tennünk. Fordulnánk egy férfiúhoz, ki hasonlóképen tanár-
 társunk és pedig utunkat egyengetve, tanár volt már
 akkor még mi előtt mi erről csak álmodozánk is, ki hi-
 vatalát már több mint ötven év óta viseli és így bizonyo-
 san öregbikünk. Kit kelljen e jellemzés alatt értenünk azt
 tudni fogják. (Helyes! éljen Schedius ő nagysága. Halljuk
 halljuk!). Ha társaimnak ez közös kívánata, úgy nekem sincs
 más kívánatom. Hanem a ki engemet felszolitott, maga
 is azt vallá hogy „a többeknek kívánatát tolmácsolnám,
 nem mondá — nem is mondhatá — „hogy mind-
 nyájának“ mindnyájan csak holnap leszünk együtt s aztán
 ma ugyis csak tájékozásul szolgál ez, de különben en-
 gemet mindnyájan meg sem is biztak, sőt vannak má-
 sok, kik erről eddigé tán mitsen is sejtve, mást sug-
 tak nekem. Nézzünk végig sorainkon, hiszen annyiban
 a mennyiben, — ismerjük egymást Vannak kik *Hetyessy*,
Papp, vagy *Varga*. . . . az előadó többek felszólalása
 által félbeszakasztva, abba hagyá a további nyilatkozást.
 A többek szava így hangzott: „kérjük fel kir. tanácsos
 Schedius L. urat hogy lenne elnökünk! Éljen! Szólani
 kívánt már régebben az éltetett ősz tanár, szólani,
 midőn még csak sejté a hosszashan nyilatkozott T—nek
 többek tolmácslatát, de mások folytonosan sürget-
 ték vala T—t a névért s ugyan azért kir. tanácsos
 ur is hallgatott. Nyilatkozott most körülbelöl illyké-
 pen: „szeretettel kérem tisztelt barátimat, ne ves-
 sék figyelmöket reám, engemet semmikép meg ne
 válasszanak, mivel én e bizodalmat el nem fogadhatom,
 tanácskozni szivesen szeretnék magam is, mint társ kö-

zöttük, de bizodalmutkat meg kell köszönnöm s kérnem, hogy azt másra ruháznák. „Kérjük, felszólítjuk nagyságodat, ezt szólaltatja bizodalmutk,“ így hangzott több szó. „Én azt nem tehetem, folytatá az őszbe borult férfit, magok kedveért nem teszem s ha csak azt nem akarják, hogy magamat tanácskozásaiktól megvonjam, úgy elfognak ettől állani. Egyébkint, hagyjuk is ezt most, még úgysem vagyunk együtt mindnyájan, menjünk talán csak tovább az előterv olvasában.“ — S tovább olvastatott a gyűlési program, a nélkül, hogy a többi tisztviselőkre nézve némi tájékozás szóba jött volna. Csak annyit említe még közbe **Benedikty J.** (Késmárk), miszerint jegyzők választására tán szükség sincs, illynemű gyűléseknek jegyző-könyv nem kell, ha jegyzeteket birni akarunk, szedje össze azokat a naplívivő. A tiszai tanároknak kerületi gyűléseiben soha sem vitelik jegyzőkönyv, mivel ez a tanácskozást megköti és határozatokat teremt ott, a hol olyanok nincsenek, hanem csak tanácskozási eszme-kicszerelés, tudományos társalgás és kölcsönös ismerkedés. — De hagyjuk ezt holnapra. *Dr. Tavassy:* kell hogy a tanácskozásnak valami eredménye legyen s az lesz a közmegállapodás, az lesz az emlékeztetés a jövőbeni gyűlésekre nézve. Nem is a jelenlevők és a mi kedvünkért, hanem a távollevők és az utánunk jövők kedveért szokott jegyzőkönyv vitetni. Hogy annak szerkesztése itt egészen más, mint a minő hatósági testületeknél lenni szokott, az természetes. De valljon nem vezetnek-e mindenütt a tudományos társaságoknál is jegyzőkönyvet stb. Azonban hagyjuk ezt holnapra, s ma erre nézve tán csak ennyit tegyünk, hogy az egyénekre nézve tisztában legyünk, hogy a holnapi tanácskozás idejét hosszas választási vitatások által meg ne rövidítsük. Hagyjuk holnapra, ezt kívánák mindnyájan. Menjünk tovább. — Az előterv 4-ik pontjához szólott **Kanya Pál** (Pest): hogy hosszú értekezéseket a gyűlés idejében ne olvasnánk. Így nyilatkozott **Cuncius Károly** (Selmec) is, és **Papp J:** élő legyen a tanácskozás, az értekezéseket ha olyanok lesznek, vagy köröztessük vagy szánjuk azokat valamelly lapba. A választmány általi megolvastatás és vélemény adatás is ajánlkozik, a mint

a szerkezetben van. A kérdés csak az, hogy mikor fognak ezen választmányok munkálhatni? De meg különben nem is tudjuk még, lesz-e, vagy van-e már valami beadott hosszabb dolgozat? *Tavassy*: előadja minő dolgozatok érkeztek eddigé hozzája s kíván a szerkezet mellett maradni, miután ott ugyanaz volna, mi egyébkint is ajánlatik, különben minden egyébre nézve ő is előszóbeli tanácskozást kíván. S ezt kívánják mindnyájan, csupán a távollevők iránti tekintetből, kik személyesen meg nem jelenhetének, de szellemileg itt kívánnak lenni, elfogadtatik az értekezésekre vonatkozó pont. A többi is megmarad. A 7-ikre, egy tanár azon észrevételt teszi, hogy az sok a mi egy délután rövid idejére terveztetik. Erre *Dr. Tavassy*: nem következik, hogy mindenki, mind azt megnézze, a mi terveztetik, sem nem hogy valamennyi tanárok mindannyiszor csak együtt járják be a látogatandókat, ez csak ajánlás és figyelmeztetés; a látogatók egyes csapatokra oszolva mehetnek, kinek hová kedve lesz, a helybeli tanárok a sokuemü intézet megnevezése által, csak azt akarják tudatni, miszerint az említett helyek, mind egyikén a szives fogadtatásra és bévezetésre nézve, a szükséges lépések és jelentések megtétettek. Ugyan nekik leendvén különben is tisztök társaikat kísérni a hová ki kívánkozni fogna stb.

Bevégeztetvén az előterv felolvasása és a megnyugvás a szerkezet iránt befejeztetvén, figyelmébe ajánlá még *Tavassy* a jelen voltaknak az oskoláktól érkezett válaszoknak felolvasztatását és pedig, hanem is a gyűlés rendes tanácskozása idejében, legalább tehát ez esti társalgás és beszélgetéskor. Helyeseltetett. — Nem különben még azt is megemliti, a mire egy két társa által magánylag fel lön szólítva, hogy az egybegyült tanárok a tanácskozási nyilatkozatokat, ne épen csak magyar nyelven kívánják kihallgatni, hanem hogy inkább engedjék meg kinekinek, miszerint ugy szóljon, a mint magát legkönynyebben kifejezheti és a mint gondol leginkább megértetni. A magyar nyelvrei szorítás által, mi a nyilatkozatokat illeti, a jegyzőkönyv a mint magától értetik, nem vezettethetvén más, hanem csak magyar nyelven, ne

veszünk eszméket a miket netalán valamely társunk ki-nyilatkoztatni kíván s ne is idegenítsük el őt tőlünk. Tanácskozni akarunk csak, már pedig a tanácskozás nem lehetséges megértetés nélkül. Előre felteszi azonban szó-ló és tudja, hogy hite szerint, bizonyosan csak igen ke-vesen lesznek, vagy talán egyszem, a ki szive érzetét és lelke gondolatját ne tudná magyarul kifejezni, miután már törvény szerint is mindnyájan magyarul tanítunk, hanem a lehetőség esetére is figyelmezteti társait, hogy köztünk némiképi idegenkedésre ne adassék alkalom ott és akkor, a hol s a midőn egyesülni akarunk. — E figyelmeztetés némán hallgattatott ki, s semminémű észrevételekre nem adott alkalmat. A szóló is tán csak „dixit et salvavit animam“ azok irányában, a kik őt e nyilatkozatra megkérték. Mert ugyancsak sokan és sokat beszéltek a gyűlés egész há-romnapi ideje alatt, de más, mint magyar szó nem is hallatszott és ha, hát legfeljebb is csak idézetként.

Ezek után az első esti beszélgetés vidám társalgás-sá vált ismét. Egy kis étel, egy pohár bor és a pipa és szivar göndörülő füstje vig üdítésben tarták a kedélyeket és a lelket a holnapi nap várakozása és a több társak utáni kívánczóság, mivel, a mint a pestiek már akkor is kijelenthették, az ígérkezetteknek még alig hogy fele volt jelen. Következik:

August hó 10-kén,

mint a gyűlés első napján, öszvegyültek a megje-lent tanárok a helybeli középtanoda teremében. Valának pedig az intézeteknek betürendje szerint következők: „*Koren István* (Aszód), *Erdélyi József* (Debrecen), *Turcsányi János* (Győr), *Losoncy László* (Gyöngyös), *Benedikty János*, *Hunfalvy Pál* és *Hunfalvy János* (Kés-márk), *Király József* (Kővágó-Örs), *Turcsányi Lajos* (Kőszeg), *Kelemen Gergely* (Kun-Sz.-Miklós), *Terray Károly* (Losonc), *Tomasek Pál* (Lőcse), *Albrecht Dániel* (Modor), *Pásztor Dániel* (Maramaros-Szigeth), *Papp János* és *Regécy István* (Miskolc), *Varga János* (N. Kőrös), *Homollay Endre* (Osgyán), *Dr. Tavassy Lajos* és

tanár társai (Pest), *Michnay Endre* (Posony), *Király József* és *Cuncius Károly* (Selmec), *Hetyéssy László*, *Szabó József* és *Tatay István* (Sopron), *Dr. Bloch Móric* és *Pecz Gyula* (Szarvas), *Godra Mihály* (Uj-Verbász). A vendégek igen diszes koszorujában többek közt báró *Podmanický Lászlót*, *Schedius Lajos* kir. tanácsost, *Dr. Székács József* pesti, és *Bauhofer György* budai evang. lelkészeket és több másokat az irodalmi pályán is kitüntetett magánnevelőket láthatnunk megörvendezettő volt. Majd a helyet foglaltakat helybeli közép-tanodai igazgató *Dr. Tavassy Lajos* üdvözlé illy tartalmu beszéddel:

Érdemes Gyülekezet, Tisztelt tanártársaim!

„Az időnek azon percében, mellyben észreveszszük, hogy a nap egünkre emelkedő félben van, azt szoktuk mondani, hogy *hajnallik*, és a midőn már láthatárunkon szemléljük a napot, azt mondjuk, hogy *reggel vagyon*. A virradat percét mindenütt, a természetben úgy, mint a szellemvilágban *reggelnek* szokván jellemezni. S ezt tekintve, úgy látszik, hogy reggele mulatkozik a mi ügyünknek is, hogy derüre fordul a magyar prot. nevelők és tanárok százados boruja. És ennek, ha nem csalatkozom egyik örvendetes előjele a mainap. Mert ugyan is azolta, hogy magyar történetet irunk, azolta hogy magyarhon prot. oskolairol szólunk, nem volt még ezen oskolák tanárainak olly napja, mint a mai, még nem olly időperce, mint a jelen! Hol van ugyanis nyoma annak, hogy ha csak az egyik vagy a másik prot. fél tanárai, bár külön is, az egynehány utolsó évet kivéve, a mellyben a tanári gyűlés eszméje valósításának megkezdetését, a korszerűen haladó protestansnak, gróf *Zay Károlynak* köszönjük, hol van nyoma mondom annak, hogy ezen tanárok önszántukból jöttek volna öszve, egy érdektől ösztönöztetve, egy és közös célfelé törekedendők? annyival kevésbé van nyoma annak, hogy mind két felekezet tanárai egy fedel alatt tanácskoztak volna! Ollyannyira uralkodott, közöttünk még eddigé a különválásnak rendszere, miszerint nem csak az, hogy az egy felekezet tanárai, a másikéival nem gondol-

tak, hanem ugyanazon egy félnek kebelében is, nem tördtek egymással, az egyes oskolák, mindenik külön futotta a maga pályáját, a közös oskolai organismusnak tengelyét, a tudomány felvirágoztának e leghatalmasabb emeltyűjét, még mindeddigé nélkülözve. Már pedig csak akkor mondhatni, hogy valamely hazának, vagy egyes felekezetnek oskolái, a mennyiben t. i. még felekezeteseknek lenniök illik, mert különben iskola és felekezet, némi természetes ellentétben látszanak lenni egymással — hogy kezdenek az egészre nézve üdvösen hatni, midőn azok vezérei a tanárok, egyet akarva és egyet munkálva, habár külön is és távol egymástól, még is egy nagy és közös egész felé indulnak. Ennek hiányában is kell sok részben keresnünk, ezuttal egyebeket nem említve, e hon érdeksztésszaggasának egyik bő forrását. És épen azért, a midőn e hazában egyelőre ha csak a prot. oskoláknak valamennyijét, egy tudományi rendszer füzendi össze és a prot. tanárokat mindnyáját egy testvéries és társias indulat hevitendi, akkor virradand meg ezen oskolák napja, és a tanárok csak akkor, a midőn ez megkezdetendik, méltán mondhatandnak egymásnak „jó reggelt és jó napot.“ A mennyiben ez, ne talán még ma kezdetnék meg, anynyiban már a mai nap, az üdvözletre méltó üdvnap maga. És ha ez, akkor én vagyok az első, ki szivemből kívánok „jó napot“ társaimnak, jó napot ügyünknek, ki hirdetni merem a prot. testvérülésnek az iskola téren hajnalhasadtát. És valljon mi nagyobb, mi dicsőbb gondolat hozhatná össze a protestans tanárokat?

Ezuttal Pestnek, különben is a hon virradat városának, és Pesten a prot. evangelikusok fiatal intézetének, a helybeli gymnasiumnak juta szerencse tisztül, a két testvér tudományos tanodáinak tanárait, részint mint küldötteket, részint pedig mint önszántukból jötteket, csekély falai között, hálás és örvendező indulattal fogadhatni, és nékem az intézet egyik tanárának és még csak egy év ótai igazgatójának juta szerencse osztályul, az egy és közös ügy érdekében, egy és közértelmű munkálás akaratával összejötteket, helybeli társaim nevében, ma-

gyar „*hozott istennel*“ üdvözölhetni. És a mint e nap, a meghívó intézet évkönyveiben a legjelentékenyebbek egyike, úgy az e naponi üdvözlőnek kifejezhetőse részemről életemnek legjelentékenyebb perce. Régen sóvárogta már, mindkétrésről jobbjaink illy nap után, régen kíváncsiak egymáshoz, egymást látni, egymással közelebről megismerkedni és ügyöket ha lehet, közös karokra emelni; e nap elérkezett, merész vágyaink ez egyike teljesült és immár tőlünk függend, az egybegyült tanári kar közös akaratától, e napot, közös ügyeink évei és áldásos évtizedei első napjává tenni.

Igy ismétlem a „*hozott istent*“ társaim nevében, társak irányában kik a közös ügy kedvéért, az egymáshoz szításnak szent nemtőjétől ösztönöztetve, időt és távolságot nem tekintve, sőt költséget sem kimélve, a meghívólevélnek „*ébren*“ jeligéjétől áthatva, egymáshoz siettek, egyenlő hajlamból kiindult meggyőződést hozva, miszerint a tanároknak tanári ügyökön, először magoknak kell segíteniök, magunkon tehát magunknak, és a magunkoni segítség által, nem fognók-e egyszersmind könnyebben teljesíthetni azt, mit hazánk, egyházunk, mit az emberiség és a tudomány magas érdeke reánk biztanak: mit tőlünk egyiránt várnak, hogy t. i. az ifju hazai nemzedék általunk is, erőnkhez és a kezünkhöz adott eszközökhöz képest, kitelhetőleg nevelve tanitassék s tanítva vezéreltessék. Jönni fognak mások utánunk s azoknak is az leendő tiszte, de hogy e nagy munka mindég könnyebb, több sikert ígérő és vidámabban gyümölcsöző lehessen és legyen, siessünk az utat már előre egyengetni. Nagy dolgoknál már maga a kezdet is jutalom.

Ki nem tudja, hogy meg vagyon irva, és hogy ez a haza jobbjainak hite és elve, miszerint e sokáig szendergett nemzet, e sokáig tespedett hon, eszmélőbb éberlétre felserkentésének, éber életbeni fentartásának és boldogabb jövőrei felvirultának, egyik legbiztosabb hatója és eszközlője, ugyszólván egyedüli feltéte, a *nevelés*. Ez pedig kinek a tiszte, nem de nem a nevelők és tanároké? Nevelők vagyunk mi is, növesztői e hon szellemültének, hatói e hon dicsőbbültének. Karjainkra adák a szülék gyerme-

kiket, kezünk vezérletére bízák az apák fiaikat, karjainkon ringathatjuk e hon reményét, szivünkéből fakaszthatjuk jövőendő boldogságát, tanítói elménkkel deríthetjük napját. És mind ez a mi tisztünk.

Dicső hivatás, páratlan feladat, hahogy e hivatás és feladatnak közös örömét, ugymint közös terhét, közlelküen megtudnók és meg akarnók érteni, és hahogy egyszersmind e magas célunk felé, közös értelemnek erejével törekedni elég hajlandók volnánk. De épen itt van a hiány, itt a legnagyobb nehézség, eszközölni a közös értelemnek erejét és működtetni a közös erőnek hatását. Ki nem tudja, hogy szétszaggatás van e honban, mint mindenütt, ugy a protestansok között is, mintha nem ugyan az volna a nemzet fia, ott a hol a Tisza, és egyiránt ott, hol a Duna hajjai zugsnak? ott a hol a Kárpát örök fagybau merevül, és egyiránt ott, a hol a délibáb rémjai a róna tájain usznak? mintha olly annyira eltérő irányban kellene nevelni az egyiket a másiktól és mintha olly elkerülhetlen szükség volna, hogy a prot. oskolák szerkezete, melly önnön magoktól függ, még az egy és közös alap, az egy és közös cél mellett is, ollyannyira elágazó legyen egymástól, hogy még magok az oskolai szünetek, mik a tanári kar nagy részének ezuttal is, szomorú elmaradási kénytelenségét okozák, olly annyira egyaránytalan időben tartassanak? és mintha végre magok között az ifjuság vezérei, ugymint vezetettjeik között, semmi viszonyosságnak nem volna szabad léteznie? Hát meddig akarjuk még külön tanok tanítása által nehezíteni e haza fiai között a testvérülést? meddig még széttépve tartani a közös jövőnek reményét? vagy olly nehéz és lehetetlen dolog volna-e a közösség és egység eszméjét az iskola és a tudománynak terén megkezdeni, a mint nehéznek tartjuk azt a hitnek mezején? ki nem tudja hogy ennek is, amaz a kezdeménye? — Ugyan is a tudománynak feladata közvetíteni, a mit a hit és az élet közvetlensége csak külön felfogásban ismer, a közvetítő intézet pedig az iskola, a közvetítők a tanárok.

De hagyjuk ezt, mert a dolog bővebb fejtegetése, tán nem is ide tartozó térre vezetne, és én örömet találnám kifejezni a felett, a mit mások még csak re-

ményleni is alig mernek, sőt a mitől sokan lehet hogy a legfázékonyabban tartózkodnak. Már pedig ezuttal, a mint az alkalom is int, és a mint az más részről tisztémül is tétetett, nem csupán még csak valósulandó remény, hanem már valósult eredmény felett nyilatkoztathatom ki örömet. És ez az, hogy a két prot. felekezet tanárai, immár valahára készek együtt tanácskozni, hogy tisztársaink szerény meghívónkra hajolva, a mint a körülmények engedték, e köz és vegyes tanácskozmányba megjelentek. Nem nézve azt, hogy *kik* által hivatának, hogy azok csak egy kisszerű és fiatal intézetnek néhány tanárai; sem nem nézve azt, hogy *hová* hivatának, hogy a város, ámbátor nagy és középpontja az országnak, de hogy a tanácskozások helye szűk, kivált netalán azokra nézve, kik tágasabb térekhez szokvák; nem nézve mondom mind-ezeket, hanem tehintetbe véve inkább csak és megértve az *időt* mellyben ez összehívás történt, hogy ez urunknak már 1846-dik éve, a reformatio elterjedtének hazánkban több mint háromszázadosa, a linci béke kétszázados, és egy híres férfiú születésének, kinek szelleme épen a jelen évben, a nevelőknek és tanároknak egyesültét csaknem egész Európában eszközlé, százados éve; — megértve mondom ezeket, s megértve e mellett az indokokat is a mellyek ösztönzetéből ez összehívás a prot. iskolák nevelési és tudományos ügyének közös érdekében történt, örömmel jövének. A jövetelen örülünk tehát, mert ez nem többé ábrándos remény, kétes jövőről, hanem valósága és jelenje az örömmek, mert valósága az eszmének. Ennyi a dolog lénye s ez az örömmek s a szivbőli üdvözetnek elégséges oka.

Azonban, még mielőtt az egymással értekezés megkezdetnék, szabadjon végül csak kettőt még röviden megemlítenem. Egyfelől ugyanis azt, miszerint e gyűlés, nagyobbára csak tanároktól indult ki, s a mennyiben ez a gyűlésnek egyik jellemző vonása, úgy meg kell vallanom, hogy másfelől ez egyik fő érdeme is, tanárok valamennyi részeseek s épen mivel azok, úgy ebben egyszersmind biztosítás fekszik aziránt, miszerint a tanácskozmányok irányra és célra nézve, kétségkívül csak a tanárok ügyének

terén belől fognak mozogni. Másodszor meg kell még mondanom egyéni előleges véleményemet együtt-létünkről, hogy t. i. ennek ne abban keressük dicsőségét, miszerint netalán sokat végezni, mint gyűléseinken végezni szokás, és határozatokba foglalni igyekeznénk, mert a mi döntéseink nagyobbára ugyis csak ohajtások és legfeljebb javaslatok fognának maradni, mikre nézve a határozati s kivitelt eszközlő sulyt, másutt kellene előbb kivivnunk: hanem keressük a dicsőséget inkább abban, hogy mint tanárok alakuljunk és hogy mint prot. tanári kar, önmagunkra nézve a közös gyűlések magas eszméjét valósítsuk és ha lehet jövőre nézve állandósítsuk. Ez volna a dolog dicsőséges oldala. Születési napnak elég lesz ennyi, az eszmének testbeni első lélekzése. És ha ebben érdem van, ez érdem mindnyájunkra nézve közös, hogy az eszmeszülett első ringatói lehetünk. Gyümölcsöt ne várjunk még most, a hol még csak a vetés ideje van. A gyümölcsöt megtermendi és megérlelendi az idő, csak mi legyünk elég buzgó magvetők és öntözők. Hiszen, a mi saját kertünket öntözgetjük, mert a nevelésnek e hazában előmozdítására mi nemcsak jöttünk, de hivatalosak is vagyunk, nekünk kell tehát leginkább éreznünk bajainkat és hiányainkat s hozzánk illik azok orvosoltáról is legelőször gondoskodnunk, gondoskodásunk pedig ezuttal, a közös tanácskozás létesítése legyen. Vagy azt varjuk-e, míg mások, kiknek a mi ügyünk nem ügyök, segitendenek rajtunk? azt mondja a példabeszéd: *míg magad segíthetsz magadon, ne szorulj másra.*

S ezek előleges észrevételeim a mellyekkel szeretett társaink és barátinknak jöttét üdvözölni bátorkodtam. Hosszabb beszéddel nem akarnám a tanácskozásnak különben is szűk perceit rövidíteni; de ezeket elmondani készítte lelkem és ez kötelességem is vala, e kötelességemet csak annyiból akarom még teljesíteni, a mennyiben nem mulasztom el végül bevallani azt, a mit minden becsületes házi gazda vendégei irányában bevallani nem szégyel, hogy t. i. üdvözölteink szűk és csekély helyünkkel megelégedve s szerény fogadásunkkal beérni sziveskedjenek. Nem vagyunk azon állapotban, mellyben jelen-

leg a Kassa-Eperjesen összegyűlt természet-visgálók üdvözlő fogadói, a hol két város versenyez a magyarrol ismeretes vendégszeretetnek bebizonyításában, de az indulat nálunk is ugyanaz, melly náluk, a társias szivesség indulata.

Ezek után, a midőn még kívánnám, hogy társaink jól érezzék magokat közöttünk és hogy az egyetértés, a tudomány általi testvérülés angyala szálja meg kebleinket, im lássunk munkánkhoz, netalán azon rendben, a mint az előleges előterv javalja; válasszuk előszer tisztviselőinket, az egyenlő társaknak, e gyűlés alatt leendő elsőit, és így alakulva tanácskozzunk. Reményilem, hogy a mint mi ügyünket szeretjük, úgy szeret minket isten, úgy léssen ő velünk és ügyünkkel, valamint mi ő vele és ügyünkért!“ — E beszéd nagy helyeslést és szerzője szives eljeleneket aratott.

A gyűlés most a szétoztott előterv szerint a teendőök sorára térvén, legelőbb is magát rendes tanácskozó testületté alakítandó, miután a tanári kar Nestorát a közönségesen tisztelt *Schedius Lajos* kir. tanácsost, többszer ismételt kérésekkel is, mivel ugymond ő, ez sem tanácsos, sem célszerű, az elnökség elvállalása — s vite lére rá nem vehette, többek javallatára a jelenlevők közt legidősebb hivatalnokó tanárt *Hetyéssy Lászlót* (Sopron) felkiáltás által elnökül választá, ki a bizodalmat megköszönve, székét azonnal el is foglalta. Most következék a jegyzők megválasztatása, mire nézve *Papp János* (Miskolc), azon már tegnap megpendített indítványt tevő, hogy a mennyiben a jegyzőkönyv csupán a gyűlésben kifejlendő tanácskozások összes eredményének, a napló ellenben, minden a gyűlésben előfordulandó beszédek és tetteknek részletes előmutatója: talán célszerűbb lenne, nem mint az előterv javasolja, két jegyzőt és egy napló-vivőt, hanem megfordítva, egy jegyzőt és két naplívivőt választani. *Többen*: legyen mind jegyző, mind naplívívő kettő. És a választás azonnal megesett, a jegyzőség: *Hunfalvy Pálra* (Késmárk) és *Pásztor Dánielre* (Szigeth), a naplívívőség pedig *Papp János*- (Miskolc) és *Tavasszy Lajosra* (Pest) bizatvan.

A jegyzőkönyv I-ső száma.

Az előtervben kitűzött teendők során Dr. *Tavassy Lajos* (Pest), az e gyűlést öszvehivott hivatalos levelek iránt illy tartalmu tudositást olvasott fel. —

Tisztelt Gyülekezet!

„Gyülésünk megalakulta után, bátorkodunk a javaslati előtervben, első tárgyul ajánlani a hivatalos tudositást, az ezen tanári gyűlés előzményeiről u. m. értesítést a szétküldött meghívólevelekről és ezeknek eredményéről, a minthogy csak ebből fogna kiviláglani, minemü és hány intézethez küldetett szét a meghívó? hány, mellyike és kik által van képviselve? s így a tanári conferentiának testületies volta is, ebből fogna leginkább kitűnni, a mennyiben alkalmunk leend örömmel értesüluünk, miszerint a prot. tanárok szellemi egysége, tulajdonképen nagyobb, mint azt, netalán a személyesen jelenlevő tanár urak kisebb száma mutatja. De még másrésről kötelességünk is, illy kimutatással szolgálunk, a mennyiben a gyűlés öszvehivatásával meg valánk bizva, hogy kitűnjék a meghívottak irányában, kik mint vendégeink jövének, de kik most mint társaink és biráink vannak jelen, mennyiben járánk el tisztünkben. Ezen kötelességnek teljesültét, az itt beadandó számadást az egybegyült tanári testület irányában, jelen előadóra, ugymint én reám volt szives bizni a helybeli tanári kar, s e szerint van szerencsém helybeli társaim nevében, a jelen értesítést tudomására hozni a tanári gyűlésnek. Azonban elébb sem hogy ezt tennem, szükség egy kis történeties bevezetésre engedelmet kérnem, a melly, mind az előadandó kezdeményekre nézve, mind pedig jelen tanári gyűlésünk helyes fel fogására és megítéltére nézve, némi szükséges felvilágosításul szolgáland. Ugyan is:

1-ször. Tudva van, mikint az első illynemü tanári conferentia, akkoron még csak az evangelikusok részéről, tartaték Zay-Ugrócon az oskolai és egyházi főfelügyelő ösztönzetére és meghívására egyfelöl, másfelöl a 4 superintendensi egyetemes gyűlés meghagyásából. Tartaték pedig ezen gyűlés, a főfelügyelő gróf ősi jószágán Trencsin megyében 1841-ben. Mi volt légyen e gyűlés-

nek rendje és eredménye, ennek előadása nem ide tartozik. Megemlíteni csak annyit akarok, miszerint a nevezett gyűlésre tulajdonképen csak a főbb iskolák, u. m. collegiumok és lyceumok tanárai valának hivatalosak, az ugynevezett gymnasiumok, mint olyanok, akkoron képviselve még nem valának. A zay-Ugróci ezen gyűlésnek egyik üdvös határozata az volt, hogy *két-két kerület szerint* s így Tisza- és Duna-vidék szerint, *évenként felosztva és a helyre nézve örökké változva tartandó tanári gyűléseket rendelt*; érintetlenül nem hagyhatva azon érdemét is, hogy az *egy-egy külön tanintézetben havonként rendelte meg még azon felül a helybeli tanári conferentiák tartatását*. Mennyiben teljesült legyen ez utóbbi üdvös határozat, mennyiben nem, tudomásom körén kívül esik; de annyit tudunk bizonyosan érdekel, miszerint az évfordulati kerületi conferentiák csakugyan megtartottak, mind a Tisza-, mind a Dunavidék intézeteinek tanárai között, sőt még a jelen évben is a tiszaiak részéről Eperjesen.

2-szor. 1844-ben tartott a Dunakerületek tanári conferentiája Selmecen, a melyet csak azon okból említek meg, mivel e gyűlésen új gyakorlat életbeléptetése által, új stadiumot értenek el a tanári conferentiák. Ezen új gyakorlat abban állott, hogy a selmeci lyceum kissé eltért vala az első zay-Ugróci határozattól annyiban, t. i. a mennyiben a conferentiára nem csak, mint az előtt történt, a főbb iskolák tanárait, hanem egyuttal a gymnasiumok és progymnasiumokéit is meghívta, a kik is megjelenének, a mint magam is tevém volt. Ezen gyakorlat, mint a selmeci kerületi conferentiának alaposan indokolt határozata, egy évvel későbbben állandósított a köztanári tanácskozmány által. Ugyanis 1845-ben, újjolag egyetemes tanári gyűlés tartaték Zay-Ugrócon és pedig három részrőlői ösztönzetnek következtében, először a 4 superintendensi egyetemes gyűlés határozatából, másodszor az egyetemes főfelügyelő urnak önajánlatából, és harmadszor az ezen gyűlés egybehívását kérő tanárok indítványának tekintetbe vétetése okából. Ide is, már nem csak a főiskolai, hanem gymnasialis és progymnasialis

tanárok is megválnak hiva, és megis jelenének. És ezen eljárás volt a selmeci határozat és gyakorlatnak állandósítása s ennél fogva új fejletti fok a tanári gyűlés eszméje valószínűsítésének tárgyában.

S im ezek megelőzte után, ránk következék az 1846-dik év s a gyűlés egybehívásának sora a Selmecen történt ajánlás nyomán, Pestre került. A pestiek immár, tudva egyfelől azt, mennyire ohajtják vala már Zay-Ugrócon az egybegyűlt tanárok, egy mentülelőbb újra egybehívandó tanári köz konferentiának tartatását, nem mulaszthaták el, ezen ohajtatok nyomán az egyetemes főfelügyelő helybenhagyásával, az alkalmat megragadni s a náluk tervezve levő, különben csak Dunakerületi tanári gyűlésre, meghívni egyszersmind önnön kívánatukhoz képest, a Tiszakerületek tanárait is, s így az előlegesen kerületi konferentiából, evangelika tanári közkonferencia válandott; de tudva másfelől azt is, mi mind kétrésről több protestans tanár kebelében ima gyanánt lángolt, s mit a zay-ugróci konferencia is, egyik buzgó ohajtatként gyakorizben megvallott, mennyire korszerű volna t. i. azon indítvány, miszerint a prot. mind két felekezeti tanárok, már valahára közösen tanácskoznának, elhatározzák magokat vagy is inkább elhatározók magunkat, a nálunk tartandó evang. köztanári konferentiára, egyuttal a prot. reformata egyház tudományos tanintézeteit is meghívni s így az evang. közkonferenciáját, *egyetemes protestans tanári konferenciává* változtatni. S im ezen fejletti fokot is, helyeslé az egyetemes evang. felügyelő s engedményi hozzájárultát nem voná meg az indítványtól, valamint e helybeli tanintézet gyülekezeti és oskolai kormánya sem. Így történt a jelen gyűlésnek egybehívása és ezek voltak előzményei, el nem mulaszthatva a mellett megemlíteni még azt is, miszerint a meghívók a kölcsönös tudományi és oskolai értekezés terének tágasbitása kedvéért, megküldetének egyuttal ugyanazon tisztelettel, testvéries bizodalommal és reménnyel, a testvérhazai, értem az erdélyi mind három felekezeti prot. tanintézetekhez is. E szerint a gyűlés ez utolsó stadiumán *egyetemes két hazai protestans tanári gyűléssé* válandott, habogy t. i.

szerencsénk volna, Erdélyből is társakat, a mint azokat meghívók, köztünk láthatni. Mind ez, ha meggondoljuk, már csak eszmében is sok, általános kiviteli valóságban óriási, és tán elsem is érhető, de nagy dolgoknál, mint már is szerencsém vala egyszer mondani, vigasztaljon az, hogy maga az okszerű kezdemény is már eredmény, jól-lehet a következményekre nézve még mindig csak előzmény. De lássuk immár közelebből miben áll a kezdeményes eredmény. S ezzel teljesítendem tisztemet.

A szétküldetési eljárás mellett oskolai és tanári névtárt nem használhatván; mert illyennel még nem birunk, inkább csak véletlenies tudomás szerint küldözgetők szét a gyűlésrei meghívókat, különösen következő intézetekhez és alább megnevezendő személyekhez. A netaláni elmaradás vagy megfélekedés e tekintetben valamellyik intézetre nézve, az előre bocsátott, mentség után, úgy hiszem, hogy nem fog bününkül felrovatni. A meghívó levelet magát szükségtelen volna újra felolvasni, az ugyis mindnyájunk előtt ismeretes. Így következzenek tehát a részletes adatok:

I. A protestans *evangelikusok* részéről küldetett a meghívó (hogy kőbe ne ütközsem, betürend szerint mondanom el az intézeteket):

1. Az *Eperjesi collegiumnak*. 2. *Késmárki*. 3. *Lőcsei*. 4. *Posonyi*. 5. *Selmeci*. 6. *Soproni*. 7. *Szarvasi* lyceumoknak, vagy főoskoláknak. Továbbá: 8. *Miskolci*. 9. *Modori*. 10. *Osgyányi*. 11. *Rosnyai* és 12. *Sajó-Gömöri* gymnasiumokhoz. 13. Az *Aszódi*. 14. *Becske-reki*. 15. *Beszterci*. 16. *Győri*. 17. *Iglói*. 18. *Körágó-Eőrsi*. 19. *Kőszegi*. 20. *Losonci*. 21. *Sz. Lőrinci*. 22. *Sz. Mártoni*. 23. *Nyiregyházai*. 24. *Verbászi*, ha nem esalatkozom — mindannyi gymnasiumokhoz.

II. Az protestans *reformatusok* részéről anyahazánkban (itt a különböztetésre nézve bocsánatot kérve, az egyes intézeteket hiteles kutfőkből nem ismervén, csak összesen betürendezendem): 1. *Bössörmény*. 2. *Curgó*. 3. *Debrecen*. 4. *Gyöng*. 5. *Kardszag*. 6. *Kecskemét*. 7. *Kisuj-szállás*. 8. *Komárom*. 9. *N. Körös*. 10. *Losonc*. 11. *Miskolc*. 12. *Pápa*. 13. *S. Patak*. 14. *Szathmár-Néme-*

thi. 15. *Már. Szigeth.* 16. *Szikszo.* 17. *Szoboszló.*
18. *Kun Sz. Miklós.* 19. *Mező-Tur* 20. *N. Várad.*
21. *H. M. Vásárhely.*

III. *Az erdélyi testvérekhez:*

Itt a reformatusokat, evangélikusokat és unitáriusokat egy közös *prot.* név alatt véve, következőkhöz: 1. *Brassó.* 2. *N. Enyed.* 3. *Kolosvári refor. collegium.* 4. *Kolosvári unitar. colleg.* 5. *Medgyes.* 6. *Szeben.* 7. *Szász-város.* 8. *Szász-Sebes.* 9. *Segesvár.* 10. *Székely Udvarhely* és 11. *Zilah.*

IV. Megküldetett még a meghívó következőknek, részint tiszteletből, részint gróf Zay Károly ur a magyarhoni evangélikusok egyetemes főfelügyelőjének javaslatára:

1. Magának gróf *Zay Károlynak* mint egyetemes főfelügyelőnek. 2. *Báró Prónay Albertnek*, mint a bányszerület felügyelőjének. 3. *Báró Jeszenák Jánosnak*, mint a dunántuli egyházker. felügyelőjének. 4. *Matkovich István* septemvir urnak, mint a dunántuli egyházkerület felügyelőjének. 5. *Draskócy Sámuel* urnak, mint a tiszai egyházkerület felügyelőjének.

Épen ugy a reformatusok részéről levőknek:

1. Erdélyi kormányzó gróf *Teleki Józsefnek*, mint a tiszáninneni ref. egyház-kerület főgondnokának. 2. *báró Vay Miklós* koronaőr ő excellentiájának, mint a tiszántuli egyh. ker. főgondnokának. 3. *gr. Teleki Sámuel* urnak, mint a duna-melléki kerület főgondnokának. 4. *Szomori Pázmándy Diénes* urnak, mint a dunántuli egyházkerület főgondnokának.

És a mint a főfelügyelő és főgondnok uraknak, épen ugy és ugyanazon okból a 8 *superintendens* uraknak: u. m. 1. Főtisztelendő *Dr. Szeberényi János.* 2. *Dr. Jozseffy Pál.* 3. *Stromszky Sam.* 4. Helyettes *Wohlmuth.* Valamint: 1. Ő nagysága *Szoboszlai Papp István.* 2. *Dr. Szathmári József.* 3. *Polgár Mihály.* és 4. *Nagy Mihály* uraknak.

Rendkívülieg megküldetett még egy-egy meghívó levél: 1. A *kolosvári* nevelői körhöz. 2. A *pesti* nevelői

körhöz, és 3. Tiszteletből: debreceni váradi Szabó János urnak.

Ezek szerint szétküldetett öszvesen 76 meghívó levél.

Mi immár a válaszokat illeti, ezek érkeztek a vétel ideje szerint következőktől: 1. *Osgyánról* a jövetelre ígérkezvén *Homollay Endre* igazgató. 2. Posonybol ígérkezének ketten, választ vettünk *Botemann István* igazgatótól. Köztünk szerencsénk van tisztelhetnünk *Michnay Endre* tanár urat. 3. Uj-Verbászrol ígérkezék a válaszoló igazgató *Godra Mihály* a ki megis jelent. 4. A miskolci reformata tanintézet részéről ígérkezének ketten, válaszolt az igazgató *Papp János* köztünk van: *Papp János* és *Regécy István*. 5. Lőcséről válaszolt az idei igazgató *Hlavacsek Mihály*, ígérkezék s jött *Tomasek Pál* tanár ur. 6. H. M. Vásárhelyről válaszolt *Szikszay Benjamin*, vizsgálatok tartása miatt — ámbátor a prot. tanári gyűlés eszméjét, hő buzgalommal vették, nem jöhet senki. 7. Eperjesről válaszolt: *Vandrák András* igazgató, a természetvizsgálók jelenlegi gyűlése miatt, nem jöhet senki, de közleményt küldtek. 8. A *Koloscvári nevelői kör* is válaszolt s egy küldött által ígéré magát képviseltetni. 9. S. Patakról magány válaszokat vevénk, ígérkezéssel, a mellynek azonban akadályozó körülmények miatt el kellett maradnia. Mit közösen sajnálunk. 10. Besztercéről, válaszolt: *Dillenberger Károly*, ígérkezék egy, de nem jöhet senki. 11. Losoncrol az evangelika intézet részéről, válaszolt az igazgató *Terray Károly*, jelen van ő maga. 12. Sopronbol válaszolt az idei igazgató *Halasy*, tanácskozásra küldettek: *Hetyéssy László* és *Tatay István*, köztünk tiszteljük még Sopronybol *Szabó József* tanárt is, a zay-ugróci mult évi közconferentia volt elnökét. 13. Selmecről, válaszolt *Király József* igazgató, ígérkezve jöttek: *Király József* és *Cuncius Károly*. 14. Máramaros-Szigethről, válaszolt az igazgató *Pásztor Dániel*, ígérete szerint, jelen van ő maga. 15. Nagy-Váradrol válaszolt az igazgató *Könyves István*, a vizsgálatok miatt, nem jöhetett senki. Válasza mellé néhány egyházi beszéd volt csatolva a N. Váradi reformata templom felépítésére se-

géd nyújtásra szólító. 16. N. Kőrösről válaszolt az igazgató *Varga János*, kit szerencsénk van köztünk tisztelhetnünk. 17. Aszódrol válaszolt *Koren István* igazgató, jelen van maga. 18. A pesti nevelői-kör részéről választ adott Dr. *Tavassy L.* 19. A kolosvári reformata collegium részéről, keresztül utaztában magány és személyes választ hozott *Takách János* tanár, a nem-jelenhetésről. 20. Révkomárombol válaszolt az igazgató *Vályi Ferenc* igérkezve, de a vizgálatok miatt nem teljesítheté igéretét. 21. K. Sz. Miklósról válaszolt az igazgató *Kelemen Gergely*, köztünk van. 22. Debrecenből válaszolt a tanárikar jegyzője *Lugossy József*, előadván az ügy pártolását, a megjelenhetést azonban gátolják a vizgálatok. Csatolmányul érkezett egy vizgálati beszéd. 23. Kardszagról válaszolt az igazgató, a vizgálatok tiltják a képviseltetést. 24. Késmarkról válaszolt az idei igazgató *Benedikty János*, igérkeztek ketten, köztünk vannak hárman: *Hunfalvy Pál*, *Hunfalvy János* és *Benedikty János*. 25. Miskolcrol az evangélikusok részéről, válaszolt *Szánthó János* helyettes igazgató ki megjelenni kívánt, de utóbb előgördült akadályok miatt meg nem jelenhete. 26. Kőszegről válaszolt, *Turcsányi Lajos*, köztünk van. 27. Kis-Ujszállásról válaszolt *Roztomili József*, megjelenésének utjában áll a vizgálat. 28. Pápáról válaszolt az igazgató *Széki Béla*, nem jelenhetik senki. 29. Szikszórol válaszolt *Miskolcny Sándor*, nem jött senki. 30. Losoncrol a reformatusok részéről, válaszolt *Steller János* igérkezve, de később meg nem jelenhetett senki. 31. Gyórból válaszolt *Turcsányi Lajos* ki köztünk is van. 32. Modorból jött: *Albrecht* ur. 33. Szarvasrol válasz nélkül jöttek: *Dr. Bloch Moric* és *Pecz Gyula*. 34. Kecskemét részéről, vettünk ugyan alkalmi nyilatkozást, de hivatalos választ nem, nem is jöve senki. 35. Gyönkről (Tolnai gymnasium részéről) jött: *Losonci László*. 36. Kővágó-Eörsről: *Király József* előbb érkezvén mint levele.

Ezeken kívül érkezett egyes személyektől is válasz. — Igy válaszolt: 37. A tiszántuli superintendens ur *Szoboszlai Papp István*. 38. A bányakerületi superintendens ur *Szeberényi János*. 39. *Váradi Szabó János* és 40.

gr. *Zay Károly*. Mindnyájan mentekozve a meg nem jelenhetés iránt. Ugyan csak gr. Zay válaszolt már előbb is a superintendensekhez küldendő meghívó iránt. 41. Erdélyből a maros-vásárhelyi reformata tanoda részéről válaszolt: *Szász István*. 42. A böszörményi reformata gymnasiumbol válaszolt *Benedek Lajos* és *Pápai Imre*. 43. A szathmári ref. gymnasiumbol válaszolt *Szegedy Imre* egyházi jegyző. Csatolmányul küldé a szathmári tanodák irott programját. 44. A csurgó ref. gymnasiumbol válaszolt *Varga János* igazgató. 45. A mar.-vásárhelyi erdélyi ref. főtanoda részéről válasz jött *Szász István* igazgatótól.

Ezeken kívül 46. a pesti gymnasium. Öszvesen érkezett tehát 46, részint személyes, részint írásbeli válasz; 22 reformatus intézetből, 18 evangélikus tanodából, 4 egyes személyektől és 2 a nevelői köröktől. Ezek közül megjelent 21 intézetből 28 tanár, 7 reformatus és 21 evangélikus.

Meg kell még említenem a küldeményeket, ilyenek érkeztek: 1. Debrecenből: *Lugossy* tanár ur egy beszédjét küldte meg kéziratban, a gyűléseni elővételés végett. 2. Az eperjesi tanári kar javaslatokat küldött. 3. A pesti tanítók egyike: *Wagner István*, módszertani dolgozatokat terjeszt a gyűlés eleibe

Ezen küldemények érkezvén hozzánk, kötelességem azokat az előterv rende szerint elnökünknek adni át, így teljesítve legpontosabban a küldő urak kívánatát. Mi pedig a válasziratokat illeti, u. m. a leveleket, azokat is igen nagyon aiánlanám, legalább egy részét a felolvasásra, ha különben az idő engedné. Egyébiránt a levelek, helybeli tanodánk levéltárába lesznek letéteendők.

Ennyiből áll e tárgy körüli tisztem. Kivánom, hogy ha isten és a köztünki egyetértés nekünk jövőre is ilyenemü gyűléseket tartanunk engedend, lehessen az illy hivatalban számoló és értesítést adó tanár, gazdagabb a számadás tárgyira nézve nálamnál boldogabb aligha leendhet, mert én részemről teljes életemben boldogabb érzetet még nem érzék, mint azon idő alatt, mellyben a prot. tanári közgyűlések eszmejének valósitása körül fáradozánk; az eszme valósult, s ez a boldogság tetőpontja. Isten sem kivanhata többet hatalmas, „legyen“ igéje után. Ennyi a

tiszti előadás mellynek is éljenekkel fogadtatott meghallása után, *elnök*: kérdést tesz, hogy a mult évi tanári gyűlés jegyzőkönyve felolvastassék-e? *Schedius Lajos* kir. tanácsos: igen, erre figyelemmel kell lennünk. *Hunfalvy Pál*: ezt tenni nem szükség, miután a jelen gyűlés nem folytatása a mult évinek. *Bloch Moric* (Szarvas), ugyan így nyilatkozik. De megjegyzi, hogy a tavali jegyzőkönyv a tanintézeteknek szét nem küldetett, s nem tudja miért? Megkérendő lenne, gróf *Zay* ő nagysága, hogy ennek szétküldetését eszközölje. *Kanya Pál* (Pest): gróf *Zay* ő nagysága a jegyzőkönyvet a kerületeknek megküldötte, s ő nem oka, hogy a kerületek az oskolákkal nem közlöttek. *Benedikty János*: a kerületek a jegyzőkönyvről időhiány miatt nem adhattak véleményt, azonban a hová lehetett megküldeni, ott meg is van. *Bloch Moric*: sürges-sük tehát a kerületnél. *Elnök*: majd előfordul az egyetemes gyűlésen.

A jegyzőkönyv II-ik száma.

Elnök: a meghívó levelekrei válaszok, ugy a mint sok tekintetben érdekesek és tanulságosok, időkimelésből az esti beszélgetések alkalmánál fognak egész terjedelmökben felolvastatni; de a mennyiben azon válaszok közt van olyan, melly javaslatokat s indítványokat tartalmaz; az illyent minő például az eperjesi, jó lenne talán itt felolvasni s tárgyalni. E közben iv is keringett már az asztalon, mellyre a teendő indítványok jegyeztetnének fel, s csak hamar fel lőnek jegyezve az e címü ivre: *a tanári gyűlés előtervének első gyűlési nap 4-dik pontja szerint*, az egyik rovat felett: *előadási tárgymutató*, a másik felett: *az indítványozó neve*, következő indítványok: **1.** Érettségi vizsgálat a bölcsészeti osztályba áthelyeztetéskor. **2.** A kéregetések eltörlése. **3.** A segédtanítók alkalmazása. Indítványozó *Dr. Bloch Moric* a szarvasi főtanoda nevében. — **4.** Üdvirat gr. *Zay*hoz. **5.** Tanodai hirlemények kiadatása. **6.** Tanodai és tanári névtár. **7.** Nevelési folyóirat, vagy a már megkezdett nevelési emléklapok folytatása. **8.** Római és hellen remek íróknak kiadatása tanodai kézkönyvekül. Indítványozó: *Dr. Tavassy Lajos* pesti. — **9.**

A tanodái szünetek egyidőbenisége. 10. A tanárok felügyelőiről, egyes személy bírálja-e őket, vagy egész testület? 11. A bizonyítványok ok nélküli elmaradásáról. *Homollay Endre*, osgyáni igazg. tanár. — 12. Az ünnepi szünnapok eltöröltetése. 13. Felszólítás adakozásra *Némethy Pál* özvegye számára. *Névtelen*. — 14. A vizgálatok mindenütt egyidőben tartassanak, indítványozó: *Erdélyi János* debreceni.

Dr. Távcassy: igenis tanácskozzunk az indítványokról, tanácskozásunk különben is indítványok fonalán levén előmenendő, az ilyeneket itt vegyük elő. *Többen*: vegyük elő. Jegyző *Pásztor Dan.* olvassa az eperjesi levelet.

A pesti tanári tanácskozmány tisztelt tagjaihoz.

Tisztelt, kedves tisztársak! A természetvizsgálók megjelenése és gyűlései a mi vidékünkön, épen ezen időre esvén, melyre a pesti tanári tanácskozmány s egyetemes gyűlés: azok közülünk, kik különben bizonyosan Pestre menendnek vala, most letartóztatva levén, szép körötök s érdekes tanácskozásokban ezuttal részt nem vehetnek. Annál inkább kötelességünknek tartjuk, megszólamlani legalább írásban, különösen annak kinyilatkoztatása végett, hogy mink, a prot. tanárok egyetemes tanácskozmányának eszméjét, magunk részéről is helyeseljük, pártoljuk, s mint már életbe-lépőt, őszinte örömmel üdvözöljük, azon szives ohajtással, hogy hosszú és vidor életü legyen, és működjék egyesült erővel, működjék felvilágosodott, nemes szellemben, működjék dus sikerrel és vigye elő a honi prot. nevelés ügyét, ugy, hogy mind a jelen, mind az utókor teljes háláját megérdemelhesse és bírhasssa.

Mind ezek elérésére, tudjuk, sok idő, erő és működés kell; felmerülendnek majd számos nehézségek és akadályok is; lesznek ellenműködő seperatistikus, különeködő, particularistikus stb. elemek; végre nem hiányzandik majd, sem a gunymosoly, sem a gyanusitgatás és rágalom. Hanem mind ezek dacára, a magyar-honi prot. tanárok testülete, meg fog díszesen állani és áldásteljesen működni, ha szilárd, tiszta és örökigazságu alapokra rakandja le mind azt, mit építeni s elérni szándékozik. Ezen alapokat mi e három szóval véljük megnevezhetni t. i. „tiszta humanistikus, tiszta hazafiui és tiszta evangélikus szellem.“ S azt tartjuk, hogy illy szellemben s irányban működve, kikerülendjük mind azt, mibe a szélsőségeken nyargaló, egyoldalú, szűkkeblü férfiak (kün inkább mint honn) vetemülni szoktak, az emberiségnek, a hazának és egyháznak, a valódi teljes miveltségnek és társas jólétnek biztos megrontására; kikerülendjük a csak anyagi realizmus, a fenhéjázó de üres kosmopolitismus, a hideg és önző indifferentismus, a ra-

joskodó schismaticus zeloticismus, a száraz philologismus, a kon-
tárkodó vagy hizelgő politicismus, a bigot ugynevezett orthodoxia
(pietismus, mysticismus, symbolismus, és eretnek-csinálás) veszé-
lyes sziklát és örvényeit! — Senkire sincs annyi bizva, mint a
tanítókra, senkitől sem várhatni annyit, mint épen tőlök s reá illik
reájok is teljes joggal ama jelentékeny szép mondat: ti a földnek
sava vagytok, ti kalauzok és szövétnek-gyujtók. Nyugodt tisztán-
látás, élő igaz meggyőződés, lankadatlan buzgóság, szilárd kitar-
tás, erős hit, remény és emberszeretet a nevelési pályán és be-
csületes férfias küzdés, minden igaz, jó, szép és isteni mellett,
egyházunk és honunk érdekében, ezek legyenek fegyvereink és tö-
rekvésünk mindenütt és mindenkor, távol minden hiusági, szem-
fényvesztési, tudákossági, irigykedési stb. gyarlóságoktól: — akkor
aztán, biztosan számolhatunk diszes sikerre és hálás elismerésre;
akkor büszkéek lehetünk a magyarhoni prot. tanárok conferentiáira,
mint illy jótékony szellem alapítói- és terjesztőire! S ugy legyen!! —

Hanem az illetén belső kellekeken kívül, tudjuk, külsőkre is
leend szükség. Ezeket a legegyszerűbbeknek ohajtanók. Egy elnök,
választatva felkiáltás vagy szótöbbség útján a gyülekezet kebeléből
és két jegyző. Szava csak a hivataloskodó nyilvános tanárnak van.
Az ülések nyilvánosak, de kedves vendég-hallgató, a prot. honi
nevelés-oktatásnak minden igaz barátja. A jegyzőkönyv minden
lycealis és gymnasialis igazgatóval közlendő, kik azt a kisebb os-
kolák azon tanítóinak, kik e végett az egyetemes conferentiánál
vagy a főbb oskolák igazgatóinál jelentkeznének, leiratva kiszolgá-
latandják. Az egyetemes conferentiák helye Pest. Idő, Aug. 10. és
12-ke évenként. Tanakodási nyelv a magyar. A netalán beküldendő
értekezések nyelve, a magyaron kívül, lehet latin is.

Tanácskozás alá veendő többi tárgyak között, részünkről a
következőket kérjük figyelemre méltatni: 1. *A zay-ugróci máso-
dik tanácskozmány javaslatinak újabbi megrostálását és az
egyetemi gyűléseit sürgettetését, hogy legyen valahára egy tel-
jes, általános, vagy egyetemes oskolai rendszerünk.* A módo-
sitandókat, ki fogja majd mutatni és érlelni az idő. A kész rend-
szert ne engedjük aztán betümalasznak lenni, azt se, hogy csak
zay-ugróci rendszernek neveztessek (mit a középponti választmány
is balul használ), hanem legyen az ő neve, a minek igazán kell
lennie, t. i. magyarhoni evang. egyetemes oskolai rendszer. Így sok
hátulsó ajtócska be fog záratni, s ki a zay-ugróci ellen kifogást
tehetne, az egyetemes ellen nem teendheti. — 2. Legyen osko-
láinkban is: „*in principalibus unitas, in dubiis libertas, in
omnibus charitas.*“ Erre nézve tehát *mindenütt ugyanazon elvek
az oskolábai felvétel, vizgálatok, fegyelem, tabellák, bizonyít-
ványok iránt.* Tartsuk meg pl. a bizonyítványokra nézve azt, az
Eminens fogalmát tökéletesen visszaadó *kitünő* szót, vagy, ha a
katholikus atyafiak példájára ugy tetszenék, a *jelest*; a *primae c.*
Em. lenne = *dicséretes*, mert a javaslott jeles — mely minden

magyarul jól értő előtt, annyi mint insignis, eximius, praeclarus, tehát abszolút létére még több mint a relativ kitünő, épen nem alkalmas jelelés. Ajánlatosnak véljük továbbá azon általunk már gyakorlott szokást, miszerint legyen minden oskolánál, kivált az igazgató kezénél általános erkölcsi napló, olly könyv vagy füzet, mellyben az összes tanulók nevei beiratvák s mindenikéhez odajegyeztetve a datummal együtt, minden jó és rossz tény mellyet a tanuló elkövet; melly jegyzékekből kikerül aztán mindjárt a téli vizsgálatok alkalmával egy olly rövid, igaz erkölcsi jellemzés, melly a helybeli tabellákba beiratván, nyilvánosan fel is olvastatik, hogy az oda tartott tükörben kiki láthassa magát és legyen jutalma, ösztöne és pirulása magaviselete szerint. Ezt helyes tapintattal és lelkiismeretesen kezelve, igen sikeres fegyelmi eszköznek tapasztaltuk. Az osztályozásban a világért se legyen hizelgés, bőkezűség vagy épen részrehajlás, hanem a nyílt és szigorú igazságosság mellett, inkább bizonyos fősvénykedés. — **3. Kérünk az alsóbb osztályokban működő minden tisztársainktól fejlesztő és ügyességétadó sürű s termékeny gyakorlatokat a helyes és szép olvasásban, írásban, írályi öndolgozatokban,** mert tapasztaltuk, miként van sok primanus is, ki nem képes becsületes, barátságos levelet, esedezést, nyugtatványt, leírást, kis értekezést s a t. feltenni, sőt alig hogy becsületesen leírni is. Inkább kevesebb és élőszóvali theoria, kevesebb a hosszú didaxis, de több alkalmazás és naponkénti gyakorlás. — **4. Felhívjuk valamennyi tisztársaink kellő figyelmét, tanítványaik között kivált olly ifjak kissemelésére és pártolására, a kik a tanári hivatalra tehetséget és hajlamot mutatnak.** Ennek mély jelentőségét hosszasan motiválni felesleges. A mi szellemi tőkénk nem nagy, ezt kell mindenek fellett növesztenünk. Derék örököszt hagyni, nem csekély érdem. — **5. Kérjük t. c. tisztársainkat, legyenek szívesek a tanácskozmány egyik jegyzője által, ha csak magány uton is, közleni velünk az oskoláikban divatozó oktatási vagy tandíj (didactrum) mennyiségét, mind az alsó, mind a felső osztályokban.** (Vegyük be a pengő pénzbeni számítást.) **6. A tiszai tanárok ez évi eperjesi conferentiájában, nemcsak hogy V. A. által megpendített, de közakarattal el is fogadtatott, az „oskolai schematismus“ eszméje, mellynek hiánya nálunk annyival érezhetőbb, mert egyházi schematismus mint tudjuk, elszenderült s ajánlatos azért is, mert a kívánt programokat is némileg pótolhatná ott, hol azok szerkesztéséhez sem idő, sem költség. A bizony életrevaló eszmét, így véljük valósíthatni: kéretessék meg az olly igen érdemes szeretett tisztársunk Dr. Tavassy Lajos ur, legyen olly szíves és vállalja el a minden honi evang. oskoláktól évenként November végéig ő hozá hivatalosan beküldendő, megalapított rovatok szerint összeirt szükséges adatok szerkesztését s adja ki az új év kezdetével, kellő rövidítésekkel (a katonai névtár módjára, cél-**

szerü képies jegyekkel) p. o. f.=felügyelő; ff=főfelügyelő; I=igazgató; T=tanító; Ak=akademikus; RJO=Roth Johannaféle jutalomdíj; Tp=táptintézet stb. Az adatokkal küldene minden iskola a maga pénztárából 3. 2. 1. pftot és kapna érte 12. 6. 3. példányt; a többi a könyvkereskedésnek adatnék át, s a bejövendő tiszta öszveg, az iskolai névtár pénzalapjául szolgálna. Mi igen sok üdvöst várunk ezen intézettől. Az evang. tanárok közreműködésének ez is egyik életjele leend, továbbá ismerendjük egymást, s a közönség is bennünket, végre, nem leszünk mindenütt toldalék — *7. Ha különös tudományos vagy nevelési lapunk nem lehet, jó volna legalább egy semestralis irodalmi kis értesítő, a legjobb iskolai kézi könyvek iránt.* Ennek egyik része a névtárral jelenhetne meg, a másik pedig az egyetemes conferentia alkalmával.

Ezek volnának mostani ohajtatink és reméljük, el nem hangzandnak nyom nélkül a t. c. conferentia körében. Ezeket s magunkat, de leginkább a honi prot. nevelési ügyet, komoly és szíves indulatjokba ajánlva s minden tőlünk telhető közreműködést ígérve, barátságos szívvvel és teljes tisztelettel vagyunk. Augustus 1-jén 1846-ban, a t. c. tanári prot. egyet. conferentiájának, őszinte barátjai, az eperjesi evang. collegium tanárai s ezek nevében *Vandrák András* mint ez évi igazgató. —

Hunfalvy Pál (késmarki), e levélben vannak olyanok: mellyekről nekünk mint tőlünk nem függőktől, vagy csekély fontosságukról, csak idővesztegetés lenne tanácskoznunk, p. o. hogy a zay-ugróci tanrendszer egyetemes legyen, ezt csak egyetemes gyűlés teheti, majd ott szólhatunk hozzá; továbbá, hogy azon rendszer, nem első keletkezési helyétől *zay-ugrócinak*, hanem egyetemesnek neveztessek, ebben szóló semmi fontosságot a rendszerre vagy annak egyetemes elfogadtatására nézve nem helyez; végre az iskolai bizonyítványokban, eddig használt osztályzati műszókat is megváltoztatnunk hatóságunkon kívül esik. A mi az eperjesi javallatok közt ezeken kívül van, arról tanácskoznunk lehet is, kell is.

Homollay Endre (osgyáni) szól az elsőhöz; a melyben javasoltatik, *hogy az osztálybeli tanár minden tanítványnak magaviseletét nem csak szorgalmi, hanem erkölcsi tekintetben is óráról órára följegyezvén, s azt bizonyos időben nyilvánosan felolvassván, ekkép a tanítványok javulására hasson*, de legkivált a vizgálatok idején azon részletes jegyzetekből a megérdemlett erkölcsi

fokozatot legbiztosabban és hitelesebben merithesse. Szóló ezt nem csak szükségtelennek, hanem egyenesen károsnak tartja. Mivel azon jegyzetben, jöhetnek elő egyes növendékeknek oly hibái vagy vétkei, mellyeket a tanulók nagyobb része még nem is ismert, s a nyilvános felolvasás által, a még tiszta keblü növendék is, figyelmeztetve lesz, hogy oly vétkek is léteznek. Szóló tehát, ha megengedné is az erkölcsi napló vitelét, de annak nyilvános felolvasatását nem javallja. *Papp János* (miskolci), kezét fog az előtte szólóval, mert azt tartja, hogy az elkövetett kihágásoknak s iskolai vétkeknek, minden nyilvános kihirdetése, oly megszegyenítése s pellengérré állítása a tettesnek, melly ha gyakran ismételtetik, utoljára belőle minden szemérmes s nemesebb érzést kiirt, s minden józan lélektani elvekkal ellenkező és valóságos demoralizálás, kivált azon nem ritka esetekben, midőn az előbb kihágásra hajlandó növendék, később megjavulni hajlandó, mert ilyenkor őtet újra meg újra régibb kihágásokra emlékeztetni, egyenes utasítás elébbi botlásai folytatására. Ezenkívül mi tanítók, csak oly tetről ítélhetünk, mellynek indokai előttünk tudvák, az illyért pedig, ha erkölcsstelen, nyomban büntetni kötelességünk, s nincs jogunk, a már egyszer megbüntetettet tette egy vagy két hónap vagy fél esztendő mulva ismétlendő kihirdetésével szellemileg újra sujtani, az új tettet ellenben, millynek indokai előttünk nem ismervék, mikép mondhatjuk akár jónak, akár rosznak és így mikép tehetjük jó lélekkel a hibák rovátába, szóló annyira nem barátja az illy megszegyenítő tanodai büntetéseknek, hogy a még némelly tanodáinkban annyira divatos nyomban kihirdetését egy vagy más növendék kihágásának, céltalannak és veszedelmesnek tartja, annál inkább annak hónapok, vagy félév mulvai újra emlékezetbe hozását. *Turcsányi Lajos*, tapasztalásból szól, mint a kinek tanodájában ezen erkölcsi napló régidőtől fogva divatozik, bevétetvén az még 1826-ban egy osztrák ember által. Az erkölcsi napló vezetés a tanítók nyakán oly teher, melly a nélkül hogy valami hasznot szülne, tömérdek másra hasznosan fordítható időt eldarabol a tanártól. Mert hogy ezt betölthesse, vagy szüntelen oláldkodnia

kell az ő őrszemeit minden módon kikerülni törekedő növendéke után, a mi magában aljasság, vagy pedig magának kell jegyzeteket költeni s azokat gépíleg róni-be egyes tanítványainak. Szóló ugyan mondhatja, hogy nálók sikere soha sem voll, s ezért ő sem helyesli. *Hetyéssy*: mivel az imputatio mértékét is meghatározni nehéz, a menyiben kül kényszerítő okok is munkálhatnak közre, hogy a növendék hibázzék, azonban mint a mondottakból világos, több rosztat mint jót eszközöl, ő sem helyesli. *Dr. Bloch Moric*: még ezért ne vessük el általában. Ha nehéz a kivitel, találjunk benne módot. Nagy jó az, s nevezetes elősegítő eszköze lenne a növendék javítása körül; munkálkodásunknak, ha lenne mintegy erkölcsi fogantyu, mellynél fogva őt vezethetvén erkölcsivé képezhetnénk. Sok gyermek van, kit igen nehéz kiismerni, itéljük tehát őt tetteiből. Ezen tetteikről vezessünk már naplót, hogy tanuljuk a jót szintugy mint a rosztat ismerni, s ám ne hirdessük ki a rosztat, hanem csak a jót, hogy abból a roszt tanuljon s erkölcsiségre buzduljon, s rosztrol tett jegyzetünket csak magunk használatára tartsuk fel, ha p. o. tanári tanácsban kell egymás növendékünkről valamit hitelesen előhoznunk. *Terray Károly* (losonci): igenis szolgáljanak a naplók ez egyes intézetek tanári, testületi jegyzeteül, hogy minden tanárnak növendékiről több ismerete legyen. *Papp János*: ha az erkölcsi napló csupán azon célra vivő, mint a két előttem szólott társam javálja: akkor valóban nem érdemes annak vezetése, miután az egyes tanár által írásba jegyzett észrevételeinek épen olyan hitelessége van, mint pusztá emlékezetnek. Szóló nem foghatja meg, miért terheltetnének a tanárok a tanítványirol írásba teendő jegyzetekkel, midőn ha szükség van reá, a *sedesekben* emlékezetéből meritve, szóval is épen olly hitelességgel előadhatja, bár melly növendéke körül tett tapasztalásait, szóló, az indítvány értelmébeni erkölcsi naplót szükségtelennek tartja. *Bauhoffer* (budai ev. lelkész): ezt annyival inkább, mivel így a legalakosabb növendék, legkevesebb erkölcsi megrovást szenvedne, és a tanár valóságos nagy inquisitorrá tétetnék. *Elnök*: mi különben is rendéntul vagyunk terhelve, mind a tanítás, mind az által hogy növendékink

erkölcsi viseletek fölött is folytonosan örködünk s őket a jóra ez által vezetjük, és így az eperjesi indítvány jobb s lényegesebb ágát teljesítjük, azontul, a kifejtett nem javaslatoknál fogva, naplót vezetni s azt hirdegetni, sem célszerűnek, sem tanácsosnak nem látjuk. *Többen:* nem kell.

III-ik jegyzőkönyvi szám.

Az eperjesi második indítványhoz, hogy t. i. *a tanárságra alkalmas ifjakat jó eleve szemléljük ki, és segédtanítókat alkalmazunk, az első által a tanintézetek biztosabban választhatandván, ez utóbbi által, a tanítványok nagyobb előmenetelt tehetendvén.* Dr. **Bloch Moric** (Szarvas) így szól: Németországban a gymnasium több évi mint nálunk, még is többek a tanítási órák, azért, mert a kisebbeknél még nem lévén kifejtődve a lélek önmunkássági tehetsége, szükségesebb a folytonos vezetés, és a magára hagyatott gyermek mit sem tesz. De a kisebbeknek több tanár által lehető elfoglalását gátolja szegénységünk, mivel ingyen ki sem tanít. Legalább tehát, a hol kevesebb költséggel lehet, t. i. felsőbb osztályokkal bíró tanodainknál, olyan felsőbb tanulók által, kik tanításra kedvet és képességet mutatnak, szaporítsuk meg az eddigi kevés tanórát. Így a gyermekeket is hasznosan elfoglalnók s módunk is lenne a tanárságra alkalmas ifjakat eleve kiismerni, a kiket azután közoktatásra használhatnánk. Ezen ifjak pedig, valamely rendes tanár által nem taníthatott tudományt p. o. nyelveket taníthatnának. *Turcsányi János:* a zay-ugroci rendszerben is van szó mind a segédtanítókról, mind az alsóbb osztályok órái megszorításáról; a segédek alkalmazását nálunk nem annyira a szegénység, mint a régi melletti előítélet gátolja, holott rájuk, kivált az órák szaporítása mellett, mulhatlan szükségünk van, miután nekünk köztanároknak, több órát vállalnunk physice lehetetlen. *Hunfalvy Pál* (készmárki): ha az órák szaporodnak, a rendszernek is változnia kell, azt pedig megváltoztatni nincs hatalmunkban. A mint most áll a dolog, a segédtanítókat nem külön tudomány tanítására, hanem a növendékeknek külön órán az értelmes tanításbani utasítására használandóknak véli. *Homollay*

Endre (osgyáni), ugyanezt pártolja, mert annak, hogy a segéd külön tudományt tanítson, már csak azért sem lehet barátja, mivel a segéd gyakran változván, ezáltal a tanítási rendszerbe s tanmódba is örökös ingadozás hozatnék be, ez pedig baj. **Dr. Bloch és Hunfalvy**: hiszen ha külön tanítva is, ezt felügyelet alatt tenné, annál fogva csak mint eszköz munkálna, ugyanazon rendszer minden ágainak egyenlő irányban keresztül vitelére. **Dr. Schedius Lajos** kir. tanácsos: mind az eddigé javasolt módok messze visznek bennünket a nevelés igaz eszméjéről, véleményem szerint, nem a tanítási órakkali elhalmazása a gyermeknek szüli itt az üdvet, mint a mellyek által a gyermeket szellemileg elnyomoríthatjuk a helyett hogy képeznök, hanem Lorinzer elve szerint, a helyes tanmod. Szóló segédet csak az esetre tart szükségesnek, ha rendes tanító valamelly ok, p. o. betegség, vagy eltávozás miatt nem működhetik, nem pedig azért, hogy a tanulót minél több munkával terhelhessük. **Terray Károly** (losonci), az órák szaporítására nézve az előtte szólottal egyet ért, mert „*non multa, sed multum*“ ez tanítási elve; a mi a segédtanítókat illeti: hogy ezek gyakori változása a rendszernek nem árt, s azt nem teszi ingadozóvá, mutatja Némethon példája, hol egy director alatt, több segédtanító működik ugyanazon rendszer különböző ágaiban s a dolog jól megy. Végre a tanítóképezésre nézve: szegénységünkötől leginkább telhető módul ajánlja azt, hogy a hittani gyakorlat kötésséköszve a neveléstanival. **Dr. Bloch**: Lorinzer elve Németországon áll, de nálunk még olly kevés dolga volt a kisebb tanulónak, hogy az ő óráit megszorítani épen nem veszedelmes. **Varga János** (kőrösi): az órák szaporításában minden esetre ovatosak legyünk, ám legyenek segédtanítók a tanulók megeröltetése nélkül működendők. Mindenek felett kövessük a jó tanmódot és hogy ezt a segéd tanítók is követhessék, a nevelés és oktatástant tanítsuk okosan. **Hunfalvy Pál**: mit eddig mondtam hogy t. i. a gyermek a segéd előtt tanuljon, ez által a növendéken értelmes tanulmány által könnyítve léssen, s inkább a tanító dolga lesz sokasítva; ez pedig a helyes tanmódnak ellene nincs. **Papp János**: igenis, azon eddigi eljárás helyett, misze-

rint a segéd vagy inkább magánytanítók a tanodában tanultakat köztanítási órán kívül gépileg felmondatták a gyermekekkel, legyen a magántanító kötelessége a gyermeket maga előtt tanultatni, s közben, ha köztanári magyarázat után a gyermek valamit kellőleg meg nem értett, azt előtte felvilágosítani. *Dr. Tavassy Lajos:* itt a magánytanítók a segédekkel felcseréltetnek, holott az előbbiekről nincs szó. A magánytanító az oskolán kívül, a rendes oktatói tárgyakra készíti elő s azokban segíti a növendéket, erről azt merném mondani, hogy munkája felesleges, mert nem szorgalmat, sőt inkább hanyagságot és tétlenséget idéz elő a növendékeknél, legkiváltképen akkor, ha szerepét nem annyira mint nevelő, mint magány felvigyázó, vezére és tanácsosa a gyermeknek viszi, a ki a távol levő, saját gyermekével nem foglalkozható szülét pótolja, hanem inkább csak mint correpetitor. Az ilyen káros a növendékre nézve, mert a rendes és jó tanodának növendéke ugy vezetessék és tekintessék a nyilvános tanításban, hogy annak misem adassék fel magány foglalkozásul, a mit meg nem bírna, ha pedig meg bírja, végezze maga, a tanodának vannak eszközei őt arra birni és szorítani. Fő cél levén a növendéknél az önmunkásság ébresztése és az önereje szerinti foglalkozás. A ki jobb munkát vagy jobban végzett dolgot hoz fel a tanításra mint a minő tőle telik, az rossz növendék, az idegen tollakkal pöffeszkedik, abban elfojtatik a teremtői erő, a vállalkozási és tárgyával megbirkozási ösztön. S ez beteggé teszi a növendéket s kórállapotba hozza a tanodát. Másként áll a dolog a mi a segédtanítókat illeti, ezeket szóló már valódi tanítóknak tekinti, kik a rendes osztály-tanár roppant munkáján könnyítsenek s ugyan azért neveztetnek segédeknek. Reájok csak azon általános paedagogiai elvet kell alkalmazni, miszerint nevelő csak az lehet, ki maga is nevelt, tanító, ki maga is tanult, olyat, ki még maga is nevelés alatt áll, nem tart célszerűnek már nevelőül alkalmazni, ugyanezt tartva a tanítóra nézve, hogy ki még maga is tanítvány, hogy legyen az már tanító. Az ilyeneknek, sem elegendő tudománya, sem elegendő tekintélye nincs még, hogy tanítótárs is legyen, tanítvány is, ezt szóló

nem helyesli. E mód a hol divatozik, csak kénytelenségi mód lehet, kénytelenség az ifju részéről, ki tanítása által már valami jövedelmecskét akar szerezni s kénytelenség az intézet részéről, melly magán másképen segíthetni nem vél, vagy nem is tud. Szóló segédtanítókul ajánlja immár a nagy számmal levő s bizonyosan még tanuló pályát futó ifjakknál több ismerettel és ügyességgel bíró pap és tanári hivataljelölteket, kiváltképen azokat, ki már külföldi egyetemeken is megfordultak s így tanulmányi képezésökre nézve, bevégzetteknek tekinthetők, ezek örömet tanitanának, csekélyebb jutalmazásért, már csak azért is, mivel kitüntető képességök esetében, módjuk lesz a közfigyelmet magokra vonhatni. Így ők, magokra nézve tért nyerendnek gyakorlati tanítói képesség szerzésére, az intézetek pedig több tanítási erővel birandanak; de még tanítóhivatal betöltése esetében is, nem lesznek kénytelenek a választó gyülekezetek egy illy fontos hivatal betöltését csak a vak esetre bizni, mert ismert férfiak közül fognának alkalmas egyéneket választhatni. A tanári hivatalrai választás mostaniglan, bizony nem volt egyéb sorsjátéknál. Aztán még illy uton, segítve lesz azon a bajon is, a mellyről már is panaszok emelkednek, hogy sok a papi és tanári jelölt, nem tudják a püspök urak hová és miként alkalmazzák őket, gyakran a legérdemtelenebbek nyernek elhivatalosítást és az érdemesek kénytelenek munkakör nélkül maradni, vagy pedig, a mi a nyilvános nevelés-tanításra nézve hasonlóképen csökkentés, kénytelenek mint magánynevelők tölteni életöknek legmunkásabb éveit, egyetlen egy növendék számára áldozni fel azt a szellemi erőt, a mellynek nyilvános felhasználása mellett, egy egész közönséget nevelhettek volna a hazának. Erről gondolkozni komolyan s gondoskodni még idején kell, ha hogy a nyilvános tanintézetek üdvös felvirágoztatása szívünkön fekszik. A mi végre a segédtanítók tanításrai alkalmazását illeti, itt szóló azt nyilvánítá, miszerint szükség lesz, hogy a tanodai tanulmányokat szakok szerint osszák fel magok közt a tanárok, vagy ha nem is, hát legalább a segéd munkálkodása szakszerinti legyen, több osztályon végig, a rendes osztályfő vagy vezér, mindég a rendes

tanár maradván. *Terray Károly*, hogy 18 és 19 éves ifjui a fölött még tanuló, kellő utasítás mellett taníthat is, mutatja a Diesterweg seminariuma, hol épen ez az eset áll. Egyébiránt a papjelöltek alkalmazását pártolja. *Hunfalvy Pál*: itt sem magány sem másodtanítórol nincsen szó, hanem olyanrol, ki ön pályáját már végezve, egyedül tanít, illyest pedig, ha azon intézetben tanult, alkalmazni már csak azért is célszerűbb, mivel ott jobban ismerik. Papjelölteket nem használhatunk, nem levén őket honnét díjaznunk. *Erdélyi József* (debreceni), *Tavassyal* egyetért, azt adván még hozzá, hogy a papjelöltek három évre alkalmaztatnának, s akkor ha vagy tanári állomásra nem hivatnának, vagy kedvök nem lenne, a kerületek által jó papságokra segitetnének, mint segédtanítóknak pedig a rendesekezi viszonya s tanodai állása szoroson szabatnék ki, az utóbbi nélkül kellő, tekintettel nem birhatván. *Tatay István* (soproni), a segédtanítókat meg különbözteti a docensektől kik a felsőbb osztályokban egy vagy más tudománybol adnak tanításokat. Itt az elsőbbsékről lesz szó, ezekre szükségünk van mind azért, hogy a tanításban rendesen nem részesülhetett gyermekeket tanítsák, mind hogy rendes elfoglaltsági esetében a helyett működjenek, mind hogy magokat gyakorlat által a tanításban ügyesítsék. Így taníttatnak a bányászok gyermekei a hittantanulók által Selmecen, így minden intézetben többre mennének a tanárok. Németországon is tesszik ezt, midőn a tanítókat mindenkép szaporítják s az ifjakat stipendiumokkal édesgetik a tanítói pályára. *Király József* (selmeci): igen is, Selmecen van ezen tanítás, de alapítvány is van, és hol ez nincs, miből fizetjük a segédet? *Elnök*: tehát a segédtanítók szüksége és haszna el van ismerve, alkalmazásuk azonban a helybeli körülményektől föltételeztetik. *Schedius*: valóban szükségesek a segédek, de hogy ilyeneket képezhessünk, a nyiregyházi képezdét kell tökélyre vinnünk. E mellett agítaljanak a tanár urak! — *Kelemen* (k. sz. miklósi): minden intézetben szemmel tartassék az alkalmas, hogy annak idejében a képezdébe ajánltassék. *Dr. Tavassy*: ez azonban csak az elemi-tanodákban segédkedésre tartozik, a

felsőbbekre nézve, akár rendszerben foglalt, akár ottan nem levő tudománybol, mindenkinek szabad taníthatási tért engedünk. *Pecz Gyula* (szarvasi): mivel a tanár nálunk inkább el van foglalva, mint a tanuló, tehát tanáron segédek által könnyítsünk. *Elnök*, a határozást a jegyzőkönyv 3-dik pontja szerint kimondja.

IV-ik jegyzőkönyvi szám.

Elnök: következik az *oskolai névtárt illető indítvány*. *Dr. Bloch*: ezt pártoljuk, a kivételre nézve azonban, ajánlanám a gazdasági egyesületet felszólítani, hogy a tanodai személyzetet a naptárban évenként venné föl, s adná ki. Ugyanezt ajánlja *Turcsányi* is, nagyobb nyilvánosság végett. *Dr. Schedius Lajos* szerint, a tanodai névtár nem naptárba való, hanem rendes névtár dolgoztassék ki, ezt eddig is az gátolta, hogy a kerületek az adatokat nem küldötték be. *Hunfalvy Pál*: a névtár szükséges, ha annak elkészítésében az egyház nem segít, létesítsük magunk; küldje be minden iskola az adatokat bizonyos időben ide Pestre *Tavassynak*, s ő, megállapítandó rovatok szerint, a névtárt elkészíti és vagy maga kiadja vagy az egyházi névtárral együtt kiadatja. A rovatok meghatározásával, *Dr. Tavassy* és *Homollay Endre* megbizatnak.

V-ik jegyzőkönyvi szám.

Elnök: tovább indítványoztatik, a *nyári vizsgálatoknak és az azokat követő szünidőnek is, minden protestans tanintézetben egy időbeni tartatása*. Ezt ő célszerűnek és kívánatosnak látja és több oknál fogva a szünidőt Julius és Augustus hónapra tétetni ohajtja. *Kelemen* (kun-szentmiklósi): talán jobb lenne a katolikus rendszer t. i. Augustus és September. *Erdélyi János* (debreceni): jobb a többséget követni, illő is és szükséges; mi Debrecenben egész Julius és Augustus hónapokon végig tanítunk, milly kin ez, ugy tanárra mint tanulóra nézve; azonban az egészség fentartása- vagy helyreállításának ama nevezetes módját, a fürdők használatát is lehetlenné teszi; a tanárt a jelenhez hasonló érdekes tanácskozmányokban, a

tanulót a nyári hónapokban divatos s rá nézve tanulságos gazdasági foglalkozásokban résztvétől eltartóztatja. Szóló tehát a többséghez áll, Julius és Augustus hónapra ohajtja a szünidőt s eszközlését a kerületeknél, egy a nevezett okokat kifejtő fölírás által véli munkába vétetni, még pedig a jelen tanári gyűlés által, mert magányosak indítványának könnyen a kényelem keresés vádja vettethetnék ellenébe. *Többség*: helyes. Jegyzők a fölírást kevés idő alatt fölteszik és felolvassák a mint következők:

Méltóságos és Főtisztelendő Superintendentia!

„A magyarországi két evangelika hitvallásu felsőbb és alsóbb tanító-intézetek részéről, szabad tanácskozás és kölcsönös értesítés végett, mai napon az alulirt helyen összegyűlvén, többi között az is tanakodásunk tárgya volt: *bár a nyári vizsgálatok, minden protestans iskolában egy időben tartatnának*, különösen azért, hogy az egyik tanodából másikba átmenő ifjak, a különböző szünidő miatt, bajt ne szenvedjenek; hogy a nyári hévség alatti tanítás nehézsége, melly kevésbé a tanárt, mint a pesgó vérü ifjakat nyomja, elhárítassék; végre azért is, hogy részint az egészség, részint a tapasztalás kedvéért, a szülék, aratás alatt gyermekeikkel szabadon rendelkezessenek.

Minthogy pedig mi, habár indítványok tételére sem felhatalmazva, sem megbizva nem vagyunk is, ha azt tesszük, semmi-be ütközni nem gondolunk, alázatos kérelmünkkel a méltóságos és fő-tisztelendő Superintendentia elébe járulunk, méltóztatnék kebelében arra nézve az egyformaságot elfogadni, és, mint az az országban eddig is legtöbb intézetben szokásban van már, a gymnasiumok és főtanodák számára, a nagyobb szünidőt Julius és Augustus havára elhatározni.

Midőn ezt kérnők, alázatos tisztelettel maradunk Pesten Aug. 10-kén 1846-ban. A Méltóságos és Fő-tisztelendő Superintendentiának alázatos szolgálói *az együtt tanácskozó tanárok.*“

VI-ik jegyzőkönyvi szám.

Elnök: *Wagner István* pesti evan. leánytanító indítványa, a hozzá csatolt nevelési és módszertani munkákkal együtt, választmánynak adatik, vizsgálás és véleményadás végett, a választmány tagjai: *Michnay Endre, Cuncius Károly, Albrecht Dániel, Tatay István* és *Regécy István* tanárok, a kiküldetés eredménye jövőnapi gyűlésünkre bevértván. — Ugy szintén a 7-dik.

VII-ik jegyzőkönyvi szám.

Lugossy József debreceni tanárnak, 1841-ben máramaros-szigethi feltanoda egyik tanári székében beigtatása alkalmával mondott, s a tanári gyűlésre beküldött nevelés tani nézetekkel gazdag beszéde is, ugyane választmánynak adatott át, hasonló eljárás végett. — *Wagner István* írásbeli előterjesztéséből, ime közöljük a tartalom átnézetét és a tanári gyűléshez intézett levelét.

„*Wagner István, pesti leánytanúónak az 1846-dik évi Aug. 10. 11. és 12. napjain tartott tanári gyűléshez beadott methodikai terve, illy cím alatt:*

Vorschläge zu methodischen Behandlungen einiger Unterrichtgegenstände, Elementarschulen besonders berücksichtigend. Eine übersichtliche Aufstellung und naturgemäße Behandlung bezweckende Eintheilung der Materien der aufgenommenen Unterrichtszweige.

Tartalom:

Kisérő szó, s a cél előterjesztése.

A képzési ohajtások létesítése akadályainak átnézete.

I. *Olvasástanítás.* A legjobb olvasástanítási módszer kijelölése, a főpontok áttekintése.

II. *Nyelvtanítás.* Az elemi iskolákban használható nyelvoktatási legjobb módszer föltüntetése, átnézete és elosztása a tárgyalandó anyagnak

III. *Földirat.* Földirati tárgyak áttekintése és elosztása az oktatás methodikai tárgyalására.

IV. *Mértan.* Mértani előisméreték egyes pontjainak vázlata.

V. *Számtan.* A két füzetkében az áttekintés, módszer és anyag van lerakva.

Az tanári gyűlés megszólítása, mellynek kíséretében e dolgozat benyújtatott:

„Igen tisztelt gyűlés; nagytiszteletű elnök ur! — Ha az emberiség szemei nem volnának is gyülekezeteinkre irányozva, s ha az emberiség nem is akarná kérdezni: mire céloznak ez összejövetelek? meg kellene *magunknak és pedig most*, midőn a világ nagyon is kíváncsian szokott nézni és kérdezgetni, annál inkább vallanunk, hogy nem mulatság, de sokkal magasb cél egyesítse bennünket. Mi vagyunk azok, kiknek minden élet-erejük a legnagyobb célnak — *az ember nevelésének* van szentelve, e célnak szolgálni alakult az emberi társaságban rendünk, az emberek nevelése, csak egység gyanánt állhat, azaz minden külön emberi egyéniség által egy ugyanazon cél elérendő, ennél fogva ugyan-

azon uton kell vezetettnie. E vezetés módja is tehát, csak mint általános egység állhat fön. Nem csak lehet, sőt kell tehát sok mellékkörülménynek is, p. o. figyelem, tanítási anyag, módszer, tanítási idő, nyugidó, iskola viszonyai, és pedig nem csupán tanító és tanítvány, hanem az egyház, község, polgári társaság, álladalom közt is stb. stb. általában, s mennyire csak lehet mindenütt ugyanazon alakban megjelenie. Ha már a különféle élet és rendviszonyok, a magasb nevelési időszakokban, az érintett egységröli bizonyos eltérést talán követelnék is, amaz egység mégis, legalább a nevelés bizonyos pontjaiban, általános marad a magasb nevelési időszakokban is, s bizonyosan az marad kivétel nélkül a nevelési épület alapjaiban. Az elemiek képezik amaz alapokat, ama talpköveket, melyekre az egész épület nehezkezik, melyektől az egész épület fönmaradását, vagy összeomlását várhatja. Itt, az elemi tanításban, rendünk működésének első, legfontosabb szempontjában, kell amaz egységnek általában uralkodni.

S hogy hogy? — mi gyülekeket tartunk, tanácskozunk a legfontosabb építményről, az emberiség neveléséről, s talán az építmény minden egyéb részével foglalkozva, az alapokat, mint tanácskozásunkra méltalant, körünköl ki fogjuk rekeszteni? Ez a világ előtt szerfölyt nevelésnek tünnek föl, s ujolag magán viselné a szokott összejövetelek gyöngö oldalát. Az én (lehet talán egyoldalú) véleményem szerint, az elemi tanítás rendszerítésének, s e rendezett nevelési pont általános áthatásának, e gyülekezet legelső s legfontosabb foglalkozásai egyikének kell lenni.

Nincs ugyan az elemi oktatás egészen elhanyagolva, minden egyházgyülekezetben uralkodik már *miségeinek* bizonyos fogalma, többekben tisztelt férfiak nézeteik és terveik fölállításá által gyülekezeteiket nagy jótéteményben részesíték, e tervek legjelesbjei azonban legtöbb gyülekezettől nem is ismertetnek, annál kevésbé foganatosítottak. Ha már e körülmény, mellyen még működni kell, rendezve volna is, mégis hátra volna még a jelentékenyebb rész, melly iránt eddig nálunk talán még egy szózat sem emelkedett, a *mikép?* vagyis az elemi oktatás egyes anyagai methodikai tárgyalásának előadása. E rész eddig egyesek egyes tapasztalásaira volt bizva, de míg minden kezdő tanító elegendő tapasztalásokat gyűjt, a tanítványok nagy száma tetemesen megkárosodva lép ki az iskolából. Az elemi oktatás e részéről megemlékezni és azt kidolgozni fölötte szükséges, mivel épen az elemi tanodák azok, hol a tanítás sikerére nézve a legkülönfélébb bal-körülmények uralkodnak, hol a módszernek kell kipótolnia, mi a tanítványokban hiányzik, mire nézve a viszonyok nem kedvezők, s ezért és még több okoknál fogva is igényelnek az elemi iskolák szinte olly tökéletes, de erősebb, szilárdabb munkásokat, mint az ugy nevezett felsőbb iskolák.

Midőn az ifjuság javától lelkesítette, gyülekezeteinkben az elemi nevelés érdekllett részét megpendíteni, iránta figyelmet és sze-

reteket gerjeszteni kívánok, sőt felöle tervet, nézeteket előterjeszteni hátorkodom, figyelembe kérem vétetni, miszerint nem szándékom, böles férfiakat tanítani, hanem csak az irás szavai szerint kérve: „*mindent vizsgáljatok, a jót tartsátok meg*,” érdeket ébreszteni.

Az elemi oktatási anyagok lehetőleg legjobb tárgyalásának fontosságát és szükségességét akarván föltüntetni, — minthogy igen jól tudom, hogy mély belátásu, a dolgot öntapasztalásukból ismerő férfiakkal beszélek, az elemi tanító fáradozása ellen törekvő óriás erőket, mellyek a kisdedek képeztetési vágya létesítésének akadályaiul föltűnnek, — csak átnézetileg vázolatban akarom előterjeszteni: habár részletes előadásuk is helyén volna.“

„Átnézete

a kisdedek képeztetési vágya létesítése ellen, mind fizikai és szellemi, mind életviszonyi tekintetben utban álló akadályoknak.

I. *Akadályok*, mellyek a kisdedek *fizikai és szellemi erejéből* erednek:

1. Kora kifáradás testben és lélekben. 2. Erőhiány magát a kötelességre kényszeríteni. 3. Nehézség kerülési hajlam. 4. Gyöngye fölfogási tehetség. 5. Gyöngye emlékezet, nagy feledékenység. 6. Kedv és előszeretethiány, kevés figyelem. 7. Szórakodottság, a könnyebb utáni ábrándozás. 8. Kézikönyvből öntanításrai erőhiány stb.

II. *Akadályok*, mellyek a kisdedek *házi viszonyaiban* rejlenek:

1. A tanítási órák mulasztása. 2. Betegeskedés a tanításon jelenlétben is. 3. Kézikönyvek megszerzésébéli rendetlenség. 4. Az oktatási szükségek kielégíthetésének nehézsége.

III. *Oskolai viszonyokban* rejő *akadályok*:

1. Tanulók egyenlőtlensége, — az ügyesebbnek az ügyetlenebb után várakoznia kell. 2. A tanító működésének szétदारabolása az osztályok sokasága miatt. 3. Tanítási tárgyak tömege.

IV. *Akadályok*, mellyek *magában a tanítóban*, mint emberben, nem eszményben találhatók:

1. A kötelességteljesítés megvetése és szorgalomhiány. 2. Betegeskedés. 3. Kor és annak következményei (p. o. mogorvaság, gyöngeség). 4. Családi s más viszonyokból eredő kedvetlenség. 5. Pedantság, megszokott, vagy veleszületett lassuság. 6. Helyes módszer hiánya a körülmények különféleségéhez képest.

V. *Akadályok*, mellyek a *nevelésről nézetekből*, vagy ezeknek félreértett kiterjedéséből és alkalmazásából származnak:

1. Itt-ott időnézetek hiánya. 2. Szülék idétlen kívánságai. 3. Az egész oskolai igazgatóság vagy egyes tagjai e vagy ama nevelői néze-

tei szerint akarnak taníttatni; itt péld. Niemeyeréit, amott Mayoréit, itt Zolleréit, ott Pestalozziéit kívánják stb. stb.“

Ennyit a Wagner-féle dolgozatokból, a melyekről kimerítő ítéletet és véleményt még nyilvános paedagogikai folyóiratokban is; netalán az egyházi lapban adni, külön is megbízott még a választmány néhány tagja. —

Epen úgy közöljük *Lugossy József* debreceni tanárnak a mar-szigeti főtanodában mondott beszédét, jöllehet az már közre vala általunk bocsátva a prot. egyh. s isk. lap 1846. 40ik számában. A beszédben olly elveket és neveléstani nézeteket találunk, a melyek mindenestre megérdemlik a többizi megolvastatást. De különben is ide tartozik e beszéd, a mennyiben az is a tanári gyűlés egyik tárgya volt, és másfelől a szerzőnek eziránti kívánatát is teljesítjük, ki beszédjét olly feltétel mellett küldé volt be, hogy az aztán „*vagy a gyűlés egyéb munkálatival együtt, vagy pedig eddigi egyedüli prot. egyh. s iskolai organumunkban, az egyh. s oskolai lapban bocsátatnék közre.*“ Mi a szerző mindkét nemü kívánságát ezennel teljesítettük.

Lugossy József tanári székfoglaló beszédének töredéke 1841-ből. *)

Mint egykor Róma dicső hölgyeinek egyike, a Gracchusok anyja, köszöntyűikkel kérkedő barátnéinak, legbecsesb kincse s ékszere gyanánt mutatá föl hazájának szült, hazájának nevelt s később csakugyan hazájának diszeivé lett derék két magzatát: ugy a tanítónak minden kincse, minden dicsekedése tanítványiban határozódik, s azon boldogító öntudatban, ha a hűsége alá bizott ifju nemzedékben az emberiségnek jeles tagokat, a hazának jó polgárokat s az anyaszentegyháznak buzgó gyámolokat képezett.

Miként tehát Kornelia egész világát saját családkörében, egész társalkodását magzati oktatásában s nevelésében feltalálta: ugy a tanítónak, erejének egész munkásságát, oskolájának virágoztatása, idejének minden percét, tanítványinak műveltségre s boldogságra vezérlése igényli. — Gyakran hasztalan keresik őt szemeid az ünnepek fényes lakomáinál, a vidám társas-körök mulatozási közzött; — hasztalan intik őt kedves szórakozásra Tiburjának kies virányai, Hedone istennő tarka vigalmai: hivatala magas kívánatinak kedveért lemondá ő sok örömelevezetekről, sok kényelmet, sok magányos és társalgási örömeket vona meg magától, hogy napjait egyedül tanítványi javának szentelje; — mig mások, apró szenvedélyeik kielégítésével, utazási gyönyörökkel, családgyarapítással, gazdasági üzérkedéssel, irodalmi pályázással áldoznak saját nemtőjöknek: ő nehéz hivatalának oltárán gyakran legártatlanabb ked-

*) A magányos és helybeli viszonyokra vonatkozók kimaradnak, ugy a beszéd eleje s vége is egészen.

venc vonzalmit is föláldozza; hogy a költőböles arany szavait: „*Légy ura tisztednek, nem minden telhetik egytől*“ — betüig teljesítse, önként lemondván a nagy tömeg külsőségeken alapuló kedvezéseiről, le a kül-ragyogásról, — tudván, hogy neki azokat oly áron, millyennel fizettetni szoktak, mint tanítónak, megvásárolnia nem lehet, megvásárolnia nem szabad, — s jutalmát csupán önkeblének megnyugtató helyben-hagyásában s kevés jök és bölcsék méltánylásában, mindenkifölött pedig, fáradalminak tanítványit boldogító sikerében keresvén, oly fokát fejt ki az önmegtágadásnak, mellyről a nemtanítónak fogalma is alig lehet.

Azonban elveszettnek tartathatik a tanítónak minden igyekezete, s a legjobb akarat mellett sem eszközölheti szerette tanítványinak előmenetelét, ha a kor kívánatit nem érti, ha, oskolája magányos körülményeit tekintetbe nem veszi. — Első esetben, nem képezhet életböles, és a társaságnak hasznos egyedeket: mert ki a multnak neveltetett, nem élhet az a jelennek; a multnak élni pedig, — egyedül az óságok tudományos buvárát véve ki, — senkinek, ki a multak makkja helyett a jelen kenyérét izleli, nincs megengedve. — A második esetben pedig, örök kapkodás és ingatagság, lehetetlenségek vadászása és árnyék utáni esengés, szintugy egyes tanítványok jellemére, mint egész intézet szerkezetere károsan befolyandók, bélyegzik hivatalos pályáját; — rendszere nem egyéb lészen a szemlélet és gyakorlat, az oskola és élet, az általános és részletes, a közönséges és különös, a szabályszerű és kivételes közti örök harcnál, örök ellenmondásnál; vagy is rendszere maga a megbecsesült rendtelenség lészen. Mert bár az oskolaügy ekklektikai uton, azaz: a hon és külföld tudományos intézeteinek rendszabályait összeválogatva, s életbeléptetve, nem kevésbé gyarapodik is: ki azonban ezt kritikai biztos tapintat, különösen pedig a helybeli körülmények tekintetbe-vétele nélkül cselekszi; ki a valahol diszlenni látott nagyszerüt, a legkisszerűbb viszonyok közt is alkalmazni, — a sajátságost, melly honi földén kívül hervadását leli, erővel átplántálni, — ki azt, mit a dus alapítványokkal ellátott angol, és a humanitas magas fokán álló porosz tanintézetekben ohajtatost és örvendeztetőt szemlélt, hallott vagy olvasott, egyenesen és a szükséges előzmények teljesítése nélkül, anyagi és szellemi szegénységgel egyiránt küzdő intézeteinkben, akár hiu dicsőségvadászatzol, akár jámbor öncsalódásból létesíteni törekednék: az hüs éghajlatunkat füge és granátalma termésre, kiseded Tiszánkat az ocean roppant gőzösinek hordozására kényszeritené; — s a milly kétségtelen az, hogy az önkebelből fejlesztett erök, mind biztosabbak, tartósabbak azoknál, mellyeket csak utánzás vágya hozott létre, s mellyek többnyire időtlen erőlködések maradnak: épen oly bizonyos az, hogy ha intézeteinkben mindent, mit a müvelt nemzetek példája ajánl, honosítani akarunk: azon fának sorsára juttatjuk azt, melly a minden egyes ágaiba különemü ritka gyümölcsök galyait oltani akaró kertész

fürészecskéje alatt kiszaradt, míg mellette egyoltványu testvére, buja lombokkal diszlett föl, s birtokosát nemes gyümölcsök bő termésével örvendezteté. — Így például: ki kisedd anyaoskolánkban a nagyszerű egyetemek példájára, a nevelés-ügyét egészen külön választaná az oktatási ügytől, s a tanítói kart az erkölcsi felügyelés terhe alól fölszabadítaná; az oktatás tárgyában pedig, hasonlóan az egyetemi mód szerint, a felolvasási rendszert elegendőnek tartaná: vastag ismeretlenségét árulná el, mind korábbi házi nevelésünkkel, mind ifjuságunk érettségi fokozatával, mind általában a humanitasnak nemzetünkneli állásával, s képes volna csupán ez egyetlen balfogás által illy kiskörű intézetet sirjába dönteni. — Én ugyan, mihelyt a közbizodalom felszólítása e jeles anyaoskola sorsával szoros érintkezésbe hozott: komoly vizgálatot tartván hivatalom munkaköre fölött, úgy találtam, hogy jóllehet honunk oskoláiban a tanítóegyedek nevelői foglalkozása mostoha körülmények miatt, naprolnapra szűkebb korlátok közé kezd szorulni: anynyira, hogy a mondott egyedeket az ifjuság erkölcsi állása iránt egész felelőség alá vonzani nyilvános következzelenség volna: nem lehet mindazáltal e pontot illetőleg, lelkiismeretes tanítónak — bár saját kényelme ezt javallaná, s a közönség nem csekély részének véleménye is oda nyilatkozik — nem lehet, mondom, lelkiismeretes tanítónak e pontra nézve, ingatag korunk imez tévesztett követelésének akként engedni, hogy az ifjuság erkölcsi vezérléséről, vagy általan lemondjon, vagy legalább mellette, mint elveszett ügy mellett, hanyag egykedvűséggel úgy szólván, könnyöretlenséggel haladjon át, — tudván, hogy a tanítói állással hajdan együtt-járó erkölcsi fölügyelést még eddig semmi más pótlékintézkedés nélkülözhetővé nem tette, — meggyőződése szerint tehát, bár milly sok kedvvelenséggel járjon is együtt napjainkban e sokszorosan megvitattott nevelői beavatkozás: a tanítói egyednek egyesíteni kell személyében a tanítót a nevelővel. — Azon két főpont tehát; mellynél jelen hivatalom az ifjussággal érintkezésbe jövend: az oktatás és nevelés, vagy a tan- és fegyrendszer. — Mindkettő felőli véleményemet bizodalmas kebleitekbe rövid szavakban kiönteni szükségésnek látom.

A mi a tanrendszert illeti: mielőtt oda térnék, hogy az általam választott oktatásmódot, mellyet más módok fölött szívem javála, okoskodásom helyesle, s gyakorlati kivitelem isten segedelmével elfogadand, alapvonásokban legalább, mind a mélyen tisztelt közönséggel, mind a szeretett ifjussággal megismertessem: egy mellékes tárgy foglalja el figyelmemet, melly az általam tanítandó tudományok megválasztását illeti s mellyet lehetlen ez alkalommal néhány szóval futólag nem érdeklezem. — Hogy e tárgy iten csak említésbe is jöhet, annál különösebb, mivel hiszem, e tudományok mély belátásu oskolai előljárosság által tüzetvék ki, s végig tekintvén rajtok, minden úgy találandja, hogy e tudományok minden művelt nemzetek oskoláiban nagy szorgalommal taníttatnak

és tanultatnak. — Mi ok indithata tehát arra, hogy e tárgyat immost ünnepélyesen szőnyegre hozni hasznosnak lássam? Van jelen korszakunknak egy különös nyavalyája, mely ismét kiáltólag tanusítja azt, miről senkinek, ki közrehatni akar, egy pillanatig sem szabad megfélekedzni, hogy korszakunk átmeneti, és így ingatag és jellemtelen korszak. — Az ifju, de örök realismus nagy fontosságú harca az ősz de hasonlóan halhatatlan humanismus ellen, még eldöntetlenül folyvást tart; e harc, — ha jó istenink azon buzgó ohajtásunkat teljesítendik, hogy kiegyenlítés útján döntessék el, — elébbutóbb a tudományok virágzásának örvendetes időszakát deritendi föl, — az általán véve üdvös harcnak azonban némi káros hatását a részletekre, tagadni nem lehet. — E káros hatások egyike különösen az, hogy a szellemi fegyverek csaltogása, fülébe jutott a tanuló ifjuságnak is, s visga szemei megpillanták a két örök eszme ügyvivőit, ellenségesen állani egymás ellenében. — Tárgyismeretlenség s a szenvedélyesb tulzók rosszul értett heves szóváltása megbotránkoztaták az ifjuság hajdani boldog hitét, s azon balvéleményt öntötték belé, hogy az ujkor fölvilágosultságának egyik legnevezeteseb eredménye, azon bölcsesség kövének megtalálásával fölerő fölfedezés, hogy egyedül és kikeresztőleg a real-tudományok korszerűek és figyelemre méltók, midőn a humanismus szorgalmas művelése átalában, a mult századok kedvenc gyarlósági közé számítandó. — S még ez hagyján! de a mi még sajnosabb tévedés, a reáltudományok nevezete alatt nem bira egyebet érteni, mint kenyértudományt, mely az elérhetésre csalhatlan hitlevelet nyujtson kezébe, s a jövődőre kézzel fogható, közvetlen ekehasználatosságu legyen. — A mely tudományok immár nem ez osztályzat alá esének: azok hasztalanoknak bélyegeztettek, s midőn a tanulandók lajstromába olyak soroztattak, melyek az élet nagy céljára, az emberi lélek tökélyesítésére legelhatározottabb befolyásuak ugyan, de az anyagi jóléthez nem oly vastag kötelekkel szövék, melyeket a kövér szemek is fölfedezhetnének: panasz és elégtelenség kártékony magvai unalmat tenyésztenek az ifjuság között s eldöntve lön, hogy az oskolai tanulmányok nagy része hasztalan, életre szükségtelen s csupán az ifju eleven szellem méltatlan gyötrésire létezik. — E vád sujtá legközelebbről az ó klassika litteraturát, mint a humanismus alapcikkelyét; azután egyenként magokra a reáltudományokra is került a sor a szerint, a mint a tanuló ez vagy amaz életmódot tüzött ki magának s rövid tekintete egyikét vagy másikat magára nézve nélkülözhetőnek látá; a jogpályát tapodó, teljesen megveté a vegy- és természettant, — a hittudomány mezején kenyerét aratandó, irtóztva emlité a mathesis nehéz száraz formuláit, s nemcsak az ó, hanem az ujjab nyelvek is találtak a *nisi utile est*-nek olly alkalmazóira, kik az *utile*-t a leganyagibb, legvastagabb értelemben véve, hirdetéek következetlen bölcsességöket, — s mindegyiknek az lön követelése, hogy az elemi betűzés után mindjárt ugy nevezett

célravezető tudományát tanulhassa, — és ha az általa ószerűeknek nevezett értelmesbek figyelmeztették, hogy a műveltségre nem egy, hanem több tudományokbani jártasság kívántatik, s a bevett szokás és országos vagy oskolai törvények is e mellett nyilatkoztak: kedv és siker nélkül uszá meg oskolai éveit. — Így keveredének egymásután rossz hirbe az ifjuság előtt a tudományok leghasznosbjai s leggyönyörűségesebjei; így aljasodék le a mennyei származatu philosophia s majd minden szemlélődő tudományok, sőt a kenyérhozóknak elismert tudományoknak is azon részei, mellyek nem egyenesen az aranybányák gazdag ereire vezetőknek találtattak; innen azon fájdalomosan neveltséges tünemény sok tanuló-intézetekben, hogy a tanulás mint legnagyobb részben szükségtelen, csupán az oskolai bizonyítvány betűszámjainak keserves kivására való, s minden, mi e cél határain túl terjed, egyáltalában fölösleges, innen hogy a tanintézet minden más inkább, mint tanintézet lön; hogy az oskolai pálya főfeladata lön örök ellenszegülés a fáradozó tanítók és előljárók jámbor intézkedései ellen. — Szerencsétlen irány! milly sok jeles ifjat térítél el a valódi nemesbülés és tökéletesbülés ösvényétől, — s milly vészterhesen készited előre a humanismus és vele együtt a nemesb realismus megszüntetésével a középkor történeteiből ismeretes vasszázadodat, mellynek nyomaidon csak hamar bekövetkezendő visszatértét — ha a halandó világ dolgait intéző kéz szerencsés fordulatot nem adand — bölcsseink nem hiában jövendölék! --- De nem kárhoztattak én titeket föltétlenül, szeretett ifju barátim! bűnötök terhének nagy része nem titeket nyom; nem a ti jóra inkább, mint rosszra hajlandó szívetek a mérges mező, melly önként termené meg a balítéletek maszlagos gombáit — kívül gyökerező okok eszközlék azt, s mi, kik ismerjük ez okokat, szelid szózáttal hivatunk titeket a bölcsesség és tökélesedés biztos pályájára, — durva szemrehányás helyett csupán korunk egyik legnagyobb bölcsének s kormányférfiának szavait intézzük hozzátok, mellyeknek talán inkább hisztek, mint a szerintetek immár kiavult római bölcshozó szintén illy tartalmu intésének: „lássátok, — így szól a lelkes angol bölcshozó — lássátok a tudományok csodaszépségü láncolatát, mint segítik, mint egészítik ki ezek egymást kölcsönösen! örök lemmák, mint a világréndszere egymásra viszonyuló nagy gömbjei! mint nyujt kölcsönt a philosophia mennyei testvéreinek, de csak azért, hogy minél gazdagabb kamat háruljon rája vissza azokrol, milly szívárványi finom árnyéklattal ágazik be egyfelől a jog, másfelől a hit s ismét a természet-tudományokba, — mint lövell fényt és meleget a történetírásba, a tisztességes és élettudományokba, s mint alkot ezekből egy dicsó egy egyetemes egész, mellynek kerekerei szüntelen egymásba vágnak. Egy a tudomány, mert a tudomány nem egyéb, mint a tudnivaló: tudnivaló pedig minden, kirekesztőleg istenig, ki maga megfoghatatlan. — Ki bár mellyiket balgatagul hasztalannak káromlá: ekeszarvat tenyerébe! mert jele hogy az istenek nem kegyelik.“

De jobb jövődök reménye alatt, fátyolt vetek minden illy kellemetlen jelenésekre, s őszintén biztosítván ifju barátimat, hogy lelkes előljáróik, mint eddig, ugy ezentul is gondoskodandnak a tanulandók laistromának cél és korszerűsége felől; sietek közleni oktatásmódot, mellyel a tanulandókhoz vágyat, a tanulás alatti kedvet és szorgalmat s a már megtanultakhoz kettős sikert varásolhatni, tapasztalásom tanita meg. — Nem alkalmaztatható ugyanis nálunk a már említettem *felolvasási rendszer*, melly a nagy egyetemekben divatozván, higgadtabb vért, érettebb éveket kíván, mint a millyennel intézetünk növendékei pályájokat futják, — melly nem annyira elemi ismeretek közlésére, mint a tudomány fentebb légköreinek gyors beutazására van számítva, — melly fölöslegessé tevén a tanítói ügyességet, s csupán a tudománybani jártasságot kívánván meg, tagadhatlanul nagyot könnyít a tanítón, de semmit nem könnyít a tanulón, — melly majd minden értelmező magyarázatot kirekesztve, sajátlag egy kézi könyv óránkénti egyszerű felolvasásában határozódik. — Képzeltetni, milly kevésbé láncolja le e tanításmód a röpkedő figyelmet, s melly igen hasonlítna nálunk egy illy tanító az evangéliom magvetőjéhez, kinek kezéből a gazdagon szórt magvak siker nélkül pergettek szét, sziklákra, utfelekre és tövisbokrok közé: de a felolvasási rendszernél még kevésbé helyeselhetjük a *tanultatási rendszert*, melly az oktatásnak legsalsóbb, legdurvább foka, — alig érdemlő az oktatásmódok közé számittatni, s legfőlebb scholastikai formulák betanulására alkalmazható. — E rendszer a tanító kényelmén kívül, a közvisgálati gyors és folyékony feleletekre, müveletlenebb szülék gyarló öröme, s az oskolaügynek az értelmesebbek részéről elhanyaglására van számítva; fi- és leányképző intézetekben alsóbb és felsőbb osztályokban, honunkban, és a külföld számtalan oskoláiban üzi még lidérckedését, s aranykora csak nem rég kezde aláhanyatlani, mióta fogyámolit, a botozási és örök börtönzési bünhesztésmódokat, emberiebb gondolkodásu századunk a tanulóintézetek falai közül számüzni szükségesnek látá. — Maga e rendszer neve nyilván mutatja, hogy itt a tanítónak csak szakmányosztó foglalatossága vagyion; — az értelmező magyarázatról, a tanulók fölfogásának könnyítéséről szó sem lehet, az emlékező-tehetség elkoptatásig kinoztatik, az ítélő-tehetség parlag elhagyatásban sinlik, — testi és szellemi csenevészés, szolgálalkúség, és a tisztességes tudományok iránti kiolthatlan koragyülolet valának e nyomoru rendszer természetes következményei. — Azért örömmel vallom magamat azon rendszer követőjének, mellyet talán leghélyegzőbb címmel *alkalmazkodási rendszernek* nevezhetnék, s mellynek kulcsa, a tanítványok helybezetébe leereszkedés. — Magas tekintély fényköre, ragyogó bölcsesség nimbusza nélkül — circum caput omne micantes deponens radios — kivetközve a terrorismus fegyvereiből — egyedül az akarat tisztaságának fölemelő érzésével, s a tanítványok részéről szeretet

és bizodalom és humanitás égi paisával védve, jelenjen meg a tanító azoknak körében, kikkel a tudomány édességét megkedveltetni első tiszte, — s második, őket annak örök csarnokába nem hatalommal vagy kényszerítéssel eröltetni, hanem szelidséggel vezérleni. — Ereszkedjék le azoknak gyengébb fogalmaikhoz, — az olvasottság és tapasztalás szinmézébe mártsa a tudomány száraz tételeit, a magyarázat elragadó varásával bűvös vesszőként illesse a szilaj kedélyeket, s legyen tulajdonképen nem is tanító, hanem legyen első tanuló-társ, ki a tanítványokkal együtt láttassék kezdeni minden csomónak megfejtését, minden kétségnek eloszlatását; velek együtt láttassék haladni, gyarapodni; — ne hagyja el őket a szövevényes kérdések tömkelegében segéd nélkül, hanem velök együtt mindaddig munkálódjék minden egyes megtanulandó tárgyban, míg a tiszta fölfogás tetőpontjára velök együtt föl nem érkezik. — Mert a fokonként fejlesztés, leginkább egyez emberi természetünkkel, s jól esik az ifjui léleknek, ha vezérlője nem csupán szóval ad utasítást a magasság lépcsőinek meghágására, hanem maga mintegy próbamutatványt ad az azokoni fölfelé haladásban. — Ekkor, mint kalauz, a magas halom tetejéről mutogassa be nekik a leküzdött nehézségeket, — a kies virányokat, mellyeknek bájló szőnyege önként terül el immár szemek előtt, a termékeny völgyeket, mellyeknek kalászdus abrosszát immár terjedt láthatáruk körébe nyerték: de figyelmeztesse egyszersem őket a következő, még magasabb még gyönyörűsebb kilátásu halmokra, s új erővel, új buzgalommal töltse el kebleiket a még hátra levőknek beutazására, — szüntelen, mintegy észrevétlenül haladván a kedves végcél felé, mindaddig, míg végre szent teljesülés jutalmazandja fáradhatlan törekvéseiket. Ime, szeretett ifjak! itt ajánlkozok nektek ilyen hozzátok és fogalmitokhoz alkalmazkodó, a tudományok nehézségeinek leküzdésében előttek vezérkedendő, de egyszersem veletek együtt haladni, együtt küzdeni látszó első tanuló-társ, kinek célja és tiszte nem szakmányórákat tölteni veletek, hanem kedves társaságtokban, épüléstekre, tökéletesedéstekre, napjainak nagyobb részét fölfaldozni, hogy benetek és általatok hazájának javát, az emberiség haladását, az anyaszentegyház virágzását, erejének parányi mértékéhez képest, előmozdithassa. — Tárjatok azért nyílt kebleket felém örömmel és szeretettel, miként az enyém szeretettel és örömmel tárul elétek, gondjaimat bizodalmatok, áldozatimat szeretetetek, törekvésimet szorgalmatok, időm vesztségét haladástok, életeróm hovatovábbi lankadását tibenneteki megifjodásom s e tudományos intézet új meg új életre virágzása fogják nekem tenni feledhetőkké, fogják nekem tenni elviselhetőkké, fogják nekem tenni kedves emléküekké! Majdan midőn egykor kilépvén az életbe, ti is a hon javának kisebb nagyobb oszlopai lesztek, repesni fog a tanítói sziv keblemben, s örömkönnyükkel fogok és dicsekedve emlékezni, hogy ez oszlopoknak idomításában az én formáló ujjaim is egykor gyönyörűséggel fáradozának.

A mi a fegyrendszert illeti, meg kell vallanunk, hogy bár sokak még mind a polgári, mind az iskolai életben a cryptodynamisták, sőt ittott, mint nem ok nélkül rovatott meg, a század emberiséget lehelő szellemével éles ellentétben nagy és apró kényurak nyilván is üzik erkölcsiségből következő eljárás módjokat: de másfelől ismét a tulás hullámára ragadá el a jószándékuakat is, arctani tévedésbe ejtven őket a való szabadság és korcs testvérenek a féktelenségnek egymástoli különségére nézve — *discrimen obscurum, solutis crinibus, ambiguoque vultu* — úgy, hogy itt ismét sajnálattal kell emlékeznünk arról, hogy korunk, úgy szólván, nem korszak, hanem két korszakot csudálatosan egybeforrasztó átalakulási közidő, pesgő es forrongó, kívánatiban önmagát cáfoló, jellemében állhatatlan, ujdonságiban kimeríthetlen, s azt, ki meg szokta tetteit állandó elvek sínórmértéke szerint mint férfiú intézni, nem egyszer legkellemetlenebb skepsis tévkertjébe merítő — A szerkezetek régibb alapjai megrendítettek, az ujak ingadozók; s míg a fenálló iránti tisztelet és kiméletesség naponkint hanyatlásra sülyed: mérsékleti javítók és dühös reformerek elszántan küzdenek egymással az elvért, mely jelenben a század vezércikke, idővel a historia márvány-lapjára annak diszkoszoruja vagy gyalázatbélyege legyen. Nem mondhatom ki, mennyire nehezíti e körülmény a tanítói, különben is igen kényes helyzetet. — Elv és annak alkalmazása, szemlélet és gyakorlat, ó és új rendszer, meggyőződés és a divat követelései, fegy és szabadelműségnek nevezetett korlátlanág, alaposság és felületesség, valódiság és látszani-akarás, gyakran látszatni kénytelenség, éles összeütközésben a haladás és közjó kárára, a nemzedék sírathatlan vesztségére, fogyasztják az erőket, tékozolják a minden kincseknél becsesebb perceket. — A tanrendszer elvetette másás saruit, el rejtélyes jeligékkel barkált nyeglesüvegét, el mystikus sötét palástját: de könnyű öltözete alatt hasztalan keresnéd a régi szorgalmat, kitartást és rendíthetlen akaratot, nyomosságot és önáldozásokat; — a fegyrendszer nemesebb, emberiebb alakot ölte magára; a büntető és megtorló modort oskolai mint polgári bünhesztésekben, javító modor kezdi felváltani: de miért tagadnók, hogy a javítási buzgalom sok helyen áthágta a *netovább* szentesített vonalát, vigyázatlan kezekkel tépé ki az ifju kebelből a kegyeleték gyöngéd virágát; s míg joggyepőket, phaëtoni erőtlen karokkal forgatandókat ada tapasztalatlan kezeibe, megfosztá másfelől a minden jogérzetnél nemesb kötelességérzettől, — holott a kötelességek szerény érzete, hűséges és angyaltiszta teljesítése teszi az ifjukor egyedüli ékességét, szeretetre-méltó voltát, veti meg jövendő erényei s boldogsága biztos alapját. A régi slendrián félszeg ördöge visszasántált éjanyjának sötét méhébe: de a forradalom szörnyü kanóca, mely felnőtt gyermekek közé sem lobbanhatott soká a nélkül, hogy iszonyu rombolásait meg ne tette volna, — éretlen szabadelműség parittyájából hányatott az ifju sziv bástjái közé, s lángba borítva annak

gyulékony részeit, a hit és remény gyönyörű alkotványait, pusztulást hagyja annak égi meglegedéslakta belsejében, s örökre felröppenté békés hajlékiból az ártatlanság és maszlagtalan hűség szelid nemtőjét is, Dikeként, a csillagi fények közül soha, soha vissza nem térendőt. — „Szabylával cseréltétek ki“ így feddőzik korunk egyik nagytapasztalású bölese — „szabylával cseréltétek ki a gyermek fakardját, s a kerekes ló helyett dühös ménre ültették; a kora tudásnak almájával üztétek ki őt ártatlansága boldog édenéből: meglássátok, hogy szellemi sorvadás és erkölcsi halál követendik a kora beavattatás, s az anyatermészet nemesise rettentesen boszulandja a titkok saisi szent fátylájának időelőtti föllebentését.“ — Mit tegyen illy körülmények között az ifjuság javát szíven hordozó tanító, midőn lelke a rettegési rendszertől irtózva fordul el? — a tanítói atyáskodás köre, mint feljebb is sajnálattal említém, naponként keskenyebb határok közé kezd szoríttatni, s mégis annak mulhatlan voltát kiáltó szükség igényli? Látnivaló, hogy az üdvnek itt egyetlen szoros utja lévén, t. i. az ifjuság teljes bizodalmanak bírása, ennek megnyerésére kell fordítani a tanítónak minden gondjait, mivel másként nem lehet erkölcsileg hatnia arra, miként a zárt kelyhü virág éltere sem éltető napfény, sem újjá szülő harmatcsöppek nem munkálhatnak. Ámde a föltétlen szigor elvei megöldöklük a szeretet gyöngéd csiráit, — a föltétlen engedély elvei ellenben másfelől sirt ásnak a tisztelet szent indulatának; szeretet és tisztelet pedig két lényeges alkotó része a bizodalomnak, ezt vagy amazt vedd el bár, s bizonyos lehetsz benne, hogy nevelői hatásodat, befolyásodat visszahozhatlanul elvesztetted. E szeretetnek azonban nem aljas pajtáskodáson, sem aljasabb hizelgésen, az ifjuság gyarlósági iránti hizelgésen kell épülnie, — e tiszteletnek nem zsarnoki durvaságon, sem az ifjuság köréből feszes eltávolodáson kell alapulnia; égi kezeknek kell szóniök e viszonyokat a barátság égi fonalszálaiból, ama nemesb barátságéiból, melly amaz örök becsü szép regény szerint Odüsseüs hős magzata s a mentori alakban rejló Athéné között létezett, ama barátságéiból, mellyel az istenember és emberbarát Jézus öelte kebelében nyugovó tanítványát. — Igenis! a fegyrendszer, mellyet én közöttetek követni akarok, nem a szigor, sem a lágyság egyoldalú elvéből induland ki, hanem a *barátság* tiszta kutfejéből veszi szökpontját, s ugy hiszem, egész leendő nevelői pályámat tisztán terjesztem szemetek elébe, midőn magamat egy pár rövid szóval *ifjuság barátjának* dicsekedve nevezem.

A valódi baráti szív türedelmes ugyan az elnézésben, de nem rest, sőt az idegennél nyiltabb és őszintébb a feddésben; — maga részéről könnyen bocsánatra hajló: de annál szigorubb bíró a közjót és általános erkölcsiséget érdeklő pontokban; — szeretet hóféhér palástja alá rejtja a gyarlóság tévedéseit: de cherubi lángfegyverrel kel ki a jellem szennyeit tanusító aljasság ellen; midőn kegyel, kegyelése nem haszonlesés rokona, hanem az erény magas-

becsü helybenhagyása, — midőn fenyít, fenyítése nem boszuálásra, hanem egyfelől erkölcsi elégtételre, másfelől javításra van irányozva. — Őszinte fájdalom égeti szívét, midőn az eltasztás kínos szükségét látja, s míg lehet, ismételve kész mentő karjait szeretettel terjeszteni ki a sülyedő szerencsétlen felé: de kész kiszakasztani szívéből legédesebben ápolat hajlandóságát is, ha a rák orvosolhatatlan, s az eltasztás áldozatát, mely nála mindig áldozat, megtenni erkölcsi törvények fensőbb kötelességei kívánják. Nem a félelem tehát az, mi az illy tanító előtt a nemesen képzett ifjui szívet meghajolni készíti, hanem erény kölcsönös elismerésén s becsülésén alapuló tisztelet; sem a tő hullámi közé vetett lécs értelmébeni gyávaság az, mely a tanítványt illy tanítójához biztos közeledésre inti: hanem az emberszeretetet jótékony melegétől áthatott nyájasság és szelid bánás, mely felé, mint éltető sugáru tavaszi nap felé, önkénytelen fordulnak az ifjui szívek tárt kelyhei. — E néven, az *ifjuság barátjának* néven lőnek nagyokká és halhatatlanokká az ő és újabb kor számos bölcsei, kiknek áldott emlékek az emberiség történeteiben nagy hódoltatók ragyogó emlékénel tiszteletesb helyet foglal; a szép-lelkű Gellertet emlitem csak, s az örökké való Szokrateszt, kiben fényesen megbizonyítja az utóvilág, hogy az igazi érdem nem hiában hivatkozik a késő maradék igazságos birói székére. Legfényesb jutalom, miben illy tanító részeltetheti jó tanítványt, helyeslő meglegedésének és szeretetének éreztetése; leghathatósb ösztön, mellyel őket a rosznak kerülésére s az erény tiszteletére serkentheti, a nemes büszkeség és becsület-érzés fölébresztése; legnagyobb fenyítés, mellyel a gondolatlan kihágásokat kötelesség ösvényére visszautasítja, roszaló helyben nem hagyása, s legnagyobb büntetés, mellyel az elvetemedettet sújtja, szívének bezárlása, s szeretetének megvonása. — Ah, valljon remélhetem-e, hogy a ti kebleitek illy magasb nemü jutalomra, ösztönre, fenyítésekre és büntetésre eléggé érzékenyek, eléggé fogékonyak lesznek? remélhetem-e, hogy midőn én titeket, nemes születésü s neveltetésü — és a mi sokkal fontosabb, nemes erkölcsü s jellemü ifjakat illető bánásmóddal tisztellek meg, ti viszont engemet nemes születést és lelkületet tanusító viseletetekkel ajándékoztok meg? Nem, én nem fogok ti bennetek csalatkozni; ti nem fogjátok énbennem félreismerni a feddhetlen szigorúságu, de szóval, tanácscsal, tettel, mindenemmel titeket boldogítani, segíteni kész barátot, ki egyedül a nemtelen elvetemültségnek, de nem az ártatlan és nemes örömöknek ellensége. — Soha ne érjen engemet azon nehéz vád, hogy valakit közöletek, szenvedélyektől elragadtatva, méltatlanul megkeseritettem, de soha ne piruljak önlelkem birói széke előtt azon hanyagságért is, hogy midőn módomban lett volna titeket szorgalomra, rendszeretetre, pontosságra, hűségre, nemes erkölcsökre s tettekre, a rosznak, az aljassnak eltávoztatására inteni, buzdítani, kényszeríteni: azt saját lelkismeretem ellenére, a ti megsirathatatlan károtokra, s a közjó nagy

veszteségére, valaha elmulasztottam volna: mert tudjátok meg, hogy az idejében való feddés és jó célra irányított fenytetés is a barátság szent jogai közé tartozik. Jertek! azért, a szó legnemesb értelmében vett *tanulótársaim és barátim!* nyujtsatok bizodalmas jobbokat azon szép viszonyoknak, mellyeket szavakkal előadék, tettel is életbe léptetésére.

De áttérve egyszerű beszédemnek ígéretem szerinti második és igen rövid cikkelyére: merész vállalatnak láttassék bár első tekintetre, hogy tanítói álláspontomat minden oldalrol tisztán felfogandó, azt nemcsak a tanuló ifjusághoz, hanem különösen a nagytekintetű pártfogó testülethezi viszonyaiban is, csekély belátásomhoz képest, magam és a nyilvánosság elébe állítani próbát teszek: ugy hiszem mindazáltal, hogy a jogszerűség imez századában minden hivatalnoknak önmagával s körzetével ekként előre számot vetni, sok kellemetlenségek kikerülése, sok homályos viszonyoknak tisztába hozása végett, nemcsak üdvös, hanem minden tekintetben szükséges is: mert e nyomozás eredménye leszen egyszerűsmind a két fél közötti szent szerződésnek becses oklevele, s az előforduló kétes esetekben utba igazító biztos göncölcsillaga. S ugy hiszem, hogy alig bizonyithatnám meg bármi által is inkább a nagytekintetű oskolapártfogó kormánytest iránti őszinte hódolatomat s tiszteletemet, méltányosságában s korszerű felvilágosultságában vetett határtalan bizodalमत, mint midőn olly kérdésnek rövid megfejtésébe bocsátkozni bizton bátorokodom, mellynek szőnyegre hozásában méltán lehetne az értelmetlenek megbotránkozásától tartanom. Szerencsés én! hogy e tekintelben teljesen nyugodt lehetek a nagytekintetű pártfogó kormánytest fölemelkedett gondolkodás-módjának ellenében; sőt bátran remélhetem, hogy miután tiszta keblem ömlengései szerény ajkak csatornáin igény és követelés nélkül, alázatosság kristálycsöppjeiben csörgedezendnek alá: leplezetlen nyiltszívűségem szózati a tekintetes oskolai pártfogó kormánytest művelt lelkű egyedeinek keblében nemcsak helybenhagyásra, hanem sokszoros és örvendetes viszhangra találandnak. — Azt mondom tehát először is, hogy a tanítói hivatal nem valamelly idegennemű, s a művelt világi rendek állásától osztály szerint elkülönözött, szerzeti vagy kaszti értelemben elszigetelt hivatal, mellynek a pallérozott osztályoktoli különbözését még öltőnye saját színében s szabásában, sőt társalgási alkalmazkodásának feszesenkomoly ünnepélyességében is kitüntetnie kelljen; csak vastag pedantismus alapithatá illy nyomoru költségekre a tanítói hivatal méltóságát, olly korban, mellyben annak befolyása aloli mentességgel fejdelmek és fejdelmi udvarok, s a világi legfényesb hivatalnokok sem dicsekedhetnének. Hogy valaha a tudós osztály, mellyhez a tanítók közelebbi rokonságukat vélték, maga adott alkalmat sok tekintetben e ferde nézetre, tagadni nem lehet: de miután immár ez is a társasági közilledelem s egyenlőség kívánatához alkalmazva magát, lemondá személyes különcködéséről: illő, hogy a

müvelt világ se vonja meg tőle azon méltányosságot, melyre fájdalom! még némely elfogultakat emlékeztetni nem fölösleges: hogy a tanítói osztályt sem pariai elvetetett alacsonság, sem ellenkezőleg brahmini képzelt szentség magassága nem távoítja el a status bármily rangu s rendü tisztis tagjaitól. De ha a tanítótság elleni most említett előítélet, miután dicső fejedelmek is gyakorlati jó példával mentek elő ennek legyőzésében, korunkban immár a ritkább jelenetek közé tartozik: annál hatalmasabban kezd új erőben mutatkozni egy másik balvélemény, mely bár hasonlóan sőtét kor maradvány bélyege, s pártolónál, nem mondom ugyan, hogy mindég józan ítélő-tehetség s emberséges indulat hiányát, vagy, mint sokan valósággal állítják, ugy a szív durvaságát, mint az értelem pallérozatlanságát árulná el: de minden esetre nagy elfogultságnak egyfelől, másfelől nagy szeretetlenségnek jele, — s mely ellen én föllépésem első perceiben ezennel óvást tenni, s óvásomat, ha szükségem kívánná, az egész müvelt emberiség tribunaljáig fölvinni bátorkodom, azon balvélemény t. i. mely a tanítói tisztis helyzetet *bérenc* helyzetévé alacsonyítja, s ezt a tanítóval mindannyiszor éreztetni elég méltánytalan, elég szerénytelen. — Bizonyos, hogy minden hivataloknak a status hivatalnokságától, a legutolsó tisztviseléséig, megvan bizonyos tekintetben bérillatjuk, a mennyiben t. i. minden munkásság kifejtése természetsszerűleg kölcsönös visszafordulást föltételez, s a milly értelemben Nazareth nagy bölese is mondá, hogy méltó a munkás a maga jutalmára, s miért-hogy mégis épen kitünőleg a tanítói hivatal az, melyet a bérelvél örök emlékezetbe hozása által zsoldos nép sorába aláznai szükséges? honnan e gyöngédtelenség gyakran olly férfiakról is, kik, mint világosság igaz baráti, magának a nevelés és oktatás cselekvényének nem csak polgárzatilag hasznos és szükséges voltát, de minden más hivatalok fölötti nehézségét s tetemes önáldozatba kerülését, annál fogva tiszteletre-méltóságát bensőleg elismerik, sőt nyilvánosan vallani sem vonakodnak? — honnan e mostohaság egy olly hivatal iránt, mely épen legtöbb lelkismeretességet, haszonleséstől tisztaságot, nemes önmegtagadást, napokon és éjeleken szakadatlanul átvonuló erőfeszítést, Stoa-szellemü higgadt érnnyességet kíván, melynek egyedül erkölcsi felfogás alá eső magasb nemü kötelességeit, nincs számítás, mely a bér filléreinek kulesa szerint föltaglalni képes volna, — annyival inkább, mert nincs helyzet a kerek ég alatt, melynek anyagi jutalmaztatása érdemlőségével kiáltóbb aránytalanságban álljon, mint a tanítói helyzeté? — Az ifjuság képzékeny szívének igen nagy szüksége van arra, hogy azokban, kiknek tekintélye és gyámsága lépteit vezérli, ugymint a szülékben és a tanítóknban, valamint egyfelől feddhetlen erény példányképeit bírja, ugy másfelől őket világilag is tiszteletben s becsültetésben állani lássa, s ne legyen kénytelen megaláztatásuk, megbecstelenítésök botránkozató jelenései által kigunyoltatni látni a magzati és tanítványi legszentebb érzelmeket: s hon-

nan van mégis, hogy valamint sok szülék keveset aggódnak azon, hogy erkölcsi meztelenségök magzatik előtt lehetőségig fedve legyen: úgy kicsiny dolognak tartják az ifjuság előtt a tanítói helyzet felől megalázólag nyilatkozni, s ekként a fiatal szivek visszapótolhatatlan kincsét, nevelők iránti ama határtalan bizodalmat és ösztönszerű jóvélekedést, mely egyedül képes azokat az erkölcsi fenségnek s tisztaságnak oly csodálandó fokára magasztalni föl, kiméletlenül csonkitani, s a hűség és benső ragaszkodás gyöngéd virágát durva kezekkel kitépni nem irtóznak —? Alig van pedig e nemben mód, mely a gyermeki és ifjú hitet mennyéből kiméletlenebből rántsa alá, mint midőn a tanítót zsoldosként állítjuk elébe, kiben ő e szerint inkább bérbefogadott poroszlóját, mint boldogságának melegkeblű előmozdítóját, ingatag lépteinek bölcs és jólelkű vezérét, gyámatlan éveinek hü őrangyalát tekinteni kénytelen. — Illynemű megaláztatások idézik elő aztán azon szomorú s fájdalom! sűrű tapasztalásigazolta visszahatást a tanítók részéről, hogy látván magokat s becsületöket a bér nemtelen mértékfája mellé állítatva süllyedni a közvéleményben, süllyedni azok előtt, kiknek hűsége és szeretete bő kárpótlást nyujtana különben minden küzdelmeikért, minden másnemű méltatlanságokért: megkeményedett arccal s megfásult kebelvel, mely nem bír többé a legtisztább becsületérés nagyszerű rugékonyságával, vakmerően mérték fel ők is ugyan csak a bér szennyes mértékével kötelességeik határkörét, mellynek pedig idealis felmérhettensége, s az ezzel egybefüggő *megjutalmazhatatlanság* felemelő érzése az, mi az önáldozás szakadatlan láncából álló tanítói helyzet valódi érdemét teszi. — Nem szükség, nagyon tisztelt férfiak! fejtegetnem előttetek, hogy a tanítói helyzet imez lenézése azon erő, jogi kor maradványa, mellyben lantját a troubadour, pergamentekeercseit a tanár, panacaeait az orvos, tekéit és abroszait a csillagos ég avatottja, ecsetjét és vésőjét a művész, durva kelevézesek s lándsatorók lábainál rakák le, mellyekben a tudomány férfja, ha elég alacsony nem volt tudományával a babonás gyáva tömeg retteggetésére s ámitására élni vissza, vagy udvari bohóc süvege alá rejtezve nem üzte, alig merem meghatározni csufosabb-e vagy kinosabb alakoskodásit, megvetettebb vala a zsoldosok legutóbbikánál. — E kor immár dőre hőseivel s véleményeivel együtt letünt, az értelem kivivá jogait, s hol a kor jobb szelleme kijelelé a tudományok rangját az emberi törekvések sorában, ott foglalnak helyet a tanítók is a tisztességek sorában; — a nevelés és oktatási ügy magával az emberiség ügyével ugyanazonosítottván, a nevelői és oktatói álláspont is emberiség-érdekűvé emelkedet, s fölvilágosodott korunk legjobbjai, legbölcsebbjei a tanítói és nevelői helyzet eredete s értéke felől a jogok philosophiáját kérdezték meg: halljátok, minő eredményre jutottak! — Az oktatók s nevelők — így szól a philosophia — eredetileg nem egyebek, mint munkatársai a szüléknek, s társaséleti szempontból véve, munkatársai a statusférfiaknak egy igen

szent és magas cél elérésében, az ifju nemzedék boldogságra és tökéletességre vezérlésében. — Mert valamint gondoskodott a bölcs természet arról, hogy a testi élet a hanyatló embertyomokkal meg ne szűnjék, hanem születés után az újabb nemzedékre ruháztassék át: a szellemvilági életnek az által kellvén tovább plántáltatni, hogy a meglevő ismeretek kincstömegét, nevelés és oktatás útján örökségbe nyerjék az u ivadékok: látnivaló, hogy mind egyeseket véve föl, a szüléknek, — mind nagyban a polgárzatnak kötelessége, gondoskodni a közértelmességnek nevelés és oktatás útjani nemcsak fentartása, hanem időnkénti tovább képzése felől, — nem is említve most azt, hogy a magzatok, mint erkölcsi lények tökélyesítését illetőleg, szüléknek és statusnak milly nyomos köteleztetések vannak. — Amde a szüléket nagyrészt az élet gondjai s nem ritkán a magok fogyatkozásukkal teljes voltak is, nem engedi magzataiknak aránysoros vagy progressiv nevelést adniok; a status viszont, mint testület, egyedek használata nélkül intézményeinek kivitelében nem boldogulhat, s ide járulván az e célra szolgálendő egyedeknél az előleges és szakszerinti kiképzés szükséges volta is: így lépe életbe egy saját osztályban személyesítve a tanító és nevelő eszméje; kik tehát nem egyebek, mint a körölményekhez képest, most a szülék, majd a status nagy bizományosai, kik az amazokon fekvő nevelési és oktatási terhes kötelesség egy részét átvállalván, lesznek mint imént mondám, szülék és statusférfiak nevelésbeni munkatársai, pályatársai. — És e pont immár az, hová együgyü beszédemmel törekedém, hogy kijeleljem e tisztos hivatal tihozzatoki állását és viszonyait; — e tisztos cím alatt, mint munkatársatok, örömmel és megelégedéssel foglalom el tanári s nevelői székemet!!!

VIII-ik jegyzőkönyvi szám.

Elnök: következik a *szarvasi indítványok* azon előbbike, melly azon okból, hogy jelenleg a gymnasiumból az akadémiai pályára átmenő növendékek, ezen átlépést a mindjárt tanulandó bölcsészeti tudományokhoz nem elég képesség és érettséggel teszik, javasolja: *hogy a növendék a nevezett átmenetelnél a rendes vizsgálaton kívül, egy új átmeneti vagy érettségi vizsgálat alá vétessék.* Szó szerint nagy oka lehet a nevezett készületlenségi érettlenségnek az, hogy Szarvason egy évben végeznek költészet- és szónoktant s e szerént épen ott, hol a kifejtésre legnagyobb szükség volna, a lépések nagyon elhamarkodvák. Azonban épen Szarvas az, hol igen könnyen bocsátják át az idegeneket is, mit pedig tenni nem kellene. *Dr.*

Bloch: azon idegenek kiállották a vizgálatot. **Terray Károly:** nem kurtítani kell a pályát, hanem ha lehet, inkább hoszítani, különben a növendékek gyermek ésszel mennek a bölcsészetre, szóló a gymnasium végén, még egy ismétlődő osztályt ohajt, vagy legyen mindenütt a gymnasium legfelsőbb osztálya kétéves, egy a költészet, más a szónoklat részére. **Dr. Bloch Mór:** én csak azt akarnám, hogy a gymnasium végén tenne az átmenetett, külön szigorát, melyre a nyári rendes vizgálatot követő szünetidőben elkészülhetne, és csak ha szigorát kiállaná, bocsátatnék át. **Varga János:** egy év a nevezett két osztályra semmi esetben nem elég, kettő multhatatlanul kell, és lehet még azontul érettségi vizgálat is. **Dr. Tavassy:** így hát kezdjük legalol a baj orvoslását s tétessünk akkor is, midőn a négy éves elemi osztályból a gymnasiumba lép a növendék érettségi vizgálatot az elemi tanulmányokból, mert épen itt tapasztaljuk, hogy a bármilly fiatal és az elemekben még épen nem jártas gyermek is fölvetetik a gymnasialis folyamba, olyan, a ki még az anyanyelvnek tanát sem végezte be s már a latinnak tanulására vonatik. Ha itt szigorubbak volnánk, nem lenne aztán annyi vesződség, annyi baj és panasz, a felső gymnasialis osztályokban, a hol a növendéket visszatartani már nehezebb, mert nagyobb szégyenthozó, mint az alsó osztályok küszöbén. Ha a lyceumok a gymnasiumtól kívánnak képeztebb növendékeket, azon joggal a középtanoda is a maga osztályába. **Cuncius Károly:** azon már segített a tavalyi zay-ugróci dolgozat, a mely e szigort ajánlja. **Papp János:** különös örömmel olvasta a hírlapokban, legközelebb a késmarki oskolában történt azon változást, miszerint a jogtani pálya első évének behozatalával az eddigi hiány kipótolva lón, s felhivja ezennel ugy a késmarki, mint más oskolabeli társakat, ezentul elállani azon eddig követelt módtól, miszerint más, kivált reformáta intézetekből ment két, sőt egy éves bölcsészeket is, gyakran még az erkölcsi és tudományi osztályzatra sem ügyelve, oskoláikban befogadták, nemcsak, hanem nyilvános oskolára, az akkoron pályáján örömet nyargaló ifjunak, s rovására az összes nemzeti miveltségnek, az ifju kívánta bármelly felsőbb osztályba felvették. Legyünk

igazságosak egymás irányában, s így nem lesz az, hogy ifju, a ki egy helyütt rakoncátlan s a helyreutasításokat nem türheti, elmegy másuvá, mert így nemcsak büntetlen marad, hanem még jutalmul egy pár közbeeső osztályt át is ugorhat. Szóló kívánja nem siettetni a tanulók pályája folyamát, sem alsó sem felsőbb oskolákban. **Dr.**

Bloch: ha magánosan examentet ad, az átugrani célzott osztályok tudományaiból, miért ne ereszthetnők előbbre.

Dr. Tavassy: nem szabad, a m. kir. Helytartó-tanács is minden osztályra 10 holnap kitarását kívánja, azonfelül kívánnak annyi időt magok a tanulmányok is, mikre épen előbb indítványozá előttem szóló az érettségi vizgálatot. Mások még azt is kevesellik. Ne bocsátkozzunk illy engedményekben, mert akkor a mai kornak gyors érlelési kívánatai mellett, egy pár év alatt fognak a szülék a gyermeket a gymnasiumon végig futtatni s mi érettek helyett, még éretlenebb tanulókat bocsátandunk feljebb. A ki pedig a korra nézve már nagyon haladott volna, ha különben készült, az, hogy folyamodjék oda, a honnan engedményes eredményt nyerhet. A lángész pedig, ugy sem szorul oskolai folyamokra, ő maga magának oskolája, őtet, ha tartóztatni akarnók is, nem marad, ha tovább viszük is, nem az általunk kijelelt, hanem a maga utját követi.

Dr. Bloch: ő ezt nem tudta, hogy a kir. Helytartó-tanácsnak illy intézménye volna. **Terray Károly**: Poroszországban minden pályára nézve meg van szabva, hogy hány évig tart és mindenik végén mit kell tudni, szóló ezt Fürstenthal gyűjteményéből ki-irta. **Turcsányi Lajos**: nálunk is meg van ez rendelve. **Többen**: tartsuk magunkat ehhez. **Tarcsányi János**: lesz-e tehát érettségi vizgálat? **Többen**: nem kell. **Elnök**: a poëzisnek és rhetorikának e szerint két éven taníttatnia mulhatlanul szükséges, és e két év végén és az itt tanított tudományokhol kellő készütséget, s azzal együtt az akadémiai pályárai szükséges érettséget tanusítók bocsátandók feljebb. Valamint

IX-ik jegyzőkönyvi szám.

A jogtani pálya is, mind a k. királyi intézvények, mind a zay-ugróci rendszer ugy kívánván, két évesnek

nyilvánítatik és a tanulók mind a két év tanulmányai bevégezésére szoritandók lesznek, a hanyagság vagy telyes elmellőzés, vissza-marasztással fenyítettven. —

X-ik jegyzőkönyvi szám.

Elnök: a szarvasi tanoda továbbá indítványozza a *kéregetések eltörlését* (supplicatiók). **Papp János:** párvo-nalt huz a kéregetések haszna és káros volta közt, és, bárha megvallja, mikép a kéregetéssel együttjáró szégyen-keedés, melly a nemesebb érzelmű ifjat mélyen lesujtja, átkot kiált oskoláink fenállása s ifjaink kiélhetése ezen ta-gadhatlanul nem legtisztességesebb eszköze ellen. Tekintve mindazonáltal azt, miképen ez uton nem csekély öszveg foly össze tanodáink és tanulóifjaink fölsegelésére — mely-lyet — mint kéregetések egy részét, az ugy ne-vezett ünnepi legatiokat eltörlött némelly oskolánk példá-ja tanusítja, máskép nemcsak ifjaink megjelente s ottan-ottan egyházi szónokszékből fölállta által inditva nyuj-tának, ugy az egyházak, mint egyes jóltevők; tekintve to-vábbá, hogy segedelemkérés a haza különböző vidékei-ni szerte utazással járván együtt, ifjaink világismeretét és élettapasztalását öregbiti; tekintve végre, hogy az így egyes egyházakban teljesített papi szolgálat, jótékony gya-korlás homiletikai seminariumokban magokat nem igen gyakorolható ifjaink számára: ugy vélekedik, hogy még most, mig sem a kéregetésből évenként begyűlő és sok szegény ifjunak nevezetes segedelmet nyujtó pénztőkét, nem teremthetünk, sem minden főbb oskolában felállított homiletikai seminariumok' nincsenek, még most, nem le-het lemetszeni oskolánk életfájáról ezen kinövést. Szóló ezelőtt néhány évvel, oskola reformjainknak mozgásba jöt-te korában, mint eszmét a supplicatióknak és legatióknak el-törlését hő karokkal ölelte fel és most is szentnek és idő-vel megtörténendőnek tartja, utóbbi években azonban egy némelly példa különösen a legatiokat eltörlött szigetiek példá-ja, kiábrándította, s ezért a nevezett tárgyban a gyű-lésnek ovatosságot ajánl. **Turcsányi Lajos** már csak azért sem pártolja a supplicatiókat; mert mellettök az ifju

sok ruhát elkoptat, azonban szemtelenkedővé is lesz, és sok példa van, hogy a tanuló az öszvegyült pénzt, korcs-mákon elitta, elkártyázta. *Papp*: a ruha kopik akárhol tartózkodunk, ha viseljük, annyit azonban semmiesetre nem, hogy azt a begyült pénzből eredő haszon jóval fölüli nem mulna, annyit még kevésbé, mint pár év előtt egy szigethi tanár egyházi lapi értekezésében szörnyen tulcsigázva kiszámította, abból, hogy egyes supplikáns hivatásához hűtelen volt, nem következik, hogy mind az legyen, hanem csak az következik, hogy a tanár urak válasszák meg jól a küldendő egyéneket, a lelkész urak viszont a tapasztalt rendetlenségről a tanodák igazgatóságát értesítsék, kik a magok oskolájok érdekében a rendetlenkedettet büntetni nem mulasztandják el. *Terray Károly*, ellene szól a supplikatióknak, de javasolja, hogy találjunk más segedelmi kutfőt. *Papp János*: épen az a bökkenő; mert a supplikatiók nélkül, még most csak úgy lehetünk el, ha az egyházak és egyes jóltevők az eddig évenként nyújtott segélynek tőkáját be adnák, ezt pedig nem teszik. *Pásztor Dán.* (szigethi): valósággal mi tapasztalásból tudjuk, hogy az egyházak, hacsak ifjainkat nem látják mitsem adnak. *Erdélyi János*: de van a legatiók és supplikatiók eltörlésének még más, ifjainknak nemcsak oskolai, de közéletbeli pályára is káros hatása. Tudjuk azt, hogy mennyiben segíti sokszor az embert egy vagy más állás megnyerésében az ismeretség. Már a melly oskolának ifjai, ki nem járnak, azok elől, nem levén modjuk ismerkedni, kivált az egyházi hivatalokat, azon oskola növendékei nyernék el, kiket a gyakori érintkezésnél fogva inkább ismerhettek, s annál fogva az eltörlés, kivált ha az nem lenne általános, kétszeresen rontaná meg az egyes oskolákat. *Elnök*: Mint-hogy még mostan nincs birtokunkban a supplikatióknak helyébe tehető mód oskoláinkon és azoknak növendékein segíthetni, nincsenek elegendő stipendiumaink: a tudományos intézetek iránt szeretettel és meleg részvétellel viseltető jóltevők kegyes adományainak elfogadására, a kéregetés tovább is ajánltatik.

XI-ik jegyzőkönyvi szám.

Elnök: többek által javasoltatik, *egy, méltóságos gróf Zay Károly urhoz ezen tanári gyűlésből intézendő üdvírat. Dr. Tavassy:* ez onnét keletkezik, hogy gróf Zay volt az, ki ezen gyűléseket a tanítási ügy tökéletesítése végett létre hozta, s már kétszer saját jószágán el is fogadta, ő ugy az országgyűlésen, mint a kívül, lelkesen karolta és karolja föl a protestantismust és annak oskolai ügyét, ő nyitotta és egyengette meg az unio utját, midőn arra a két felekezetet lelkes felszólításában buzdította, ő eszközlé a Pesten állítandó főoskolának köz-protestans intézetté leendését, és közelebbi testvéries találkozásunkra magas helyeslését ő adá. Ő minden tekintetben méltó üdvözlötünkre, kivált most midőn ellenekkel küzd, hadd lássa és lelkesitse annak tudata, hogy tisztelői számosan vannak; szóló az üdvíratot fel is tette, ha tetszik elolvassa. — *Többen:* halljuk. *Dr. Tavassy* olvas mint következők: —

Méltóságos gróf stb.

„Minden kornak van külön lelke, minden századnak másképen nyilatkozik istene; a kor lelkét megérteni és a század lelkétől ihletetni, az volt mindég az emberiség történetében a jónak, igaznak és szentnek eszközlésére kiválasztott férfiak egyik fő előnye; és azért állanak jelen korunkban is a többség tiszteletében és a jobbak hálájában fő emberekül följegyezve azok, a kikiről szent hit él, hogy a kor lelkének sugallatából, hogy a század istenének ösztönzetéből, a melly keblök istenévé vált — szólnak és működnek, őket a magok körére nézve a kor képviselőiül, isten kiválasztott eszközeiül tekinteniünk, emberi elismerésnek fő kötelessége. És tekintsünk szét e hazában, vessünk egy pillantatot a protestans egyházra, a mint az eddigé fejlett és a mivé fejledeznie kell, találunk jeles férfiakat, találjuk a multnak hatalmas védőit, találjuk a jelennek erélyes képviselőit, találjuk a jövőnek bölcs hirmondóit és előkészítőit, kik a haladásban találják a protestantismus fő elvét. És ezek között — nem akarva sorra nevezni a kor jelesbjeit, különös vonzalommal és különös hálával ragadtatik szív és ész, nem épen kevés magyar protestans hivnek részéről, az evangelikusok főfelügyelőjének, gróf *Zay Károly* törekvéseinek elismeréséhez. Ezek közé tartozik különösen a protestans tanári kar. Tudva van hogy a protestantismusnak, mint hajdantan Gráciáról mondatott a vitéz Cimon által, hogy két lába van,

Athéne és Sparta és hahogy az egyik sántikál, botlik egész Hellenhon: hasonlóképen két karja, a mellyel helyzetének megtartását védi, vagy ha ugy akarjuk, két szárnya van a protestantismusnak is, a mellyekkel hiveit takarja és a mellyek által mennyei dicsőségéhez emelkedik, az ész diadalához. E két keze, e két karja, és szárnya a protestantismusnak: egyház és iskola. Egyik sem különvált a másiktól, egyik sem külön az egész, hanem együtt alkotják a testet, s ha az egyik szegve hever, megszini azt az egész test. Nem akarva részletesebben kifejteni ezen hasonlatot, szabad legyen csak annyit mondanunk, hogy a protestantismus eddigé, bizony csak sántikált és sántikálni fog mindég, miglen a szemek, kezek és keblek az iskola felé is olly hő ápolással nem fordulandnak, mint fordulának — azelőtt legalább, az egyház karjának felfegyverzésére. Oda intett már több évvel azelőtt Méltóságod, oda a midőn hazánk üdvére a magyar nyelv taníttatását oskoláinkban, még a törvény kibocsátása előtt, olyannyira sürgette; oda, midőn a Pesten felállítandó reformata főiskola választmányának egy felállítandó közös prot. főiskola szükségét ajánlaná; oda, különösen az által, hogy az oskoláknak férfait, a mellyeknek főfelügyelőjeül választá meg Méltóságodat az evang. négy superintendentia, tanári konferentiákba legelőször hívá egybe. Az egyelőre különfelü tanári tanácskozmányok immár, prot. köztanácskozmányokká látszanak fejledezni és jelenleg Pesten tartjuk az első e nemü összejövetelt. Ha kötelesség, jövőről gondoskodni, ugy épen olly kötelesség a szellemi világban, multrol meg nem feledkezni. Ilynemü kötelességöket sietnek az alulirt együttlevő tanárok teljesíteni, a midőn Méltóságodnak érdemeiről a tanári konferentiák előteremtésében emlékeznek, a midőn emlékezetök hiven őrzi, miszerint Méltóságod az, a ki a jelen konferentiát is, a mikor az még csak indítványban volt, az az előtt 6 évvel tartott első konferentiának helyére, dicső ősi várába Zay-Ugrórcra akarta önnön ajánlatából meghívni. Ezekről és Méltóságodnak mindennemü hazai, prot. egyházi és oskolai érdemeiről hálásan megemlékezve, nem lehet meg nem ragadnunk az alkalmat, miszerint Méltóságod irányában ebbeli megemlékezésünket és hálaunkat, elveinek és nemes érzelmeinek osztakozásával együtt, ki ne fejeznők. A midőn ezt első prot. tanári egyetemes gyűlésünk-ből közakarattal kifejezni elhatároztuk, alkalmat veszünk egyszersmind Méltóságodat megkérni, hogy továbbá is bajnokoskodjék a prot. két testvér egyesítése körül, a mellynek üdvös kezdeménye egyedül az iskola által indítható meg; bajnokoskodjék a prot. egyház két karja és két szárnyának erősítése mellett, hogy egyházunk emelkedhessék Jézus vallásának és az észnek diadalát hirdetve, közszeretettel karolt szent hazánk és az emberiség közös üdvére. Ezzel maradtunk Méltóságos gróf urnak hü tisztelői és szolgálói.“

Terray Károly: némelly virágos szavak s mondatokat kihagyatni, ellenben azt, hogy vannak ellenségei megem-

litetni kíváná. *Dr. Schedius L.*: Uraim! azon egész dolog körünkön kívülre vág, de következesei is lehetnek, azonban a grófot is megsérthetnök, tehát hagyjunk fel az egész üdvözlettel. *Turcsányi J.*: majd ha az egyetemes gyűlésre bejö ő nagysága, akkor is csak élőszóval tisztelkedjünk. *Varga János*: ha Schedius Lajos ő nagysága mondásaként a grófot ez által megsértjük, hagyjuk el. *Papp János*: soha se képzeljünk minden szegletben rémeket, tegyük azt mit a gróf iránt tisztelettel viseltető szivünk sugal, én nem hiszek oly embert, kit a tisztelet nyilvánítása egy illy intelligens testülettől megsérthetne, sem oly hatóságot, mellynek joga volna bennünket ebben gátolni, egyébiránt ha valakinek szólója lesz ellene, ám szóljon, miután szivünk vágyának eleget tettünk. Élőszóval tisztelkedéshez nem járulhatok, miután nem bizonyos hogy a gróf be jő-e? *Homollay*: miután ezen dolog diskussio alá jött, már lehetetlen visszalépnünk; a tisztelet szabad kifolyása a léleknek, ezt tehát kijelenteni szabad, mi semmi törvénytelen dolgot nem teszünk, és így rosz következeztől miért tartanánk. *Michnay Endre*: e dologban nem az a kérdés: „quid juris, sed quid prudentiae“ — a prudentia vigyázást javasol, szóló tehát a tiszteletkijelentést küldöttség által ohajtja. *Erdélyi János*: a felolvasott üdviratot ohajtanám ugyan elküldetni, de ovatoság tekintetéből, azon módot célszerűbbnek ajánlanám, hogy a tiszteletkijelentés menne a jegyzőkönyvbe, s ez küldetnék, vagy küldöttség útján adatnék át a gróf ő méltóságának. Talán lesznek kik e tiszteletet sokalják, de hiába, mi máskép nem tehetünk, mert a grófot úgy tekintjük mint atyánkat. *Hunfalvy Pál*: a jegyzőkönyvbe kijelentése a tiszteletnek, nem lesz annyi, mint az üdvirat, legyen tehát ez utóbbi, különben is ha a kerületekkel levelezni jogunk van, annyival inkább azoknak egyes tagjaival. *Dr. Tavassy*: ha a gróf ellenségeinek szabad volt ő nagysága ellen gunyiratokat írni, miért nem szabadna nekünk őt üdvözlenünk. *Homollay*: ám írjunk, de üdvözlünk ne viselje magán a demonstratio jellemét, ez okból azt, hogy a grófot ellenségei sértegeték, üdvözlötünkből kihagyandónak vélem. *Elnök*: üdvirat lesz-e tehát, vagy

küldöttség általi tisztelgés? *Hunfalvy Pál*: legjobb lesz ő nagysága levelére válaszolólag, egyszerűleg jelenteni ki iránta s érdemei iránti hódolatunkat. *Többen*: helyes. — *Jegyző*: felolvassa a grófnak a gyűléshez irt levelét. *Elnök* tehát a levélre fogunk válaszolni, a választ a jegyzők holnapra elkészítendik.

August hó 11-kén.

A jelenvoltak helyt foglalván, mielőtt a tanácskozás rendes folyama megkezdetnék, elnök *Hetyéssy László* (soproni), örömét nyilvánítván a felett, hogy a két prot. felekezetnek egyesülése immár nem pusztá ohajtás, hanem a közös tanácskozásban tettelegesen valósult; ezen egyesület szellemében, a kölcsönös viszonyosság igényleténél fogva is a ráruházott elnökséget megköszönvén, azt *Varga István* (nagy körösi) helyét hitvallásu tanárra ruháztatni indítványozá. Melly indítványt a gyűlés minden jelenlevő tagja örömmel magaevá tevén, az elnökszék elfoglalására a mondott férfit felkértek, ki is engedve a közbizodalomnak, az elnöki széket *éljenek* közt elfoglalá.

XII-ik jegyzőkönyvi szám.

A tegnapi jegyzőkönyv olvastatik s kevés szóban és kifejezésben, egyesek kívánatára történt módosítással hitelesítettik. — Eközben keringett egy aláírás s illetőleg segedekezési iv, volt miskolci ágostai hitvallásu tanár *Némethi Pál* özvegye és árvai gyámolítására, mellyből begyűlt 44 pftnak kézbesítése, *Papp János* miskolci tanárra bízott.

Majd felolvastatott a méltóságos gróf Zay Károlyhoz intézett s jegyző *Pásztor Dániel* által föltett válasz*), de hosszadalmas és virágos irálya miatt, mint *Homollay és Bloch* mondák, s azért mivel a célnak a tegnapinál semmivel sem felel meg jobban, és ha ez elküldetnék, a tegnapinak is el kell küldetnie (mint *Varga* nyilatkozott), el nem fogadtatván, — *Bloch Móric* indítványára, egyszerű rövid válaszirása határoztatott, a föltevés *Hunfalvyra* bízotván a ki ezt azonnal is, következő alakban fogalmazá:

*) E válasz, nem jutván a naplószerkesztők kezébe, ennél fogva itt sem közölhető.

Méltóságos gróf, egyetemes főfelügyelő ur, mélyen tisztelt urunk!

„Mi, a két prot. felekezeti tudományos intézetek részéről, Pesten barátságos tanácskozásra összegyűlt tanárok, Méltóságodnak Julius 13-dikán kelt levelét felolvastatván, felette sajnáljuk, hogy tanácskozásainkban Méltóságodhoz szerencsénk nem lehet, sajnáljuk pedig annál inkább, minél elevebb előttünk annak tudata, hogy Méltóságod volt az, ki nem csak a vidéki és kerületbeli tanári tanácskozásokra a Zay-Ugrócon Méltóságod eszközlése által tartatott első tanári gyűlésnél fogva alkalmat szolgáltatott, hanem közvetve és közvetlenül oda is munkálkodott, miszerint a mai napon olly szép számmal és hazánkban legelőször mindkét evangélika felekezetbeli tanárok tudományos intézeteink ügyében tanácsoznunk lehet, Méltóságod, mint a tudomány és nevelés csüggedten és hathatós előmozdítója, mindnyájunk legőszintébb tiszteletét és háláját bírja és birandja mindég, azért reméljük, szívesen veendi ebbeli kérésünket is, mellyet ép amaz tiszteletünk nyilvánítat velünk, hogy méltóságod ezentul is ez ösvényen, mellyen eddig olly nagy áldással hatott, folyvást munkálkodni s áldást terjeszteni, meg ne szünjön. Fogadja Méltóságod olly indulattal ezen kérelmünket, s itt nem lehetése miatti sajnálatunkat, a millyen igaz az érzelem, mellyel Méltóságodat mindenikünk hálás szívében őrzi. — Költ Pesten Aug. 10-kén 1846-ban a prot. tanárok első egyetemes tanácskozásából. Méltóságos gróf, egyetemes főfelügyelő ur, mélyen tisztelt pártfogónk alázatos és tisztelő szolgálai, az egybegyűlt tanárok.“ —

Dr. Tavassy L: Nem remélhetvén hogy holnap még illy számmal lehessünk, kivánnám, hogy a mai tanácskozások alatt, a kinyomatott oskolai hírlők, mint az emlék-lapok kiosztatván, a jelenlevők nevei önkezüleg irattatnának föl. Mindenik megtörtént.

XIII-ik jegyzőkönyvi szám.

Dr. Schedius Lajos: egy nevezetes munkára, egy valóságos remek neveléstani műre akarom önöket figyelemtetni; Friedbergi tanár *Curtmann:* „Die Schule und das Leben“ című koszoruzott munkájára. Ismertetésül az előszóbol olvas. — Majd indítványt tesz, *hogy ezen munkának a magyar irodalom részére leendő megnyerése végett, fordítatnék magyarra,* még pedig a benne találtató hiányok kipótolásával s elveinek magyarországrai alkalmazásával. Ő már e részben reá jegyzeteket is tett, fordí-

tóul fölkéri *Varga János* urat. — *Dr. Bloch Móric*: azon munka megjelente után, egy más is látott napvilágot *Rhodentől*, a melly megmutatja, hogy nemcsak az életben vannak okok, mellyeknél fogva elfeledi a növendék a mit oskolában tanult, hanem a tanításban is, sat. fordító e munkát is használhatná. *Dr. Schedius*: igenis vannak rá észrevételek Magernél is. *Varga János*: ő szivesen elvállja a fordítást s kéri ő nagyságát az indítványozót, közölné vele jegyzeteit, sőt az alkalmazásban többek közremunkálása legkimerítőbbé tenné a fordítást. *Dr. Tavassy*: hozzánk majd minden jelesebb nevelési német folyóiratok járnak, majd közöljük azokat is. *Varga J.* közremunkálás végett, *Dr. Bloch Móric* és *Szőnyi Pál* (Tisza Lajos gyermekei nevelője) urakat kérem meg. *Szőnyi Pál*: örömet részt veszek.

XIV-ik jegyzőkönyvi szám.

Elnök: Dr. Tavassy Lajos, oskolai hírlmények évenkénti kiadását s kölcsönös kicserélését indítványozza. *Dr. Tavassy*: az egymáshoz simulásnak sok eszköze van, mi most ritkán és csak kevés időre jöhetünk öszve, holott érintkezésünknek minél gyakoribbnak s tartósabbnak kellene lennie. Létesítsünk azért eszközt melly által öszve függünk. Mint illyent, létesítsük a tanodai hírlöket s azokat egymással időnként közöljük, s ha lehet egymás között kicseréljük. *Dr. Schedius Lajos*: régi ohajtás ez; sőt 20 év előtt jöttek is ki illy hírlők latinul, de azok megszűntek, azokat állandósítsuk most magyarul, annyival inkább, mivel az egyetemes gyűlés is határozza kiadásukat. Még mielőtt a latin hírlők megindultak, szólv 1815-ben adott ki németül, később magyarul és németül is, legyenek a mostaniak csupán magyarok. *Dr. Bloch Móric*: hírleményünket küldjük meg a katholikus intézeteknek is. *Terray*: a németek példájára érdekesítsük hírlóinket tanodai ügyet tárgyazó értekezésekkel is, s így ismertessük oskoláink szellemét, s hírlóinket küldjük meg egymásnak, meghatároztatván itt mindjárt, hogy kik kötelezik magokat az egymásnak megküldésre, ez után ismervék Németországon nem-

csak az egyes intézetek, hanem azoknak belszerkezete anyagi és szellemi mikéntállása is. *Turcsányi* (kőszegi): szóljunk hogy megértsenek, ugyde, ha magyarul szólunk, épen azok nem fognak bennünket érteni, kik által leginkább értetnünk kellene, nem értendnek oskoláink létesítői, nem értendnek a kőszegiei, mint szólunk hát ezekhez? Az ilyenek most vannak azon állapotban, mellyben Pest azelőtt volt, s hozzájuk szólunk ha megértetni akarunk, csak németül lehet. Arra pedig, hogy évenként értekezést is írjunk, sem időnk, tömérdek dolgokkal levén elhalmazva, sem szükség nincs, miután a közönség jó része, magyar értekezéseinket ugysem értené. *Tomassek Pál*: értekezésnek a hirlőben lenni kell, még pedig legjobb lesz latinul, mert e nyelv a tudományos világ nyelve, azonban a latin értekezésből leginkább kilátszik, miként mivelletik az oskolákban a latin nyelv. *Dr. Bloch*: legyen magyarul és németül, ha értekezést írunk legyen magyarul, maga pedig a hirlő a mennyiben a közönséget érdeklí pár lapot tevéen különben is, lehet magyarul és németül. Csak az itt a bökkenő, hogy pénzt honnan teremtsünk a hirlő kiadására. *Terray*: én hivatalban létem óta, minden évben adtam ki, s ha magamtól telt önköltségemen, ha nem, a tanulók csekélységet öszveadtak s ez fedezte a költséget, e módot ajánlom. *Elnök*: az indítvány elfogadtatik, kivitele a helybeli körülményektől föltételeztetvén.

XV-ik jegyzőkönyvi szám.

Elnök: ugyancsak *Tavassy Lajos*, *nevelési emléklapok folytatását indítványozza*. *Tavassy*: már több ízben kimondatott, hogy az oskolának többször kellene szólnia, nyilatkoznia önmagáról. Igaz is, hogy az oskolárol ritkán szól nevelő-tanító, nincs prot. oskolai s nevelési lap. Ott sugorog az egyházi lap sarkán az oskolaügy, de rola bőven szólani a szerkeztőknek sem helyök, sem kedvök nincs, miután olvasóiknak csak igen kis része áll nevelőkből vagy tanárokból, de módjukban sincs, kivált nagyobb értekezéseket fölvehetni, s azért kiadatlan hever-

nek nálók a hosszabb értekezések. Kell tehát nevelési folyóirat, egészen független alaku, sőt időhez sem köttetve. Ilyenként jelent meg a nevelési emléklapok első füzete, megjelenési idejének jelentékenységet épen Pestalozzi 100-dos évi születési napját homlokán viselve, de e melléknév jövőben el is maradhat, ha hogy az emléklapok mint nevelési füzetek folytatatnának, a folytatás csak akaratunktól függ. (A Pestalozzi emlékfüzetből szóló mindenkinek a jelenlevők közt egyegy példányt kioszt.) *Hunfalvy Pál*: a nevelési-lapok szükségességét elismeri, de a kivitele költség nem léte miatt, terhesnek tartja. Talán jobb lenne ajánlanunk a prot. egyházi-lap szerkeztőségének, hogy lapjait az oskolai ügyek tárgyalhatása végett bővitse. *Elnök*: nevelési lapok megindítását ohajtja, s az azokba igtatandó elmeművek készítésére és a lapok pártolására a jelenlevőket felhivja. *Turcsányi Lajos*: különösen ajánlaná az elemi tanítást tárgyzó értekezések beigtatását, és a könnyebb megszerezhetés végett, az emléklap olcsó áron árultatását. *Szőnyi Pál*: az emlék-lapokat leginkább érdekesitné, de egyszersmind anyagilag is biztositaná az, ha azokban a tanítás egy vagy más ágában tapasztalt tanárok, öntapasztalatuk eredményét igtatandná be. Lehetne az ilyen műveket elébb a tanári gyűlésben felvételni, egy válsztmány által meg bíraltatni, így belöle eleve már tanuságot vehetnénk s egyszersmind a közönség birálatán keresztül ment, és elfogadott művek tenék az emléklapok tartalmát. *Hunfalvy Pál*: egyes ember nézeteit, kivált ha azok tapasztalatból vonvák el, testület által íteltetni meg, tökéletesen sohasem lehet, mert az egyéni nézetek különbözök, azért is az emléklap kiadatásához egy ember kell, mint szerkeztő, s ennek kell lapját mennél inkább érdekesíteni, így tesz *Mager* a paedagogikai revue-ben. *Szőnyi Pál*: én is úgy értettem, a bíráló válsztmányban egy tag egyhez, más máshoz ért, mindenik a maga szakmájában bíráló, s ítéletét az általa tapasztaltakhoz képest előadja és előadását az egész válsztmány és ennek nyomán a gyűlés magaévá teszi. Ez így megy. *Elnök*: tehát *Dr. Tavassy* folytassa az emléklapot, különös ügyelettel az alsóbb osko-

lákra, mi részünkről csak közdolgozásra és közterjesztésre s e tekintetben pártolásra szólíthatjuk fel a jelenlevőket.

XVI-ik jegyzőkönyvi szám.

Dr. Tavassy: Szőnyi Pál nevelő ur, *pesti prot. főiskolai választmány megbízásából készült tervét, a Pesten állítandó prot. praeparandiának, 35 példányban volt szíves a gyűlésnek ajándékozni.* Ezennel van szerencsém ezen ajándékot szétesztani. *Elnök*, szíves köszönettel fogadjuk, éljen a szerző!

XVII-ik jegyzőkönyvi szám.

Hunfalvy Pal jegyző, olvassa a méltóságos gróf Zay Károly ur tegnapi felolvasott levelére általa feltett választ (Lásd a 12-dik jegyzőkönyvi szám alatt), s kézbesítése eszközzésére *Tavassy* urat megkérjük. *)

XVIII-ik jegyzőkönyvi szám.

Elnök: következik a pesti indítvány, *a római és görög remek írók kiadatása iránt.* *Tavassy*: a tudományosság egyik tényezője, a klasszikus nyelvek értéke; tanítatnak is ezek iskoláinkban, noha tanulhatásuk eszközei t. i. a kézikönyvek növendékeinkre nézve, sem elég érthetőek, sem jó móddal megszerezhetőek. Eddig ugyanis a külföldről szereztük őket. Szóló indítványozza ezeknek hazánkban, s növendékeink általi érthető jegyzetekkel kiadatását, a mi ugy eshetik meg, hogy néhány szakember felvállalván a kiadást, az iskolák már csak azért is, mivel a kiadók alaposan foglalkoznának azon írókkal és így legjobbat készítenének, bevinnék kézikönyvül s ez által a kiadási költség is fedeztetnék s néhány krajcár, melly különben a külföldre vándorolt volna, bent maradna, sőt, mi ezek kiadatása által talán valami közcélrai segedelemforrást is nyithatnánk. *Terray*: általánosabban szeretné venni az indítványt t. i. a görög és római klasszikusok csupán a gymnasiumi és felsőbb tanodákat érdeklik, szóló az indítványt minden iskolai kézi könyvekre ki terjesztetni ohaj-

*) A gróf urnak Pesten a négy kerület egyetemes gyűlésen létekor, több tanár tisztelgése mellett, átadatott a levél is. Sz.

taná, az egésznek kezelését, a fővárosi és azokhoz közellevő tanárookra ruháztván. *Hunfalvy Pál*: a kézikönyvek átnézését s újra kiadatását az ABC-én kezdetni kíváná, mert ez mindennek alapja, most azt is Budán nyomják, és nagy haszonnal; adjunk ki magunk is illy elemi könyvet, áruljuk kevesebért, jót állok, hogy szép hasznunk lesz rajta. *Turcsányi János*: a kiadást hasonlólag az ABC-én ohajtja kezdetni, mivel most holmi slendrián olvasókönyvek használtatnak. *Dr. Bloch*: a hol megkezdjük t. i. az ABC-én, ott is fogunk örökre maradni, mert mi, sem a külszági, sem a budai kiadásokkal árulásban nem versenyezhetünk; hanem ha kiadók akarunk lenni, tegyük azt, hogy nem pusztá szövegét a klasszikusoknak adjuk ki, mint teszik a mostani kiadók, hanem magyar és német jegyzetekkel, a mellyeket egy választmány szerkeztene, így talán kiállnók a versenyt, de pusztán kiadnunk, nem tanácsos. *Hunfalvy Pál*: klasszikusokhoz, egy jó magyarnémet-latin szótár kiadatását, mindenekelőtt indítványozza. *Papp János*, ajánlja a legközelebb S. Patakon megjelent latin-magyar szótárt. *Terray*: szükség van a német elemnek közbenjöttére is, szóló illy hármasszótár készítésére *Michnay* tanárt ajánlja. *Homollay*: jó kézikönyveket csak tanárok készíthetnek, legjobb lenne tehát mindenekelőtt, összejönnünk s elővevén a tudományokat, azokat mellyek még kinem dolgozzák, szét osztanunk az azon szakban erősbek között, hadd dolgozzák ki, és a mit így dolgoztak, azt minden felekezetség nélkül bevennünk. *Papp*: ugyanezt ohajtáná az akadémiai pályához tartozó tudományokra nézve is, mivel e téren a jó kézikönyvek leggyérebbek. Egy tanárnak illyent kiadni, csekély jövedelmeink mellett, vagy épen nem lehet, vagy legalább nem tanácsos, ellenben ha tudnók, hogy kézikönyvünk nem csak kised körünkben t. i. egy oskolában, hanem nagyobbban t. i. több oskoláknál is számolhat kelendőségre, pénzünk beleveszése legalább nem rettentne el a nyomtatástól. *Regécy István*: így tehát legjobb lenne, ha a dolgozatok a nyomtatás előtt a szakbeli tanárokkal közöltetnének. *Dr. Tavassy*: a magános vállalkozó írók által kiadott kézikönyvekből néhány példányt, mint

a kiadóknak általa eszközlött ajándékát — fölmutat, s ajánlja hogy ezek megvizsgáltatván, a melly célszerűbbnek találta-
tik, általunk ajánltassék, mert tapasztalásból tudja, miszerint némelly tanulmányra nézve, van már jó kézikönyvünk, de az általánosan még nem ismertetik; van ellenben sok rossz, a melly minden bírálat nélkül tanodáinkba becsempésztetett s jobbnak nem ismerete esetében, használtatik is tanár és tanítvány bajára. Már pedig valamely kézi és segédkönyvnek oskolai tankönyvvé alkalmazása, egy neme már a jutalmazásnak, s legyen-e épen a rossz jutalmazva? Szóló ajánlja, miszerint oskolai könyveinket, időről időre jó volna, de csak önnönmagunk között s magunk által egy kis tudományi és kritikai szemle alá vonni s a hol hiány találtatnék, ott a hiányon közös erővel segíteni igyekeznénk. Különben a bemutatott könyvekről beadja a címjegyzéket, melly is következő:

I. **Eggenberger Jós. és fia**, magyar akadémiai könyvkereskedő és kiadó uraktól ajándékozott a tanári gyűlésnek:

Példány:	Név:	Kötet szám:	ft.	kr.
1	Philosophiai pályamunkák 2-ik és 3-ik köt.	2	—	—
1	Zimmermann, egészségtan	1	—	40
1	Lukács, dunántuli kis magyar	1	—	30
1	„ „ inneni „	1	—	40
1	„ tiszán „	1	—	30
1	„ „ tuli „	1	—	20
1	„ erdélyi kis magyarka	1	—	8
1	„ kis verselgető	1	—	20
1	„ kis köszöntő	1	—	24
1	„ kisedet utazó	1	—	25
1	Stancsics Mih., alkalmi köszöntések	1	—	40
1	Varga J., természettan	1	—	50
1	Markli Jós, számvetés	1	—	24
1	Varga J, magyar nyelvtan	1	—	50
1	Horváth Sigm., elmederítő történetek	2	1	20
1	Római klasszikusok 5-ik kötete: Tibull	1	1	—
1	Magyar helyesírás és szóragsztás	1	—	20
1	Czuczor Gerg., Cornelius Nepos	1	1	—
1	Horváth Mih., magyarok története	1	—	40
1	Markli Jós., módszertan	1	1	—
1	Peregriny Elek, Bánya, 6 füzetből 2-ik	1	—	36
1	„ „ „ 1 és 2-ik kötet	2	—	—
1	„ „ „ János gazda	1	—	12
1	Honi irodalmi hirdető 1846. 1—6. számig	—	—	20
1	Edvi Illés, kézikönyv 3 részben, 3-ik kiadás	1	—	—

Példány:	Név:	Kötet száma.	Ár:	
			ft.	kr.
II. Geibel Károly könyvkereskedő és kiadótól:				
1	Betűszámtani vezérfonal, <i>Kíss Lajostol</i>	- 1	—	36
1	<i>Bloch Mór.</i> , magyar olvasókönyv	- 1	2	—
1	„ „ magyar-német kiegészítő szótár 1ső r.	-	2	—
1	<i>Kunoss Endre</i> , dajkakönyv	- 1	—	12
1	„ „ selymészet	- 1	—	16
1	<i>Térey K.</i> , elmélet és szemlélődés	- 1	—	30
1	<i>Schultz Ist.</i> , magyar nyelvtan	- 1	—	30
1	<i>Schönwizner Ján.</i> , az önfertőzés	- 1	—	24
1	<i>Szilvágvi Jós.</i> , Szanförd és Mert'n	- 1	—	36
1	<i>Steinacker Guszt.</i> , nőnevelés	- 1	—	30
1	<i>Neumann S.</i> , első oktatás a földleírásban	1	—	30
1	„ „ a magyarok története	1	—	20
1	<i>D. . . . y J.</i> , gyorsírás	- 1	1	—
1	<i>Blázy Laj.</i> , egyházi törvény	- 1	1	—

III. Heckenast Gusztáv, könyvkereskedő és kiadó szivességéből:

1	<i>Kíss Mih.</i> , francia és magyar zsebszótár	- 2	2	—
1	<i>Bezeredy Amália</i> , Flóri könyve	- 1	—	20
1	Olvasókönyv városi és falusi gyermekek számára	1	—	24
1	Latin nyelvtudomány 2 rész	- 1	—	40
1	<i>Némethy Pál</i> , Seidenstücker latin nyelv elemei	1	—	40
1	<i>Steinacker Guszt.</i> , német nyelvtan	- 1	—	40
1	Közhasznú ismeretek iskolája	- 1	12	—
1	<i>Edvi Illés Pál</i> , öntanulás	- 1	—	40
1	<i>Kíss Mih.</i> , angol nyelvtan	- 1	1	24
1	<i>Kíss L.</i> , földrajzi tanítás, 2. folyam	- 2	—	30
1	„ „ „ „ 3-ik folyam	- 1	—	30
1	Szépírást tanító, néposkolák számára	- 1	—	16
1	<i>Denzel</i> , vezérlés a szemlélődő oktatásra	- 1	—	24
1	<i>Bloch Mor.</i> , ungar. Unterricht in der Kleinfinderschule	- 1	—	24
1	<i>Dr. Töpler</i> , Leitfaden zur ung. Sprache	- 1	1	12
1	„ „ német grammatika	- 1	1	12
1	„ „ ungar. Grammatik	- 1	1	36
1	„ „ ungar. Lesebuch	- 1	1	36
1	A. B. C. olvasókönyv	- 1	—	24
1	Ugyanaz, finom papírra	- 1	1	12
1	<i>Fleischer Jak.</i> , deklamatiók és köszöntők	- 1	1	20
1	<i>Kíss Lajos</i> , ó világ történetei	- 1	—	50
1	„ „ közép kor történetei	- 1	—	50
1	<i>Fogarassy Ján.</i> magyar német zsebszótár	- 1	2	—
1	„ „ német magyar	- 1	1	—

Példány : Név : Kötet szám : ft. kr. Ár :

IV. Emich Gusztáv, kiadó és könyvkereskedő szives ajándékából.

20	<i>Stancsics Mih.</i>	latin nyelvtudomány 2-ik rész. szókölés	- - - -	1	-	30
6	„	magyar nyelvtan kezdők számára	- - -	1	-	12
20	„	latin ny. tudomány nagyobbak számára 1-ső rész szónyomozás	- - -	1	-	30
6	„	általános világtörténet	-	1	-	10
6	„	magyarok története 3-ik kiadás	-	1	-	16
6	„	általános földleírás 3-dik kiadás	-	1	-	16
1	<i>Peregriny Elek,</i>	János gazda	- -	1	-	11
1	<i>Lukács Pál,</i>	Dunántuli hölgyecske	- -	1	-	15
1	<i>Op. V. A.</i>	a francia, magyarok s németek számára	- - - - -	1	-	40
1	<i>Albach J. S.,</i>	mathem. phys. és politikai földleírás	- - - - -	1	-	24
6	<i>Stancsics Mih.</i>	magyar nyelvtan hangmértékkel	-	1	-	24
1	<i>Halász Márton,</i>	a vasárnapi gyermek 2-ik füz.	-	1	-	6
1	<i>F. Farkas Fer.,</i>	szerencse utja vagy életbölcseesség 1-ső füz.	- - - - -	1	-	3
1	<i>Ney Fer.,</i>	gyermekek könyve képekkel	-	1	1	30
1		Erényképző olvasókönyv	- - - - -	1	-	12
1	<i>Varga J,</i>	mértan 1-ső füz. elemi számtan	-	1	-	30
1	<i>Glatz J,</i>	buzgóság könyve.	- - - - -	1	1	30

V. Kilian György, kiadó és könyvkereskedő adakozásból:

3	<i>Papp Gy.</i>	Gedicke görög olvasó könyve	-	1	-	50
3	<i>Dr Bloch Mór.,</i>	költészeti kézikönyv	-	1	-	40
3	<i>Dierner Endre,</i>	Zeitsfaden b. Unt. der deut. und ungar. Sprache	-	1	-	54
2	„	magyarhoni történetek 2-ik kiadás	- - - -	1	-	30
2	„	vallás és egyház történetek	-	1	-	40
3	<i>Balassovics L.,</i>	magyar-német olvasók. 1. r.	-	1	-	24
3	„	német-magyar olvasók. 2. rész	-	1	1	40
3	„	olvasó táblák 2-ik kiadás	-	1	1	
3	<i>Dr. Székács Jós.,</i>	keresztény vallástan	-	1	-	36

A mint itt e könyveket, ajándékából a nemes kiadóknak, bírja a tanári gyűlés, így folytatá beszédét *Dr. Tavassy L.*, épen ugy érdekében áll nékie, valamennyi eddigé megjelent magyar iskolai tan- és segédkönyveket összeirogatni s tán megis szerezni, s mindnyájáról, vagy egyesek által szakszerint, vagy választmány által öszvesen, magának véleményyt adatni. Különben magára az e tekintelben eljárásra nézni is, jó volna el-

sőben választmányt megbizni, hogy tervet készítsen; a később kijövő könyvek összeirogatásával és előleges vizsgálásával is, ugyan e választmány volna megbizandó olyképen, hogy az, az éven által többszer is összejöhetne. Egyébiránt ahoz, mit némellyek ohajtanak, hogy a választmányilag elfogadott kézikönyvet minden intézet és tanár elfogadni köteles legyen, már előlegesen is kimondja, hogy nem járulhat, az egész dolog csak okszerű és alapos ajánlás tárgya lehet. Kérdést tesz végre, hogy az ajándékul nyert könyvek szétoztassanak-e? vagy prot. könyvtár alapjául tekintessenek? vagy a helybeli intézet könyvtára tulajdonául maradjanak? *Többen:* legyen az utóbbi.

Tatay István: ezen testület kiadást nem eszközölhet, ezt csak választmány teheti, az elfogadott könyvek bevétele kötelező erejű sem lehet. Legyen tehát választmány a két felekezet részéről, s minden oskolai könyv, ezen választmányhoz utasitassék s ha jó, közhírré tétele útján ajánltassék.

Dr. Schedius Lajos: választmány igen is kell, de nem kell mindjárt részletekkel foglalkozni, hanem az egész kézikönyveket kiadás eszméjének valósitása iránt előleges tervet készíteni. Azt hiszem, hogy ennyit tennünk most elég. *Elnök:* ezen értelemben kimondja a határozást. *Tavassy Lajos, Papp János, Homollay Endre, Terráy Károly, Dierner Endre, Turcsányi János* és *Turcsányi Lajos* tanár, *Szőnyi Pál*, és *Kiss Lajos* nevelőkből álló választmányt nevez ki. A helybeli könyvkiadó uraknak pedig, szives köszönetet mond a gyűlés adományukért, mellynek megvívője *Dr. Tavassy* legyen. *)

XIX-ik jegyzőkönyvi szám.

Szőnyi Pál, egy munkát ajánl a gyűlés figyelmébe, melly, szótár Corneliushoz, miskolci tanár *Regécy István* ur által; annak 3 első ive olly célból mutattatik itt be, hogy megvizsgáltván, ha az oktatói testület kívánatát kielégíti, a könyv kézikönyvvül vétetnék be. *Elnök:* eddigi határozatunk következtében kiadjuk egy választmánynak melly-

*) Ez megtörtént, s im e közlemények által, nyilvánosan is történik az egész közönség előtt. Csak gyámolitsák ezentul is és ogyébben is tanárok és könyvkiadók egymást, mert hiszen ők egy vizen, habár nem is egy malmon örtenek.

nek tagjai. *Michnay Endre, Koren István, Cuncius Károly, Melczer Lajos* tanár urak, tudósításukat elvárván.

XX-ik jegyzőkönyvi szám.

Elnök: az osgyáni gymnasium részéről, az *oskolai ünnepi szünidők eltörlése indítványoztatik.* **Homollay:** ezen indítvány különösen a karácsonyi és husvétii szünidőket illeti, mellyek által, azonkívül, hogy a tanítvány megszakasztván a tanulást, annak fonalát mindannyiszor elveszti, s idő kell míg a felhagyott tanfolyamba ismét okosan visszavezettetik; még a szünidő ürügye alatt, sok különben tanulásra fordítandó idő elvesztegettetik, maga a tanuló néha önként, néha a természeti elemektől gátoltatva, meghosszabítván a szünidőt. Általában a tanulónak minden szünidő, hátramaradás, mert ha baza megy, otthon henyél, ba iskola körül marad, akkor ott excedál. **Hunfalvy Pál,** miután ugyanazon értelemben szólt, indítványt tesz: az egész tanév folytonossá létele, és csupán egy 3 hónapi szünidőnek, mellybe a szüret bele esnék, behozatala iránt, mit azonban mint mondja, csak a kerületek utján lehetne eszközölni. **Terray:** igaz, hogy minden félbeszakasztása a tanulónak káros, s annál fogva ő az indítványt pártolja, két szünidőt ajánl, egyiket nyáron két holnapit, másikat az első félév végével, egy holnapit. **Papp:** előtte az indítvány nem új, a mennyiben saját tanodája előjáróságánál már illyesmi iránt egy év előtt indítvánnyal lépett fel. Szóló azt tartja, hogy valamint minden cselekvényben ügyesség a folytonos gyakorlás, ugy a léleknek kellő élessége, a nemugyan tulfeszítettés, hanem rendes és folyvást tartó lelki működés által szerzetik meg. Tapasztalás után mondhatja, miként minden folytonos diligentiában, sokkal fogékonyabb a lélek, miután a diligentiák elején és a rendes szellemi foglalkozásnak, már csak azért is több sikere van, mivel az ember nem kénytelen újra és újra az elmúltakra és a következőknek ezekkel összeköttetésére ügyelni, hanem folyvást halad, a mí minden megszakasztásnál máskép van. Ezenkívül, a szünidőkkel temérdek idő hasztalan vesz el, mert

azon 6, 8, vagy 10, vagy 14 napon felül, melyre a tanulás félbehagyatik, mint az indítványozó mondá — meghosszabbitatik még napokkal sőt hetekkel a szünidő, és a mulasztó, hogy ne büntettség, elég ügyes mindig törvényt kijátszó ajtótskát találni s így a rendetlenség világos. Végre a szüléknek is valóságos kárával jár ez, mivel azonkívül, hogy gyermekeik tartásaért szünidőre úgy mint diligentiára fizetniök kell, sokszor magok és gazdaságok kárával kénytelenek gyermeköket haza és az oskolába szállítatni, a mi azonfelül költséges és zordon időben a gyenge gyermeknek egészségét veszélyezhető; szóló elvileg tökéletesen osztaná *Hunfalcy Pál* ur véleményét a 3 hónapi egyetlen szünidő iránt, ha úgy ki lehetne vinni, hogy Julius szünidő lenne, azonban a szüret is bele esnék a nagy szünidőbe. De mind ez nem lehet, két szünidőt, egyet a már meghatározott módon Julius és Augustus hónapokra, és egy mást 3 vagy 4 hétit, szüretre javasol. De ez csak elvileg, mert nem feledi, mely előitélete a szüléknek pártolja még most az eddigi módot. Szóló tehát a szóbevett ujtás iránt, előzőleg ohajtaná inkább, a közvéleményt előkészíteni, mint most talán nem elég eszélyesen, egyszerre a szünidők felett pálcát törni. *Pásztor*: mint olyan ember, a ki mindkét rendszerben t. i. mind a 3 mind a két holnapos nagy szünidő mellett tanult és tanított, szól a tárgyhoz s azt állítja, hogy a kisebb szünidők mellett is ha felejt, a növendek, de keveset, a sok szünidő mellett azonban sokat. A 3 havi szünidőt nem pártolja, minden ünnepre ajánl 6 napot, de úgy, hogy a tanulók haza ne menjenek. *Dr. Tavassy*: menjünk elvekre és különböztessük meg a felsőbb és alsóbb tanodákat. Az alsókban, kellenek szünetek, mert a gyermeket nemcsak oskola, hanem a szülői ház is neveli még, itt tehát a szülékkel gyakori érintkezésre, mint a kegyeletek ápolására szükség van; ellenben a felsőknél, hol a gyermek maga teremti világot, a tanár a vezér, ezzel legyen ő folyvást, ettől tanuljon 9 holnapon keresztül, a többi időt töltve utazással s tapasztalatai gyarapításával, — itt tehát gyérbb, de hosszabb legyen a szünidő, sőt ne is legyen több, csak a nagy 3 hónapi s az egy-két napi nagy ünnepek. Röviden,

szóló a nyári szünidőt az alsóbbaknál rövidek, a felsőbbeknél ellenben hosszúnak ohajtja; különben e tekintetben a helybeli viszonyoktól függ igen sok, mellyeket hogy ismerjünk, jó lenne a szüneteket öszveirogatni s a névtárba kitenni, s csak azután, a mindenütt divatozó gyakorlatnak kiüsterése után, általános megegyeztetésről szólni. Ugyanezt teszi jelenleg az üdnapok ünneplésére nézve, a prot. ágostai 4 superintendia. *Turcsányi L.*: a közbeeső szünidők eltörlése és az egyszerű három havi szünidő mellett, apa nem szólhat, mert az apa szereti látni gyermekét s így a gyermeket egész évig haza nem bocsájtani, a szülei gyöngéd érzés legérzékenyebb megsértése lenne. Ám legyen a nagyobbaknak egyszerre több szünidejük, de a kisebbeknél gyakori szünidőre szavaz *Tavassyval. Homollay*, azoknak felel, kik azt mondják, hogy 3 hó alatt a gyermek sokat feled; — különbség van a tanulás megszakasztása közt, midőn, az akkor történik, midőn a gyermek az egész tudományt bevégezte, és midőn még annak folyamatában van. Folyamatában levén, a szünidő gátolja őt az egész tudomány összefüggő fölfogásában; ellenben, miután az egészet kellő folytonossággal bevégezte, a szünidő csak alkalom, néki a főbb vonásaiban ismert egésznek minden darabjait gondosabban át-gondolni. *Turcsányi L.*: hisz magunkrol tudjuk, hogy bizony szerdát és szombatot is nehezen várjuk, bizony megemésztene bennünket és tanulóinkat a mindennap szakadás nélküli folytonos munka. *Hunfalvy János*: a 3 havi szünidőre szavaz azon okból, hogy utazhassunk is; ha valami nagyobb munkába fogunk, azt be is végezhezzük. *Hetyéssy L.*: de minek fogunk mi olly dologba, a mi tölünk nem függ, nekünk nincs jogunk a vakatiokkal rendelkezni, lépjenek ki mind a javaslok, mind az ellenzők, a nyilvánosság eleibe s vitassák meg a dolgot, és ha szükséges a reform, csináljunk iránta a nagy közönségnél sympathiát. *Elnök*: ez értelemben ki mondja a határozást.

XXI-ik jegyzőkönyvi szám.

Tatay István: Wagner István tanár által beadott munka tartalmát, a választmány nevében szóval előadja, s ki-

jelenti, hogy az egészről időrövidség miatt itélni nem lehetvén, célszerűbb lenne az egészet, különösen a gyakorlati alkalmazás szempontjából átvisgálás és az egyházi lapjai ajánlás végett, Melczer Lajos és Balassovics Lajos urak ra bizni. *Elnök*: ez értelemben határozatot mond.

XXII-ik jegyzőkönyvi szám.

Cuncius, elolvassa a választmány véleményét Lugosy József debreceni tanár beadott székfoglaló beszédére, s a vélemény jegyzőkönyvbe felvétellett. Elnök: az egész beszéd kiadható lesz az emléklapban vagy az egyh. lapban. (Megjelent az 1846-ki év 40-ik számában. Lásd a VII-dik jegyzőkönyvi számot.)

XXIII-ik jegyzőkönyvi szám.

Elnök: egy indítvánnyal zárja be a napi gyűlést, hogy sokan meg nem jelenhettünk, annak főoka, az épen most tartatott *Kassa-Eperjesi* gyűlése a természetbuvároknak. Ez oka hiszem a többek közt az eperjesiek és s. pátakiak elmaradásának; szóló maga szerette volna, ha ketté szakadhat vala, itt is, amott is megjelenhetendő, és csak, miután elébb tanár mint természettudós, határozta magát elébbvalónak tenni a jelen gyűlést. De lényegileg tekintve a dolgot, minket mindnyájunkat érdekel a természetvisgálónak foglalkozása. Mert mi az ifjakat képezzük, és hogy ezt tehessük, előbb magunkat kell tökéletesíteniünk. Ez pedig, egyedül a természet és ember-világnak folytonos figyelemmel tartása és studiuma által eshetik meg, mellynél fogva világos, hogy nekünk a természetet épen úgy, mint az ember világát ismernünk kell, hogy mindeniket növendékünkkel is alaposan megismertethessük. *Legyen tehát a tanári gyűlés ezentul ott, vagy legalább azon tájékon és akkor, a hol és a mikor a természetvisgálóké tartatik. Legyen a jövő évben Sopronban! Terray*: hát ha most egy évre országgyűlés lesz, akkor összegyűlnünk Posonyban célszerűbb lenne. *Hunfalvy Pál*: az elnök indítványához járul és kéri a soproniakat az elfogadásra. Mi ugyis soka t nem kívánunk. Egyébiránt, illy egyetemes gyű-

léseket ezentul ne is tartsunk évenként, hanem csak egyes vidékek vagy kerületek tanárai, és az egyetemes tanári kar, csak 3 vagy 5 évenként jöjjön egyszer össze. *Papp*: olly sok köztünk a reformalni való, hogy ha évenként összejö-vünk is, lesz elég teendő. Egyébiránt is, a jövőről előre intézkedni, helyes tapintat. *Kovács János*: még egy hi-ánya van e gyűlésnek t. i. az elemi tanítás nincs felölel-ve, nincs szakemberek által képviselve, vegyük fel tehát közénk a falusi tanítókat is. *Többen*: hisz kizárva nincse-nek, szívesen fogadjuk, sőt választmányhoz is vannak ele-mi tanítók kinevezve. *Turcsányi János*: az erdélyiek Sopronba, a távolság miatt nem jöhetnek, talán jobb lenne valahol az ország szívében p. o. *Debrecenben* tartani. *Elnök*: az erdélyiek bizonyosan eljönnek, mert ők sze-retik a természetet; a határozatot Sopronba menni ki-mondja. *)

Második napi gyűlés.

Augustus 12-kén.

A multnapi elnök jelen nem lévén, elnökül ismét *Hetyéssy László* kéretett meg, s ő a közkivátnak engedett.

XXIV-ik jegyzőkönyvi szám.

Dr. Tavassy, a kiadandó névtár rovatai iránti vá-lasztmányi javallatot mutatja be; melly felett folyt rövid szóváltásból, nevezetes, a latin „*professor*“ név helyett, a magyar „*tanárnak*“ elfogadtatása, és *Papp János* indit-ványára tett azon végzés, miszerint, ha, mint *Terray Ká-roly* nehézségül tette, némelly intézetek e határozat, mint őket nem kötelezőnek nyomán, be nem küldik is a szük-séges adatokat, mindazáltal a beküldendőkből a névtár elkészül. *Elnök*: ezen rovozat a jegyzőkönyvvel együtt szét fog küldetni, a jegyzőkönyv pedig és kivátnat szerint netalán a napló is, kő- vagy sajtó-nyomatban adatik ki, s mind ennek, mind a névtárnak költségeit, garanti-rozza a gyűlés. A névtár betöltendő rovatai imezek:

*) Reméljük, hogy az elnöknek az erdélyiekre nézve igaza lé-szen!

Prot. tudományos intézetek névtára:

I. *Az intézet helye* (város, vármegye, egyházkerület).

II. *Az intézet megnevezése* (tudományos főtanoda, kollegium vagy lyceum, tudományos közép tanoda = gymnasium, tudományos alsóbb tanoda = progymnasium).

III. *Az intézet személyzete:* 1. *Felügyelő* és *gondnok*. 2. *Igazgató:* állandó-e vagy változó? 3. *Tanárok* és azok tanosztályai vagy szakmánya: a) rendszerintiek, b) renden kívüliek c) segédek és tiszteletbeliek.

IV. *Tanulók* száma, osztály szerint és öszvesen.

V. Vannak-e *mellék-* és *szakintézetek* a tanodával egybekapcsolva, minők: a rajz- és ének, a test-gyakorló stb. intézetek. Könyvtár van-e és milly állapotban?

Minta a prot. intézetek névtár rovatainak betöltésére:

A bányakerületi prot. evang. superintendentiában van:

Pesten, tudományos középtanoda vagy gymnasium, összekötve polgártanodával, leánytanodával és két elemi fiutanodával. Alapítja 1846/7-ben: *Felügyelő:* első, b. *Podmanicky László*; második: *Fabri Pál*, h. ügyvéd és ugyanazon intézetnél volt tanár. A felügyelők három évről 3 évre, új választás alá esnek. *Gondnok:* *Fuchs Rudolf*. *Igazgató:* *Dr. Tavassy Lajos*, a szónoklat és költészet tanára. Az igazgatóság állandó.

Tanárok: *Dr. Tavassy L.* a szónok-költészi két éves osztályban. Tanulók száma: 65. — *Kanya Pál*, a III-dik és IV-dik nyelvészeti és egyszersmind polgári két éves osztályban. Tanulók száma: 75. — *Melczer Lajos:* az I-ső és II-ik nyelvtani és egyszersmind polgári két éves osztályban. Tanulók száma: 76. — Öszvesen: tanár 3, tanuló 216.

Elemi és leánytanítók: *Stuhlmüller Sámuel:* a második elemi két éves osztályban. Növendékek száma: 91. — *Balassovics Lajos:* az I-ső elemi két éves osztályban. Növendékek száma: 83. — *Kádavy János:* a tót elemi vegyesnemű tanodában. Növendékek száma: 48. — *Dierner Endre:* a felsőbb leánytanodai 3 éves osztályban. Növendékek száma: 60. — *Wagner István:* az alsóbb leánytanodai 3 éves osztályban. Növendékek száma: 66. Öszvesen tanító 5. Fiunövendék: 198. Leánynevendék: 150.

Tiszteletbeli tanítók: *Kozdon György*, tanítja a francia nyelvet. Tanítványainak száma: 8. — *de Lambert Ödön Labatt*, tanítja az angol nyelvet. Tanítványainak száma: 6. — Öszvesen tiszteletbeli tanító 2. Tanítvány 14.

Fizeteses szaktanítók: *Feil György*, énektanító, van 85 növendéke két tanosztályban. *Merkel Lajos*, rajztanító, van 120 növendéke két osztályban. *Clair Ignác*, testgyakorló. Növendékeinek száma: 40. *Oszterlamm Kornelia* asszony, a női kézmunkák vezetője. Növendékeinek száma: 36. — Öszvesen szaktanító 4. Növendék 281. Az egész intézetnél van tehát 14 tanítóegyen, növendék van egészben 524.

Könyvtár van: 1. *Tanodai* közkönyvtár mintegy 3000 kötetnyi művek gyűjteménye. 2. *Szónok-költészeti* osztálykönyvtár, áll 100 kötetből. 3. *Felsőbb-leány* tanodaosztályi könyvtár, mintegy 100 kötettel. — Ezen előadáson kívül, a jegyzők a tegnapi gyűlés jegyzőkönyvét olvassák.

XXV-ik jegyzőkönyvi szám.

Király Pál: *Regécy István* miskolci tanár, *Cornelius*ra készített szótárát illetőleg, illy választmányi ítéletet olvas, „hogy mind az egyes szavak, mind az egész mondatok megmagyarítása, helyes ugyan: de minthogy az evangélikus iskolákban, legalább a szókötési osztályban, a szavaknak betanultatása nem divatozik, a szerzőt könyvének leendő kelendőségével ezen intézetek részéről a választmány kecsgetetni nem meri. *Dr. Tavassy*: ide járul, hogy az egész kisebb tanulóknak inkább, mint syntaxistáknak való, a legcsekélyebb szócska is, mint *Cornelius*ban elő fordul, annyiszor-mennyiszor ki levén benne téve; de még nem is látja át, mint lehet pusztá szavak betanulása vagy betanultatása által a nyelvet tanulni, a hol a nyelvtanulás mellett tanító van, ott szótárra nincsen szükség, ő az élő szótár és pedig a szókat a származtatás szerint bevalló, hogy a fiu mindjárt egy egész szócsaládot ismerjen meg, és hogy a tanítás alatt a szótárt nélkülözze, úgy kell mindig a tanításnak intéztetnie. *Regécy István*: a szótárt boldogult *Némethy Páltól*, ki azt több intézeteknek ajánlá is, felszólítva adta és dolgozta ki, s általa a tanulókon könnyithetni vél, mivel itt minden szót rögtön feltalálnak, s nem lesznek kénytelenek a fordításért multhatatlanul be tanulni szükséges szókat, sok idővesztéssel s még is hibásan kiszedni, s még hibásabban leírni. Igaz, hogy több gyermek sok itt előforduló szót ismer, de több gyermek viszont azokat nem ismeri, s még annak is, a ki tudja, használ az ismétlés. *Elnök*: bár örvendünk a különben jeles szótár megjelenésének, de használnunk alig lehet, két okból: 1. mivel a jelentések németül benne nincsenek; 2. mivel nálunk a syntaktika-osztály felebb áll, mint sem illy a latin nyelvnek, csak elemivel ismeretes gyermeknek való szótárt használhatna. *Papp*: uraim! én nem láttam

e szótárt, s íranta nem is nyilatkoztam volna, de miután tartalmából, a miskolci syntaktika osztályra nem a legkedvezőbb következés huzatik, kénytelen vagyok, mind azon következtetések ellen óvást tenni, s ezennel határozottan kijelenteni, mikép a mi superior syntaxisztánk, nem olly gyenge a latin nyelvben, hogy az kellő utasítás után a rendes alphabetikus szótárból szavakat helyesen szedni nem tudna, s multhatlanul egy olly szótárt igényelne, mellyben Cornelius első szavától fogva az utolsóig, minden szó a szövegben foglalt renddel annyiszor-mennyiszor előforduljon. Az egész előttünk fekvő szótárt tehát, nem a miskolci syntaktika osztály kiképzettsége barometromának, hanem egyes tanár eljárása módjának méltóztasanak tekinteni. *Regécy István*: megelégszik az eddigi nyilatkozatokkal.

XXVI-ik jegyzőkönyvi szám.

Dr. Tavassy Lajos, a kézi- olvasó- és segédkönyveket illető választmányi munkálatot olvas. Érdektelen rövid szóváltás után, elnökileg kimondatott, hogy az idő rövidsége, nem engedvén e munkálat fölött biztos ítélet mondhatni, mind könnyebb felfogás, mind nyomosabb átgondolás s netalán megvitatás végett, az egész az előadó ur által, vagy az egyh. s oskolai lapban, vagy a nevelési emlék-lapokban kiadandó lesz. Ennélfogva ime közöljük azt:

Előleges választmányi vélemény az oskolai kézi- olvasó- és segéd-könyvekre nézve.

A kinevezett választmány egynehány jelen volt tagja, a ki e kézi-könyveket illetőleg, a tanári gyűlés által mi módoni intézkedésre nézve véleményt s előleges tervet beadni fel vala szólítva, egyelőre csak a következő intézkedést javalja, a legközelebbi Sopronban tartandó egytetemes tanári gyűlés bekövetkeztéig s illetőleg ezután eszközendő életbe léptetése végett.: **1. Valamennyi** körülbelöl az utolsó évtizedben kijött magyar kézi-, oskolai- tan- és segédkönyv, irassék öszve a mennyire lehet hiány nélkül, s ezen összeiratását e könyveknek, a pesti tanárok vállalják magokra, mivel ezen összeiratás épen itt eszközölhető legkönnyebben, annyival inkább, mint-hogy az egyes intézetekről az oskolai névtár kiadatása érdekében

beküldendő adatokkal együtt, az egyegy tanintézetnél használatban levő kézi könyvek is feljegyeztethetnek; azonkívül, mivel Pesten van ezen könyvek legtöbb kiadója, s mivel már ugyis nagyobbára beküldetvén a kiadók által, a helybeli intézeteknél lesznek letéve. Ezen összeírás, a tanulmány és külön tanszakok szerint történjék, az ide vágó szükséges pontok megérintésével, minők: szerző, kiadó, kiadás éve, könyv ára stb. — **2.** E nemü összeírás, a jövő évben Sopronba tartandó tanári köztanácskozmány eleibe terjesztessék, s már akkor az egybehivandó s remélhetőleg egybegyülvendő tanár urak figyelmeztetve legyenek arra, miszerint mindenki, tan- vagy tanulmányszakot fog magának választani, a melyben vagy a melyekben működni leginkább kedve lesz, a rovatolva beadott könyvek megvizsgálása, ismertetése és megrostálására nézve. E végre kellend, mint már feljebb mondatott, hogy a könyvek is szakok és a felsőbb, alsóbb és közép intézetekhez arányítva legyenek összeírva. **3.** Ki minő szakot választand, abban fog működni, és az e tekintetbeni eljárás nyomán fogna a célszerűnek ítélt könyv ajánlatni az oskolákban bevételésre. A mely tanszak még nagyon hiányosnak találtatnék, vagy pedig semmi ajánlandó könyvet nem nyujtana, arra nézve fogna felszólítani és megbízatni a tanszakot választott alválasztmány, hogy vagy a meglévőkből készítsen új könyvet, vagy az egészen hiányos szaknak alkalmas betöltéséről gondoskodjék. **4.** Illy módon el volna érhető az, miszerint a netaláni egy tudományi szakot képviselő kézi könyvi választmány, egy elv s egy módszer törvénye szerint szemelné vagy dolgozná ki a különkülön osztályokban alkalmazásra ajánlandó kézikönyveket. **5.** A tanszakokat magoknak választott férfiak, hogy távollétökben is egymással tárgyukra nézve összekötésben álljanak, s könyveket s véleményeket magok között közöltessenek, az csak kívánatos lehetne, így eszközölhetendvén, vagy legalább megindíthatván a rokonszakok embereinek egymással érintkezhetése és szellemi összefüggése. Röviden tehát: egyelőre pontos és hiánytalan összeírását eszközöljük a jövő egyetemes tanári gyűlésig a kézi- tan- és segédkönyveknek, és pedig, ha a gyűlés beleegyezend, nemcsak a magyar nyelven kijötteknek, hanem azoknak is, a melyek hazánk szükségét fedezőleg hazánk és hazai, oskolai szükségainkhez alkalmazva, részint német, részint tót nyelven jelentek meg; továbbá: hogy a jövő gyűlésen alakuljanak a tanszakok választmányai, az elemiektől a legfelsőbb tudományokig, s végre: hogy ezen választmányok távollétben is egymástól, mégis egy célra működjenek s a gyűlésnek az ajánlatra, pártolásra és oskoláinkba behozatalra alkalmas könyveket, minden egyegy tanári gyűlési egyetemes összejövetelkor terjesszék elő. A kézikönyvekről előleges vélemény hozatalával megbízott választmány jegyzője: *Dr. Tavassy Lajos.* Pesten Aug. 14-én 1846-ban.

Elnök Hetyéssy László, a tanácskozők nevében, köszönetét fejezi ki a pesti prot. gyülekezet felügyelőségé-

nek, s magának a közönségnek a szives fogadásért; köszönetét azon közönség gymnasiuma tanárainak, az egyesülten tanácskozás eszméje valósitásaért; köszönetét a jelenlevőknek részvétökért, és reményét, hogy ezen gyűlések ezentul is folytattatván, hasznos gyümölcsüket megtermendik. A reformatusok részéről, *Papp János* mondott hálaszót, s beszédje tartalmát az unio eszméje körül összepontosítván, azon nézetét fejté ki, miszerint az utóbbi évek tapasztalatai, elég hathatósan intenek bennünket, minden alap nélkül, vagy éppen hatalomszóval, nem kísérteni meg az egyesítés magasztos munkáját; hanem nevelni az ifju nemzedéket úgy, hogy midőn az megéri és az emberi cselekvőség terén álland, csekély hit és szertartásbeli különbségen felül emelkedni tudva, egyesült akarattal és erővel törekedjék a prot. vallás és nevelő-intézetek tökéletesítésére. Emlité, miként nemcsak türelmes, hanem őszinte szeretet tüzétől áthatott nemzedéket, csak tagjaihoz simuló tanító-testület képezhet, s köszöni az evangelika hit-társaknak, hogy e tekintetben a barátságos kezet elébök nyújták; köszöni, hogy ezt ezuttal megszorítani is engedték, s bizonyossá teszi őket, hogy a helvét hitvallásu felekezet jobbjainak is szivök más felekezetü testvéreik felé hön dobog; s azért, mit véreik, mit lelkesebbjeik, mit egy gróf Zay olly nemesen felkaroltak, munkálni, érette mindent tenni készek. Most ő és társai, szives istenhozzáddal és ezen magyar protestans unio felé tett igen nevezetes lépésrei legkedvesebb emlékezettel válnak el. *Dr. Tavassy* végre, szives köszönetet mondva az ő neki, társainak s oskolájoknak és illetőleg gyülekezetöknek juttatott azon szerencseért, hogy a két prot. felekezetü tanárok legelőszer keblökben gyültek öszve, s hogy hívásukat szivesen fogadták; egyébiránt, az egymást más illy alkalommal leendő viszontláthatás iránt is fejezé ki reményét. *)

*) Amen! azaz: ugy legyen!

Melléklet

*a prot. tanári közgyűlés tanácskozási óráin kívül
töltött idő.*

Érdekes levén netalán, kiváltképen azokra nézve, kik a gyűlésben sem jelen nem valának, sem pedig az azt kísérő vig perceknek tanui nem lehetének, ismerni és tudni még azt is, a mit az egybegyűlt tanárok akkor művelének, a midőn a zöld asztaltól szétoszladozva, a fehér asztalhoz ültek; megkisértendünk emlékezetünkől néhány mondást feljegyezni, melly vidám felköszöntésként az étel és itallal megrakott, és megürült asztal felett jókedvben felhángzott. Gyakran az illy apró felszólalások, még inkább engednek rést a kebelbe pillanthatni, mint a hivatalos és méltóságosan lépdelő tanácskozási szónolatok. A vigasztal mellett ugyanis, fesztelenebbül szól a nyelv s nyiltabban tárul ki a kebel, s a lélek repked kehelyről kehelyre, mint a pillangó a nyári napon. Két közös ebéd tartaték a pesti tanárok rendeztéből s mind a két izben az ismert Komlókertben, magyar fogadósnak vendéglőjében, magyar zene kísérete mellett. Emlékezetből irva, megvallom, hogy alig sikerülhet azon rendben s még kevésbé azon szavakkal hangoztatni vissza e felköszöntéseket, a melly rendben s a milly jellemzetes szavakkal azok elmondattak volt. Ugyanazért, hahogy az első és második nap borüdeit öszve is zavarnám és a felköszöntőket megsem is nevezném, megfognak bocsátani azok, a kik jelen voltak és nálamnál hivebb emlékezettel birnak, reájok nézve, nincs szükség ezen pótlék közlésére; de ellenben azok, a kik a nyilatkozatokat nem hallbatták, belölök legalább sejteni fogják, milly derült hangulatban mulának el a percek, az egész tanári gyűlés lefolyta alatt.

1. Az *első felköszöntés* történt a vendégek üdvözetére, mintegy illy értelemben: „Pestet az ország szívének nevezik, s valamint a szívbe forr össze az egész testi műnek vére, ugy az ország tes-

tének is minden mozgalma, Pesten pontosul öszve. Ide szitanak s itt mutatkoznak a szellemi élet jelentkezmenyei is legelőször. — Így vala a protestans tanároknak középpontra szükségök, de úgy látszik, mintha középpontjok nem is leheté mindaddig, mig magának az országnak is nem vala középpontja. Illyen van már, hála az égnek! az egészre nézve, s úgy látszik, hogy azért van a részekre nézve is. Azonban szellemiekben középpont csak akkor van és csak ott lehet, a hol s a mikor azt az egyesek akarata ohajtja, jelenleg tehát a két prot. felekezet tanáraitra nézve Pesten, a minthogy akarva épen ide jöttek. Hozta isten azokat, kik őszinte akaratnak hajlamából jövének, a kik elfeledkezve az egyesről, keresték az egészet, oda hagyva Debrecent és Sopront, Késmárkot és N.-Kőröst, a külön nevelkedésnek helyeit, a külön egyházi fedeleket s egy közös fedél alá jövének tanácskozni, jövének meggyőződést szerezni arról, hogy valamint az eddigé elkülönöztek, egy asztal mellett, együtt s egyből józüen ehetnek és ihatnak, bár ki sütötte légyen a kenyeret vagy zsemlyét s bár ki szürte légyen a bort, az a közös magyar földnek gabnájából gyuratott és a közös hazai hegy töveiről szüretett: hogy épen úgy tanácskozhatnak is együtt, akarahatnak, ohajthatnak is egyet, közös levén munkájuk s bajuk, jelenjük s jövőjük. Azokat tehát, kik e meggyőződést együttlétünk-ről, részint már nyerték, részint még nyerendik, mint kedves vendégeinket, mint szeretett lársainkat, szivemből éltetem, kívánva, hogy valameddig kenyeret evendenek s bort ivandanak, legyen az bármely vidékében az országnak: emlékezzenek meg a közhazáról, s valameddig mint prot. tanárok, növendékeiket és tanítványaikat vezérlendik, emlékezzenek meg a prot. tanárok középpontjáról, emlékezzenek arra, hogy mindenütt egyértelmüen működjenek, magas vagy alacsony tanszékéből közöljék is a közös igazságot. Tehát e pohárt, az egybegyült *prot. tanárokért!* Kívánom, hogy éljenek!

2. Egy *másik felköszöntés* hangzott fel az *elnökre* és pedig egy hajdani tanítványától.

3. A *harmadik pohár* ücitetett a jelenvolt kir. tanácsos *Dr. Schedius Lajos* urra: „hazánk ege nem volt mindég olly derült, mint jelenleg; a protestantismus ügye pedig, mennél meszszebbre menünk vissza a történetek éveiben, annál borusabb volt ege; most hála az égnek az is kiderült már, a prot. tanárok ügye épen úgy állott, mint az egyház maga, mert az a protestantismus élet fejlődésével mindig egy arányban fejlődött. A mint a baza, a mint a prot. egyház és a mint az oskola fejlődött és fejlődik, sőt a mint az egész emberiség mozdult, azt több mint 50 tudalmas év óta, közre munkálva nézi egy férfit, kit jelenleg közöttünk ven szerencsénk tisztelhetni. Az ő ősz hajai, élő történetnek szállai, ő ki mindnyájunk tanítója lehetett volna és mi mindnyájan az ő tanítványai, ma velünk tanácsozék, és örült hogy e napot megérheté, a midőn egy asztal felett fognak kezét a különben két

asztal hivei, s a midőn egy poharat emelnek mindnyájan az ő egészségére, mindnyájan éltetve a nestor-tanárt, királyi tanácsos *Schedius Lajost*. Éljen!

4. Ismét pohárürítés, az *első napi elnökre Hetyéssy Lászlóra* és ujra.

5. Egy felköszöntés mint harmadik kiadásbeli munka, ugyanazon *elnökre*: hazánkban ritkán éri el valamely munka, ha csak a 2-dik kiadást is, a magyar író többnyire csak egy kiadásbeli író; azonban, nem olyan a magyar szív, minőnek vádolják a magyar ész, a magyar szív sokat és sokszor szól, mert sokat és mélyen érez. Kut az, a mellynek mennél többet meritesz belőle, annál tisztább és gazdagabb adománya. Bár poharam is olyan volna! Ne csudálkozzanak tehát társaim és ivő barátim, ha *három a tánc* módjára, harmadszor is felköszöntöm elnökünket; érjen az ő élete is több kiadást, élje ő azt háromszor, a mint mi őt háromszorosan éltetjük! S harsogott a háromszoros éljen!

6. Báró *Podmanický Lászlóra*, mint a pesti esperességi gyülekezet felügyelő elnökére, harsány éljennel emeltetett a pohár, ugy az első, mint a második napon, és pedig annál melegebb érzelemmel, mennél melegítőbben hatott a bor hevítése, mellynek ő volt kegyes adója.

7. Éltetett a pesti ev. gyülekezet s annak lelkes tagjai, s a lelkes tagoknak még lelkesebb lelkésze, a jelenvolt *Dr. Székács József*.

8. Mély elcsendülése után a társaságnak, emelt most reszkető karral poharat egy köz tisztelütü férfiú. S mint poharából szó-lás közben a cseppek ömöltek, csak nem ugy hullottak szeméből az örömkönnyek is, ily szavak kíséretében: én is szívem boldog érzetet akarom kifejezni, ugymond — azon pillanatban, a melly nekem lát-nom engedé, mennyi közös lelkesedéssel és mennyi ügy szeretet-tel tanácskoznak immár egymással, a századokig elváltan működött testvéreknek tanárai. Ennek be kellett következnie, de hogy már most következék be, hogy már most ülhetünk és ülünk együtt, az épen az öröm, s az engedi reménylenem, hogy a prot. iskolának és a két felekezetü prot. tanároknak, már szebb napjai következendenek, hogy ezentul a tudománynak és a nevelésnek is üdvösebb leend a hatása. Erre emelek én poharat, hogy éltessem azokat, kik buzgóan a közügy mellett munkálkodnak. Éveink száma nem sok, egy egész emberélet magában véve sem sok; de sok embernek élete együtt, teszi a halhatatlan szellemet; éljenek a kik ennek barátjai, a kik ennek hivei közöttünk, kívánom hogy mindnyájan azok legyünk. Éljenek! E felszólalást, háromszoros éljen követé az azt kiejtett férfiú iránt. Kevéssel azután magára ő reá emeltetett a pohár ily szókkal:

9. Hogy gyűlésünk nemcsak két vallástestvérnek, hanem egy-szersmind két polgár testvérnek kézfogása lehessen, igen üdvösen

ugy történt az intézkedés, miszerint Erdély prot. tanintézetei is közinkbe hivatának meg; de közöttünk az erdélyieket ezuttal tisztelhetnünk nincsen szerencsénk; szerencsénk van tisztelhetnünk egyedül Erdélyit, ki egészsége helyreállítása végett jött Pest-Budára s betegsége dacára jöve közénk. Erdély egészséges, és nem jött; Erdélyi beteg és még is eljött. Kivánjuk, hogy jövendőben Erdély eljőjön és Erdélyi egészséges legyen, a mint őt e pohár bor által egészségesnek szivből mindnyájan ohajtjuk. Éljen *Erdélyi* és hozzánk jőjön Erdély!

10. A midőn borkelyheink épen ugy mint sziv-kelyheink, éltették már a jelenlevőket — így szólalt fel egy fiatal tanár — tekintsünk most azokra, a kik láthatárunkon mint első fényű csillagok ragyognak, ámbátor általunk jelenleg láthatlanok. Tekintsünk oda, a hol ezelőtt öt évvel legelőször gyülenek öszve az egy prot. felekezet tanárai és a hol még csak e mult évben is, újra öszvegyülekezének, közügyökről közösen intézkedendők, találjuk ott: egy ős magyar nemzetségnek, legjelesebb ivadékát, gróf Zay Károlyt, a prot. evang. egyetemes főfelügyelőt. Erdemeit, a mik az ő nevét irányunkban is dicsőítik, előszámlálni szükségtelen, de rola itt is megemlékeznünk, hazafiui, s ha ugy akarjuk tanári kötelesség; az illynemű gyüléseket, ő indította meg legelőször e hazában. S valamint a pataknál, nem szabad a forrásrol elfeledkeznünk: ugy ő rola sem, a midőn már nélküle is tanácskozhatunk; éltessük tehát őt, az ámbátor távollevőt, de még is velünk érezőt s kivánjuk, hogy adjon a magyarok istene sok olly hazafiut, olly protestantst, s olly nemes keblű férfiakat a hazának, minőért e poharat fenekig üritem. Éljen *gróf Zay Károly!*

11. A távollevőkre menvén át az ivás és felköszöntés rendje, tehát én is — így szólalt egy másik fiatal evang. tanár, s pedig nemcsak azért, mivel épen szomjazom; hanem, mivel szivem ösztönz s lelkem kész a szólásra, poharat ragadok egy távollevőért, kiről azonban hasonloképen meg vagyok győződve, hogy lelkével közel, sőt hogy közöttünk van. Azt mondják, hogy egünkön még csak hajnallik; de azon férfiu, kinek e poharat szánom, már akkor is, még mielőtt hajnallott volna, megmutatá óramutatójával, miszerint a protestantismusban már idején lesz telyes nappalt előidézni s dél felé sietni. Ő fátyolt rántott le szemeinkről, hogy önbajainkat s hibáinkat elfogulatlanabbul megismerhessük, és megismerve orvosolhassuk. Oskoláinkra nézve, mindedigé még nem támadt ehez hasonló reformator, csak legyen elég tiszta szándékunk és őszinte akaratunk az orvoslás véghezvitelére s a reformok megtételére. A felállítandó pesti főoskolának, ő volt a leglelkesebb indítója; ő az anyák képzésének, a leánynevelésnek, a kegyeletek ápolásának és a kisdedovási ügynek egyik főbajnoka; ő tehát maga is nevelő, s így, meg sem is említve, mi volt légyen és mi legyen még most is *Fáy András*, mint író és mint hazafi; éltetem őt csak mint nevelőtársunkat, hón kívánva, hogy bár mindennikünk,

mint hivatalos nevelő, annyit tehessen a nevelésért, mennyit *Fáy András* mint hivatástalan hivatalos; a ki hogy ma is közöttünk nincs, annak nem a nem-hívás, de az épen máskénti elhivatalosítása az oka; ő most is a nép javát őrzi, a mennyiben most is esze egyik gyermekének, a takarékpénztárnak ügyiben, annak iró-dájában hivataloskodik s e miatt nem jöhet. Eljen *Fáy András* s teremjenek, még sok illy fáink (*Fáy*-ink) e hazában! Eljen.

12. Hogy a távollevők sorából ki ne essünk, maradjunk még egy távollevőnél, kinek nevérol nevezetes épen az 1846-ik év; az ő bölcsőjét ezelőtt 100 esztendővel a Sveichan ringatták, ott a hol Rousseau, a hol Fellenberg és több százados nevelők működtenek, értem *Pestalozzi Henriket*, kinek az idén mi is, Jan. 12-én, 100-dos születésnapját ünneplők. A remek toasztok legremekebbikét Schiller mondá el egyszer egy dalmában, a melyben Vörösmartynk szava szerint — felsivit: „auch die Todten sollen leben!“ Így kiáltok fel én is *Pestalozzi 100-dos* emlékére, hogy éljen! mert: „auch die Todten sollen leben!“ Eljen közöttünk s bennünk, s működjék általunk — Pestalozzi szelleme.

13. A távollevők és holtak mellett, meg ne feledkezzünk ismét, a közellevők és élőkről, így emlékeztete egy tanár, a ki barátias és társias, kebelből fakadt szóval éltette, a tanári gyűlés egybehívóját, az „*ébren*“ jelszóval ébresztgető és minket egyesítő igazgatóját a pesti prot. tanodáknak.

14. S így, a hivatalos körben maradvá, megtelt és kiürült a pohár ismét, két jegyzőnk egészségére, kik mindketten a Kárpát tövén Késmárkon és Mar. Szigethen, hirdetik a bölcsészeti és jogi tudomány igazságait: *Pásztor Dániel* és *Hunfalvy Pál*. E felköszöntésből, jellemzetes a *pásztor* szójáték, miszerint eddigé, csak az egyháznak voltak pásztorai, de jelenleg a tanodának is van Pásztorá, s mintha úgy látszanék, miszerint a tiszt és szerep is, meg lesz ezentul változtatandó, mert csakugyan ebben rejlik az igazság, hogy a lelkipásztoroknak is kellend nevelők s különösen népnevelőknek és tanítóknak lenniök, ellenben a tanítóknak is pásztoroknak. Eljen azon tanító, ki tanársága mellett egyszersmind pásztor is, éljen gyűlési jegyzőnk *Pásztor Dániel*!

15. Egy jelenvolt lelkész, észrevevén miszerint a felszólamló és nem szólamló tanároknak csak nem nagyobb része, még mind nőtelen; célozva tehát a vegyes házasságra, a melyre nézve egy tanár, értve a vegyes házasság alatt az iskola és egyház közti egységet, poharat üritett volt, különben már maga is egy különös neme a vegyes házasságnak, mert azon tanár ki így szólt, pap is, professor is, — azt igéré lelkész ur, miszerint ő a házasulandó tanárokat, csak jöjjenek hozzá magokat esketni, minden stóla járandóság nélkül fogja összeadni, csak keressenek arát s gondoskodjanak aztán, hogy önnön intézetök népesüljön, s így nem lesz panasz, hogy növendékeik nincsenek. Eljenek a házasulandó tanárok! És a ki őket ingyen fogja esketni — hangzott vissza!

Ezek voltak körülbelül, az első napi felköszöntések a tanári lakománál. A mi még közbe, mint pillanatnyi borszikra felszökkent, az, ugy is csak pillanatnyi becsü volt; emlékezetünk nem őrizhete meg mindent. Annyi minden esetre észre vala vehető, a mint az, egy felköszöntésben megis lőn említve, mikint a tanárok egész évi munkája, csakugyan a szólás, mert szólni bizony sokat tudnak; nem levén még eddigé térők és helyök, mások előtt, kivévén növendékeik előtt szólhatni, szólnak tehát annyival többet magok között; s a ki sokat szól, az, azt szokták mondani, vagy sokat tud, vagy sokat hazud, vagy végre kénytelen sokat magáról szólani. Mellyik eset volt légyen alkalmazható a tanárookra, azt a jelenvolt idegenek vallhatnák meg legőszintébben. Egyébiránt annyi igaz, mi szerint a prot. tanárok, a midőn bármelly alkalomnál, vagy nem fognak tudni, vagy nem merni, vagy nem akarni szólani, miszerint ekkor, megszünendének prot. tanárok lenni, mert ugyanis az ő életök s egész működésök, mint a pesti 184⁵/₆-ik évi hirlemény jelszava mondja, épen a szólásban áll! A szó szavat huz maga után, mondja Kölcsey, élő tanácskozásban fejlik ki a nép szelleme, jaj a nemzetnek, melly irott parancsokat némán olvas s vakon engedelmeskedik.

A második nap azonban, az első naphoz képest, nem vala olly termékeny és áradozó a szóban; a mi egyébiránt figyelemre méltóbb szó volt, igyekezendem azt emlékezetemből lemásolni.

1. A kihez a vendégek irányában illik, hogy először emeljen poharat, az ragadta meg ma is először a nedvet, illy nedélyes felszökkenéssel: a bornak ugymond, az a természete, hogy három emeleten kíván szállást, a midőn őt az ember szállásra fogadja. Először is ugymond, a gyomorba száll a bor, s akkor az ember vagy hallgat, vagy pedig ha szól, hasbol beszél. A 2-dik emelete a bornak, a midőn a vérbe megy és a szivbe száll, akkor ugymond, szivből beszél az ember, melegen és érzékenyen szól, mert ez a bornak legkedvesebb lakása. Azonban, valamint az emberek a második emeletből, már a harmadikba is fel felkivánczoznak lakni, azt hívén, mintha bizony az ember mennél magasabban lakik, annál magasabb maga is; pedig jól tudjuk a kik a physikát tanultuk, miszerint a tárgy, mennél magasabb, annál parányibb: épen ugy felszöktetik tehát az emberek is t. i. az ivók, a bort a

3-ik emeletbe, s itt fel száll a bor a főbe s szállást vesz az agyvelőben, a minthogy innen esik a legszebb és legmesszebb kilátás. De a bor, midőn itt lakik, már uralkodik s kilöki még az embert is házából, dul-ful s utoljára felforgatja tombolásával az egész épületet s megy ismét földszintre lakni, mintha ismét oda kíváncznék, a honnan vétetett. Ez a bor három emeletű s ha ugy akarjuk, négy nemű szállása. Már most az a kérdés, mely emeletre szállítottuk légyen mi e ritka vendégünket? Ugy tartom, miként az, mindenkinél más más emeleten fog lakni, mert nem is szép, ha az utcának minden háza egy vonal magasságra van építve, ámbár a pesti szépítő biztosság szereti ez egyenlőséget, szeréssük mi a különbséget. E szerint mindenki, maga fogja legjobban tudni, mely emeleten szállásol jelenleg nála a bor. Nálam legalább, a mint jelenleg érzem, ökeme második emeletű lakos, tehát a szivben lakik, s ugyanazért szivből szeretnék szólni, szivből olly melegen és érzékenyen, a milly meleg véren és érzékeny magyar sziven. A mint a bornak három emeletű szállása: ugy hazánknak három bércze, nemzetünk lobogójának három szine van és a magyar szivnek három szent kívánsága; s én sem teszem tehát előbb le poharamat, mig három felköszöntést el nem mondtam, azért a ki még szomjaznék hosszú szóm alatt, igyék inkább előre. *(Néhányan isznak.)*

Először: éljen a ki a három bércnek szent koronáját fejen viseli, a ki a három bércnek szent keresztjét imádja, a ki a négy folyam felett uralkodik; a ki a három színű lobogót előttünk haladva lebegteti, ő neki hittel, hűséggel és hódolattal adózzunk, mig magyar szivünk doboghat. *Éljen felséges urunk királyunk V-dik Ferdinánd.* Éljen! Éljen! Éljen!!!

Másodszor: nevelünk és építünk felséges királyunk példája nyomán, a ki a nemzetet nevelteti s a hazát nagyra építetteti s nyit ipartanodákat, s küldeti külföldre e praeparandiák leendő tanárait, s ez királyi érdem; de van még kivüle és alatta egy őrangyala e nemzetnek, egy magas építője e hazának, ki ötven dicsó év óta hordogat követ köre, hogy a főváros nagy, hogy a nemzet fő nemzet legyen. Ötvenkét megyéből áll a haza, s már ő ötven évet áldozott a hazának, s igy számra nézve is, benne pontosul öszve a magyar nemzet, a félszázados nádorban, kinek nevét s érdemeit méltó, hogy gyermekeinknek s még növendékeink növendékeinek is hirdessük. Éltessük őt, a nemzet ötven éves őrjét, éltessük magas hitvesét és hű magzatait. *Éljen főhercegünk, nádorunk!*

Harmadszor: hadd teljék meg újra a pohár, „egy pohár bor a hazáért, meg nem árt.“ Egyik fő teendőül tüzte ki már a mult országgyűlésen nemzetünk, a népnevelésről gondoskodást. Atyáké a nevelés, a nemzet és népatyáié a népnevelés. Országgyűléseink képviselőit, honatyáknak nevezi nyelvünk, nevezi népünk. Éltessük őket, a nevelésről gondoskodó és gondoskodandó honatyákat, kik együtt valának a mult, és kik együtt lesznek a jövő országgyűlésen, legyen velek az emberiség nevelési szelleme, s ne feledkezzenek meg

a prot. tanárokról sem, a kik mindenkor és mindenütt hön imádkozni szoktak és ha kell, egy pohár bort is üríteni a „*hazáért!*“ A hazáért!!! —

És most sokáig nem szólt senki, mert a hosszabb szó után, szükség vala egy pár percnyi szünetre. Egyszerre azonban felállottak többen, de a legkiválóbb szó következő volt:

2. Szívből szólok én is, mond egy fiatal tanár, s úgy hiszem hogy mindnyájunk szívéből, a midőn a hosszabb felköszöntések után, a mainap elnökét *Varga János* n. kőrösi tanártársunkat, rövid szóval, de hosszú kivánsággal éltetni kívánom. Éljen!

3. Az asztal végén ülő társam és barátom, lelkemből csalta ki a szót, így hangzék az asztal fejen egy többször felszólalt ismeretes tanár észrevétele, — én is a végett állék fel, hogy mai napunk elnökét éltessem és mivel már felállék, le sem is akarok ülni, míg mondókámat vagy leckémet fel és el nem mondom. (*Halljuk.*) Nem ott kezdem ugyan, hogy mellyik a legjobb csizma a hazában, s ki készíti annak bőré, mint valaki kérdezé egy híres lakománál, hogy mellyik a legjobb kázmér? hanem ott, hogy ki a legjobb magyar, s ki a legjobb magyar tanító? Vörösmarty azt mondja, hogy az, a ki segíteni tud, szóval tettel a hazán! Már pedig *Varga Jánost*, tisztelt elnökünket, ki nem ismeri szavaiból, és irataiból, jeles nevelési műveiből; *Varga Jánost* a n. kőrösi tanárt, ki nem ismeri tetteiből? az kérdezze meg növendékeit, kérdezze társait. Mi ismerjük és tiszteljük őt, mint elnökünket, a midőn szólt s a midőn tett, a midőn a gyűlés legnehezebb munkáját a Curtmann könyvének fordítását, ő vállalá magára; az ő egészségre szomjan vagy nem szomjan, egy pohár bort mindég megihatunk. Éljen!

4. Egy tanár, hasonlatot vevén a Buda és Pest között épülő lánchidrol, éltette a két testvértanárok közti *egységet*.

5. Egy még fel nem szólalt tanár, így nyilatkozik most: a mit ugymond, apáink soha sem láttak, sokan reményleni is alig mertek, miszerint a két prot. felekezet oskolai férfiai, a kik ugyan a két felekezet gyermekeit felváltva már régen nevelgetik, mert a mint itt reformatusok, úgy a reformatusoknál már régóta tanulnak evangélikus testvérek gyermekei, az, immár teljesült, azt az 1846-dik év 10-dik Augustus napja meghozta. A midőn a meghívót vevém és a mint ide utazni készülék, magamhoz vettem gyermekemet s kitünő jegyekkel oda irám eleibe a 10. Augustust. Lásd fiam, ez a régen ohajtott nap, a mellyen két felekezet századokig különvált tanárai, egymáshoz kívánkozva összegyülekezendek, a ti jövőtökről s a néktek tanítandó tudományokról közösen és barátián tanácskozandók. Tartsd meg gyermekem e napot, és emlékezz meg rola még öszkorodban is, hogy apád is jelen volt e gyűlésen s hogy a szent ügyet ő is felkarolá, a mint azt néked is szivedre köti. A 10-ik Aug. feledhetlen nap legyen előttiink, s én azért poharat emelek, az *emlékezetnek állandó megőrzésére*.

6. Végre, mint egy áldozó, két kezében tartva a kelyhet, ugy kelt fel még egy ősz fő, ki mind végig nyomrolyomra kísérte, mind a tanácskozások menetét, mind pedig a gyűlési napok egyéb körülményeit, bár vissza tudnám adni szavait, a mint szavainak hatását még most is érzem; ne oszoljunk még el s ne távozzunk még innen — így szólott, kiki újra csak a maga egyéni utját és érdekét keresve: mielőtt fogadást nem tennénk, hogy valamint a jelen napok tanácskozásaiban, örömmel részt vevünk: ugy szivesen jövendünk öszve jövőben is, az egy és közös ügy iránti szeretettől vezéreltetve. A tanárok magok, leglőbbet segíhetnek önnönmagukon; csak közös és egy legyen közöttük az akarat, olyan a minőnek mindnyájan tanui valánk ott a teremben és itt az asztal mellett. Öröm volt reám nézve valósítva láthatni, a mit még fiatal koromban; midőn az előtt mintegy ötvennégy évvel tanárrá lettem, mindég ohajtottam és reménylettem, hogy t. i. a tanárok, a protestantismusnak e folytonos teremtői, egygyek legyenek, és hogy az oskolának egy és közös célja legyen, ám-bátor erre különbfélék az eszközök. S im, azt most én is megélttem még, megélttem a tanárok egységét, a mellynek fentartására, kívánok mindnyájunknak erőt és kedvet. Éljenek, Éljenek!

Mintegy ezek valának a legjelentékenyebb pohárjelentések; a mellyek után, mindannyiszor következtek, sőt még a 3-dik és 4-dik napon is, részint az előtervben ajánlott intézeti látogatások és kirándulások, részint ujak, a mikhez a kívánatokhoz képest, szivesen járultak vezérekkel a pesti tanárok. Esténként pedig, a fesztelen barátság társalgások tartattak, mik hasonlóképen csaknem olly érdekesek, élvezetesek és uj megpendített eszmékre nézve termékenyek valának, mint magok a rendes gyűlések.

Az első estvének leírását (estlőjét), már közlöttük. A második estvére, tárgyul ki vala tűzve, a meghívólevelekre érkezett válaszok felolvasása, a mi meg is történt, s csaknem minden levél mellett, uj meg uj alkalom adá magát elő, annak érzetére: mennyire szükséges és időszerű immár, hogy a prot. tanárok illy tanácskozási találkozásokkat, ha lehet, mennél gyakrabban tartsanak. Valamennyi felolvasott levél azt tanusítá, mint kívánkoznak az egyesek, egy közös egésznek alakulása után; mint sovárognak a keblek, megértetni magok részéről, és megértetni másrésről a rokonok és társak örömeit, ugy mint bajait, s ez által, az örömöket kettőztetni, a bajokon közerővel és közhatályu fellépéssel segíteni. Észre vala vehető, meny-

nyire feszíti egy közös, testületies egyesülési vágy, valamennyi prot. tanárnak keblét, azon vágy, hogy többekkel együtt és egyértelműen munkálva, az egynek működése is nyomatékossabbá tétethessék. A legnagyobb sajnálat azonban, a mely a vett válaszok olvastánál el nem vala fojtható, egyfelől az volt, hogy a szünet a nyári vizsgálatoknak különböző időben esése miatt, a különkülön intézeteknél, hasonlóképen különböző hónapokon esik, s hogy e miatt, majd nem fele a különben a gyűlésre megjelenni ohajtkozóknak, meg nem jelenhete; másfelől pedig az, hogy néhány távolabb eső intézetből, a tetemes uti költségek megkimélése miatt, nem jöhetének el társaink. S ezen utóbbi ok, annyival inkább közönségesebb sajnálatot idézett elő: mennyivel inkább éreztük e mellett mindnyájan, hogy bizony a prot. tanárnak mindeddigé, csak igen mostoha anyagi állása van, s hogy ő ezen állásban mind a mellett, nemcsak hogy családi körülményeihez, helyzetéhez és hivatalához kénytelen illően élni; hanem az intézetnél újabb könyvekkel ellátott könyvtárak hiánya miatt, a maga további képződéséről is gondoskodni. E mellett, több eszme merült fel, miként lehetne a mostoha állapotból kivergődnünk? miként juthatnánk újabb könyvek olvasásához? mint lehetne létesíteni vidéki olvasóköroket, melyekben a nevelési folyóiratok köröztethetnének? miként létre hozni, kölcsönös könyvtárakat, kivált az egy intézet több tanára között; mikép volna már idején gondolkozni nyugdíj intézeteknek alapításáról, vagy pedig netalán, egy közös prot. tanári nyugdíj-, özvegy és árva-pénztárral? stb. Mind ezen eszmék szönyegre hozatala és érlelése, jövőben tartandó tanári gyűlésekre halasztaték. A némelly levélből kisült temérdek munkaterhelése egynémelly tanárnak, ki gyakran egymaga, vagy másodmagával, egész intézetet, sőt két külön irányu intézetet is, egymaga képviselni és oktatással ellátni kénytelen; hasonlóképen gondolkozásra szolgáltatott anyagot: s itt vagy devalvatiója, vagy rendszeresítése az illynemű tanintézeteknek hozatott szóba; nem különben, ujnemű tanodák, minők a polgártani és reálirányuaknak felállítása is megpendített. Mind ezek azonban, nem levén tőlünk függő intéz-

kedések, a kor hatalmára bizattak. Részünkről tennünk csak annyit lehet, hogy az illy korkivánatokat, a körülményekhez képest, részint egyes tétköreinkben, részint pedig, nyilvános lapok útján, a hazai és nemzeti teendőknek előterébe vonni mindinkább igyekezzünk.

A harmadik esti egyület, Kedden Aug. 11-én. Pótlólag még néhány későbbben s épen a mai gyűlés alatt érkezett levélvlasz vétetett fel, névszerint a csurgói, böszörményi, maros-vásárhelyi (Erdélyből) és szathmári tanintézetek részéről. Ezen utóbbihoz, csatolva volt egyszersmind az intézetnek írásban foglalt programja, mit a pesti gymnasium igazgatója válasz küldeményként, a maga részéről a szathmáriaknak is megküldött pesti tanhírleményért, a legszivesebb köszönettel fogadott. Az avatott kéz és toll által kidolgozott program egyes szakaszai felis olvastattak. Milly jó volna minden intézetről illy kimerítő tudomást birhatnunk. *)

Ezek után, a mint ismét valami köztárgyat kívántak vitatás alá vétetni többen; elbeszélé *Dr. Tavassy*, a következő esetkét: „egy főrangu magyarországi prot. ur, a mint egyszer Bécsben, egy nagy status férfinál tisztelkedék, a többek között az iránt is kérdeztetvén: hogy mondaná meg, valljon honnan van az, s mi volna annak oka, hogy magyarországon a protestansok oskolái, olly jó lábon állanak? hogy belölök olly jeles talpraesett férfiak kerülnek ki? azt nyerte válaszul: „mivel a prot. oskolák és tanárok nagyon szegények.“ Csodálkozva válaszolt a status férfi: „én azt hinném inkább, hogy e miatt elsilányulhat az oskola, mintsem hogy virágozhatnék.“ Erre a látogató, illyképen fejté meg állítása igazságát: „épen azért, mivel a prot. tanár többnyire kevés fixum fizetést huz, kénytelen azon lenni, hogy még a rendes oskolai leckéken kívül is, tanitgasson privatim külön fizetésért; már pedig az illynemű tanítás is, mind az ifjuságnak vá-

*) A pesti 184⁵/₆-ik évi tanhírlemény, nem tétetett ugyan könyvkereskedési cikké, de mind a mellett, kapható megrendelésből, bármennyi példányban még, az említett intézet igazgatójánál s tanártársainál. Egy példány 6 p. kron. 184⁶/₇-re, ismét fog tanhírlemény megjelenni. Sz.

lik javára. Azonkívül, szokás a prot. tanintézetekben, a növendékek részéről nagyobb vagy kisebb tandíjt is fizetni (didactrum), a mi hasonlókép a tanár jövedelméhez tartozik; már pedig, mennyivel több valamely tanárnak a tanítványa, annyival több a jövedelme is; annál fogva azon szoktak lenni a prot. tanárok, hogy magukat kitüntetve, sok tanítványt kaphassanak: s im a tanárok kitünősége, ismét csak nyereség a növendékekre nézve. Tehát a prot. tanodák jók: mert a prot. tanárok szegények.“ Ezen okoskodását egy magyar fő urnak, veté im fel *Tavassy* vitatás tárgyául, a minthogy épen tegnap sajnálkozánk és sópánkodánk mostoha anyagi helyzetünkön. Mi igaz rejlik immár ezekben? kérdi most az előadó.

Egyszerre sokan is felkeltek csakhamar, ezen állítás ellen; s a cáfolók mintegy oda látszottak irányulni: a szegénységnek is van bizonyos minimuma, a mellyen alol, csak ugy élhet el az ember, ha a szellemet gyilkolja. Szabad munka, szabadságot és függetlenséget kíván, s azért nem türhet élelmi gondokat és aggódást. A tanítónak pénzérti munkája, nem lesz egyéb napszámmal; s az illy szegénység kényszerítette napszámbol, nem sok haszna lesz a növendéknek. Hogy a szegénység rugó, azt ugyan némi részben el kell ismerni; de hogy a szegénység egyszersmind „*magna meretrix*“ azt is igaznak vallja a példaszó. Tehát a szegény tanár, nyilvános hivatalát is kénytelen elhanyagolni, a mellyből kevesebb fizetése van, és magányórákat adni, a mikért jobban díjaztatik; vagy pedig, kénytelen másnemü, hivatalától egészen eltérő foglalatosságot üzni, p. o. bor, gabna, stb. kereskedést, vagy földművelést üzni, mi nyereség ugyan ő reá, de nem az oskolára nézve. Égyébiránt, a prot. oskoláknak életteljesebb virágzása, nem a tanárok szegénységéből, hanem egészen más okokbol magyarázandó; épen a protestantismusnak és humanitásnak, tehát a szabadság elveiből, a mellyeken az intézetek működése alapszik. A szabad és önálló gondolkozásra szoktatás; az előítéletektől ment zárdaiatlan nevelés; az önmunkásságra ébresztés és vezérlés; a jobb tanítási s különösen élőszó tanításbani mód-

szerek használása stb.; ezek okai a prot. ifju tudomány- és világravalóságának. Ide tartozik, a szabad és önálló képezés azoknál, a kik tanároknak készülnek, hogy az ilyenek a külföldi akademiákat is látogatják; ezt nem lehet számbavétel nélkül hagyni, jollehet: *non omnes sunt sancti, qui calcant limina templi*. Azonkívül, a szabad választás is és így a szabad concurrentia és verseny, emeli az intézeteket. stb. stb.

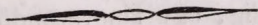
A beszélgetés ezek fonalán, átment a rom. katholi- kus és prot. oskolák jellemzésére, át egyuttal a romanizmus és protestantizmus közti elvkülönbség fejtegetésére, a melyből az oskolák különböző működése következik. stb.

Mindezekhez, miután az itt megemlített tárgyakra nézve a véleményárnyéklatok, a mint azok különféleképen feltünedeztek s nyilvánultak, mind visszaadnunk ugy sem lehet: szabadjon csupán még egy kívánatot, és, ha nem is bor vagy pohárfelköszöntést, hát legalább irási és toll- üdvözetet hozzáadnunk, azt t. i. hogy mindnyájan a kik a naplót olvasandjuk, s reméljük, hogy ezt minden prot. tanár teendí, egy léleknek indulatával olvasnák azt, meg emlékezve a 8-dik szám alatti felköszöntés szavairól, mellyek így hangzanak: éveink száma nem sok, egy egész emberi élet magában vévén sem sok, de sok embernek élete együtt, teszi a halhatatlan szellemet. — A mi éveink is számítvák, egyegyikünknek élete rövid, működése ke- vés, a tér szük, a siker bizonytalan. De vessük mind ezt öszve, és számos éveket és hosszú életet, és hatályosabb működést, és tágosabb tért, és bizonyosabb sikert ígér ügyünk, ígér közszellemü eredményt, a reánk bizott ne- velés és tanítás közértelmü kezelése. Erre ne legyünk csak hivatalosak, de hiva is legyünk, ösztönözve és buzdítva önmagunk által. Mi állunk most, a haza legközelebb nem- zedéke nagy részének bölcsőjénél. A hány gyermek ke- zünkre bízatik, annyi embert nevelhetünk az emberiség országának, annyi polgárt a hazának, annyi buzgó prot. hivet egyházunknak, annyi követ emelünk és teszünk le, a haza nemzeti és értelmi nagy épületének felállítására;

annyi kitörülhetlen betűt vésünk önmagunk emlékének fentartására. Fogjunk kezét elsőbben, mint egy ügynek bajnokai, mint ugyanazon egy munkának társai, mindnyájan mint nevelők a nevelés előmozdítására, és mint köztanárok a tanítás sikeresbitésére, a többit meghozandja az idő; most csupán azt teljesítsük, a mi legközelebb fekszik, a mi legsürgetősb és legtöbb üdvet ígérő reánk és ügyünkre nézve. Idővel, a sok is majd egygyé lesz, és az egy, általánossá. Így kívánunk üdvet tanártársainknak, Tiszán és Dunán, a Királyhágón innen és túl, a magyarországi és erdélyi prot. tanároknak, és kedvet a még jövőben tartandó prot. tanári egyetemes tanácskozmányokra; a kedvvel vitt munkától, nem szokott elmaradni a siker sem. —

Jegyzették az első prot. egyetemes tanári tanácskozmánynak naplójívói:

Papp János miskolci, és
Dr. Tavassy Lajos pesti prot.
tanár és igazgató.

A prot. tanári első köztanácskozmány jegyzőkönyve.

1846-ban, mind két prot. evangelika hitvallásu tudományos tanintézetekből, számosabb tanárok Pesten barátságos tanácskozásra egybegyülekezvén; az első ülést
Augyustus hó 10-kén tartották,

mellyben:

Minekutána az, hogy a reformatiónak a két magyar hazában történt meggyökerezése óta, most legelőször üdvözlük így egymást a tanárok, méltán szerencsemondásnak vétetett, hogy immár a tudományok és nevelés szent ügye, a két prot. felekezetnél holdogabb jövődő elébe nézhet; a gyűlés magát alakítandó, mindenekelőtt, elnök, jegyzők és naplívivőkről gondoskodni akarván, az elnöki székbe, tekintetes tudós *Hetyéssy László* urat, a soproni evang. lyceum egyik tanárát ültette; a tanácskozási eredmények följegyzésére pedig, *Hunfalvy Pál* a késmárki ev. lyceum és *Pásztor Dániel* a mar.-szigeti reform. lyceum; végre a naplívitelre, *Papp János* a miskolci ref. lyceum, és *Dr. Tavassy Lajos* a pesti evang. gymnasium tanárai szólítottak föl s bizáltak meg: egyuttal az is határoztatván, hogy a gyűlésben, csak a jegyzőkönyv fog meghitelesítetni, a napló pedig, egy kinevezendő választmány előtt fölolvastatni. — Így a tanácskozás megindulván:

- I. Tudor *Tavassy Lajos*, mint igazgatója a pesti evang. gymnasiumnak, melly olly szives vendégszeretettel fogadta az egybegyűlt tanárokat, előadta, hogy a mltgos gr. Zay Károly ur, az evangelika négy superintendentia főfelügyelője meghívására Zay-Ugrócon tartatott tanári gyűlés: miképen idézte elő, a vidék és kerületbeli tanári tanácskozásokat, s miképen keletkezett az ohajtás, hogy, bár mind két felekezetü evang. tanárok gyűlnének ilyen

tanácskozássra össze; s hogy ennek következtében, a pesti ev. gymnasium tanárai voltak olly szerencsések, az ohajtás valósitására, a két magyar hazában mintegy 76 meghívó levelet szét küldeni s azokra több mint 40 választ kapni.

Azon válaszok, mint sok tekintetben érdekesekek és tanulságosak, az esti beszélgetések alkalmával, föllesznek olvasandók, különben a helybeli tanodai levéltárba teendők.

II. Indítványok fonalán menvén a tanácskozás, legelőbb az oskolákba behozandó erkölcsöt kimutató tabellák jöttek szóba: miszerint az osztálybeli tanár, mindenik tanítványának magaviseletét, nemcsak szorgalmi, hanem erkölcsi tekintetben is, óráról órára följegyezvén s azt bizonyos időben nyilvánosan fölolvassván, ekkép a tanítványok javulására hasson; de legkivált a vizgálatok idejében, azon tabellákból a megérdemlett erkölcsi fokozatot legbiztosabban merithesse.

A tanácskozásokból erre nézve, azon meggyőződés merült fel, hogy illyen tabellák vitelére, ha azok több akarnának lenni, mint szemfényvesztés vagy komédia a tanár részéről, és utmutatás az alakoskodásra a tanítvány részéről: sem physikai, sem erkölcsi lehetőség nincsen; egyébiránt az indítványnak kivihető és jobbik oldala, ugyis gyakoroltatik minden tanár által; de hogy valaki annak minden oldalát kövesse, attól az abbeli tett tapasztalások is, nagyon leintenek.

III. Bizonyos a haszon és szükség, hogy tanítóságra alkalmas ifjakat szemeljünk ki és segédtanítókat alkalmazunk; az elsőt téve, a tanintézeteket biztosabb jelekkel kínálhatjuk; a másikat téve, a tanítványoknál nagyobb sikert várhatunk.

A tanácskozás eszméi, a kettőt összekötötték, hogy a hol van és lehet, kiszemelt alkalmas ifju, segédtanítónak alkalmaztassék; kit azonban, sem a német egyetemeknél olly sokat jelenlő docensekkel; sem nálunk ittott divatozó praeceptorokkal; sem végre

a magánytanítókkal összezavarni nem lehet. Ugyanis a segédtanító, a rendes tanárnak mintegy keze alatt tanít az osztályban némellyeket azért, mivel a rendes tanár annyi tárgyat egyenlő erővel és hatállyal tanítani nem képes, mennyit az osztályban tanítania kell; de azért is, még pedig főképp, hogy a tanításban jobb tan módszer (methodus) melly a tanárok részéről több időt és erőt követel, bevétethesék. Attól azonban nem kell félni, hogy a tanítvány tulterheltetnék az által, sőt ő, a tanodában tettevén azt, mit most otthon kellene tennie, jobban és hamarabb végzendi dolgát s inkább érend reá még azonkívül, akár testbeli, akár művészeti gyakorlatokra mint most.

- IV. Több tekintetből szükséges a tanintézetek és tanárok névkönyve; azért abban állapotodott meg a tanácskozás: hogy mind a két prot. felekezetü intézetek igazgatói, a nyári vizsgálatok utáni első hóban, az illető intézetekről, a nekik kiadandó rovozat szerint: teljes és tökélyes dologi és személyi névjegyzéket ide Pestre *Dr. Tavassy Lajos* urnak küldjenek be, ki is, a névkönyvet szerkesztve, vagy az egyházi névkönyvvel együtt fogja kiadatni, vagy külön maga kiadni.
- V. A tapasztalás azt bizonyítja, hogy oskolai szünidőre legalkalmasbak Julius és Augustus hónapok, miért is: a tanácskozó tanárok, a reformata négy superintendiákat szerény levél által felszólítják, méltóztatnának a kebelökbeli intézeteknél is azon szünidőt elrendelni.
- VI. *Wagner István*, pesti prot. ág. hitv. tanító indítványa, a melléje csatolt nevelés és módszertani munkákkal együtt, ugy szintén,
- VII. *Lugossy József*, debreceni tanár, a már. szigethi hely. hitv. főtanodában tanári hivatalába 1841-ik évben történt ünnepélyes beigtatása alkalmával mondott beszéde:
- megvizsgálás és véleményadás végett, egy e célból kinevezett választmánynak adattak át, az adandó tudositás, még e gyűlés folyamán bevaratván.

VIII. *Bloch Mór*ic tudor és szarvasi tanár, a fensőbb tudományok hallgatására bocsátott egyének között, eddigelé sajnosan tapasztalt értelmi gyöngeség, az akadémiai pályán adatni szokott tanok fölfogásairai képtelenség s az innen természetesen keletkező baj orvoslása tekintetéből indítványozá: miszerint az akadémiai pályára átmenő tanuló ifjak, a rendes vizsgálaton kívül, még egy átmeneti vagy érettségi vizsgálat alá véssenek.

Az indítványozott tárgy fölötti kölcsönös vitatkozás folyamából világosságra jöven az, hogy tudományos intézeteink célja és feladata, nem annyira az idő rövidségi hatóságban, mint inkább abban áll és sarkallik, hogy az általuk eszközzendő miveltség, teljes és tökéletes legyen; ezen miveltség nyújtván ama biztos garantiát, minélfogva az intézetek kebeléből kilépő egyének, oly állaspontra emelkedhetnek, mellyen jólétüket csak az összes jólétében lehetvén föl, érdekeiket annak érdekével örömet azonítják; az indítványozott tárggy szellemében pedig, az idő rövidségi hatóság szorítván mintegy háttérbe a lényegesebb feladatot és célt, ezennel határoztatik: hogy az ugy nevezett fensőbb gymnasialis osztályokban tanítandó tanulmányok, saját fontosságuk és érdekességöknél fogva is, mulhatlanul két éven keresztül taníttassanak, a két év elteltével — nem látván célszerűnek az érettségi vizsgálat behozatalát — az eddig is divatló egyszeri vizsgálat maradjon meg, oly szigorú megszorítással, hogy a fensőbb tudományok hallgatására átmenni szándékozók, annyiszor, a mennyiszor az ott adatni szokott tudományok fölfogására képteléneknek találtnak — visszavéssenek.

IX. A fentebbi indítvány következtében, azon ohajtott s illetőleg indítvány nyilvánított: vajha mind a két prot. tanintézetekben, a jogtudományi tanfolyam egyenlővé tétetnék s a szoros értelemben vett jogi tudományok hallgatására, egyedül azok bocsátatnának, kik az előkészítő tudományokat teljesen és tökéletesen hallgatták és bevégezték.

Ezen indítvány életbeléptetését, magok a k. királyi intézvények is parancsolván; de e tárgyban az ágostai hitvallásuk részéről tartatott zay-ugróci gyűlés is eldöntőleg határozván; az érdeklött intézetek előljárói — hol nem ekkép történik — ennek megtartására szoroson köteleztetnek s utasittatnak.

X. A protestans tanintézetekben eddigelé szokásban lévő kéregetések eltörlése tárgyában tett szarvasi indítványra nézve határozatott:

Bár az indítványozott tárgy mellett és ellene fölhordott okokból kivilágolják is az, hogy az eltörlést sürgető okok, a mellette harcolók fölött tul sullyal birnak; s nem ritkán a kéregetéssel összeforrott körülmények a nyerendő kevés anyagi haszon mellett az erkölcsi érzületre legveszélyesebb s orvosolhatlan hatással vannak: mindazáltal jelen körülményeink között, nem levén tanintézeteink anyagilag olly biztos, olly szilárd alapon nyugvók, miszerin önmagokban s magok által főnlhassanak s teljes virágzatra emelkedhessenek, a tudományos intézetek iránt szeretettel s meleg részvétellel viseltető jóltevők kegyes adományainak elfogadására, a kéregetés továbbra is ajánltatik.

XI. Olvastatott gr. *Zay Károly* egyetemes főfelügyelő urnak, a Pesten folyó év és hó 10-kén s több napjain tartandó tanári gyűlésre meghívólevélre küldött válasza, mellyben az említett gyűlés célszerűsége s hasznárolói meggyőződését s egyszersmind azon szándokát nyilvánítja, miszerint örömmel fogott volna benne részt venni, ha ezuttal a megjelenetésben bokros foglalatosságai által megakadályozva nem leendene.

A gyűlésen jelenlevő mindkét prot. felekezetű tanárok, hálás érzelmekkel fogadák a felolvasott levelet, ujabb tanubizonyságot szerezvén maguknak a mélt. gróf tudomány s nevelés iránti szeretetéről; sajnálva bár egyrésztől távollétét, de másrésztől, határtalanul örvendve, hogy általa jött létre az egyesülés isteni eszméje s következőkép e közös tanári

tanácskozás; ezen közös öröm és hálás megismerés, a mélt. gróffal levélben tudatni határozottatott.

Augusztus 11-kén folytatólag tartott tanári gyűlésben, mielőtt a tanácskozás rendes folyama megkezdetnék, elnök t. *Hetyéssy László* sopronyi ág. hitv. tanár, örömet nyilvánítván a fölött, hogy a két prot. felekezetűek egyesülése, immár többé nem pusztá ohajtat, hanem a közös tanácskozásban tettelegesen valósult: ezen egyesülés szellemében s a kölcsönös viszonyosság igényleténél fogva is, a reá ruházott elnökséget megköszönvén, azt *Varga János* n. kőrösi hely. hitv. tanárra ruháztatni indítványozá.

Ezen indítványt a gyűlés minden jelenlevő tagjai örömmel magukénak vallván, az elnöki szék elfoglalására, a nevezett férfit fölkéreték, ki is, engedve a közbizodalomnak, az elnöki széket elfoglalá; következők tárgyalatván:

XII. A tegnapi gyűlés végzeményei fölolvastatva meghitelesítették.

XIII. Nagyságos *Schedius Lajos* kir. tanácsos és nyugalmazott tanár, fridbergi tanár *Curtmann*: „die Schule und das Leben“ című munkáját a gyűlésnek bemutatván s annak, ugy az alsóbb mint felsőbb neveléstanál foglalkozókra nézve szükségességét kijelentvén, az említett könyvnek magyar nyelvre leendő áttételét indítványozá s ennek teljesítésére n. kőrösi *Varga János* tanár urat szólítá fel.

A nevelés és oktatás terén eddigelé is olly sok szép érdemeket szerzett férfit, e diszes megbizást egyszerűtettel fogadván, annak minélelőbbi teljesítését örömmel megígéré.

XIV. *Dr. Tavassy Lajos* tanár, előadván a tanodai hirlményeknek intézeteink élete s virágzásával szorosán összefüggő szükségességét, az illy hirlményeknek minden intézetekbeni életbeléptetését s egymás közötti kicserélését indítványozá.

Az indítvány elvben elfogadtatik, a kivétel hely és körülményektől függesztetvén föl.

XV. Ugyan csak *Dr. Tavassy Lajos*, főlemlítvén egy nevelési folyóirat szükségességét, vagy a már megindított „nevelési emléklapok“ további folytatását, e tárgyban:

a jelenlevő tanárok, meg levén győződve a felül, hogy az ismeretszerzés mezején, csak kölcsönös eszmecsere és vitatkozás útján jöhet napfényre, mind az mi szép, jó, hasznos, és igaz, és ezáltal emelkedhetni tanintézeteink bel- s küléletének s különböző viszonyainak teljes tudására: mellőzhetlenül hiszik, olly organumról gondoskodni, melly által ez legsikeresebben eszközöltessék s mint illyennek, a már megindított nevelési lapnak további folytatását szükségesnek tartják s minden ügybarátnak munkás részvételébe ajánlják.

XVI. *Dr. Tavassy Lajos*, bemutatá *Szőnyi Pál* nevelőnek, a pesti prot. fő iskolai választmány meghagyásából készített, „a Pesten fölállítandó prot. praeparandia terve“ címü legujabb munkáját, mellyből a szerző, a gyűlés jelenlevő tagjait, egyegy példánnyal sziveskedett megajándékozni:

a tanácskozások folyamában személyesen részt vett tisztelt szerzőnek becses ajándoka, méltányoló köszönettel fogadtatott, egyszersmind jegyzőkönybe igtatni határoztatván.

XVII. Mélt. gr. *Zay Károly* egyetemes főfelügyelő urnak, a tegnapi gyűlésben felolvasott levelére irt válasz felolvastatván:

helyben hagyatott, s kézbesítésére tudor *Tavassy L.* kéretvén föl.

XVIII. *Dr. Tavassy Lajos*, a római és görög remekíróknak kézikönyvekül leendő kiadatását indítványozá, s egyszersmind, a pesti könyvkiadók által ajándékozott kézikönyveket bemutatá, mellyekért jegyzőkönyvileg köszönet szavaztatik. Az indítvány folyamán, szóba jött az: vall-

jon a kézi könyvek kiadatása, a klasszikusok művein kezdessék-e, vagy inkább az abc-és könyveken? továbbá, nem lenne-e előbb teendő, használhatlan latin szótáraink helyett, célszerűbbeket készíteni? valamint szintén az is, hogy midőn az alsóbb oskolák kézikönyveiről gondoskodunk, ne feledjük ki a felsőbb tudományokat hallgatók számára készítendő könyveket is.

Mindezeknek következtében határozottatott: hogy az oskolai kézikönyvek kiadatásárol gondoskodás, mind az alsóbb, mind a felsőbb tudományokat hallgatókra nézve kiterjesztetik; a beküldendő könyvek megvizsgálása végett, egy előleges választmány neveztetvén ki, mellynek tagjai: *Homollay Endre, Dierner Endre, Kiss Lajos, Papp János, Szőnyi Pál, Terray Károly, Tavassy Lajos, Turcsányi Lajos, Turcsányi János* tanár és nevelő urak.

XIX. *Szőnyi Pál* nevelő, bemutatá *Regécy István* miskolci tanárnak, Corneliusi fejezetekre osztott szótárát, melly is,

véleményadás és megvizsgálás végett, választmánynak adatott, mellynek tagjai: *Cuncius Károly, Koren István, Melczer Lajos* és *Michnay Endre* tanár urak; tudósításuk bevéartván.

XX. Az oskolai közbülső vagy ünnepi szünidőkről, azt tartotta egy indítvány, hogy azok károsak, mert megszakasztják a tanulást, a midőn legjobban neki törődött az ifju; továbbá alkalmat szolgáltatnak rendetlenségre; a szülőknek mindig költségbe s a hazamenő ifjoknak nem ritkán egészségébe kerülnek: tehát jó volna erre nézve valami változtatást javasolni:

a tanácskozás minden oldalrol tekintvén a dolgot; ebben, ha van, akár visszaélés, akár rossz rend, csak ugy gondolja a netán jobb rendet behozattatni: ha a nagy közönség erről, előbb sajtó útján lesz felvilágosítva.

XXI. A *Wagner István* pesti ág. hitv. leánytanító tan-könyvének megvizsgálására kiküldött választmány, azon

jelentést tette, hogy magát, — idő rövidség miatt — nem tartotta képesnek a könyv használhatóságáról eldöntő véleményt adhatni, s azt javasolja: bizassék az néhány urra, kik gyakorlati oldalát vizsgálhatják meg p. o. *Melczér Lajos* és *Balassovics Lajos* pesti ev. tanítókra, kik is azután, vizgálatjuk eredményét, sajtó útján közöljék:

a választmány ezen javaslata elfogadtatik, s az említett módszertani dolgozatok gyakorlati utoni megvizsgálására: *Melczér Lajos* és *Balassovics Lajos* urak kéretnek fel.

XXII. *Lugossy József*, a debreceni helv. hitv. collegium egyik tanárának értekezéséről adta be véleményezését, az azzal megbízott választmány; ha bár mint mondja, a véleményezés inkább csak tartalom kimutatás, miszerint a szerző a tanmódszerről és fegyrendszerről értekeznek; s a tanrendszert illetőleg megemlítvén, a humanismus és realismus között folyó harcot s a kárt, melly azon balvéleményből ered, mintha csak a real tudományok volnának korszerűek és figyelemre méltók, állítja: hogy mind a fölolvadási, mind a tanultatási tanut (methodus) rossz, s csak az alkalmazkodási helyes, mellynek kulcsa a tanítványokhoz ki-leereszkedés. — A fegyrendszert illetőleg pedig, kárhóztatja a zsarnokságot, de a tulságos lágyságot is, és elvül fogadja a barátságot.

A tanácskozó gyűlés ezen tartalom kimutatást, a jegyzőkönyvbe fölveteti.

XXIII. A jövő évben tartandó egyetemes tanári gyűlésre, elnöklő *Varga János* tanár, azon helyet és időt javasolja, hol és mellyben a természetvizsgálók tartandják gyűlésöket, hogy mind kettőben lehessen részt venni.

Minthogy hir szerint, jövő évben Sopronban lesz a természettudósok gyűlése, bátrak az egybegyűlt tanárok, a soproniak szivességét igénybe venni.

Augusztus 12-kén folytatva tartatott a gyűlés, s miután a jegyzőkönyv meghitelesített:

XXIV. A névkönyvi rovozat adatott be, melly a jegyzőkönyvvel együtt fog betöltés végett szétküldetni.

XXV. A *Regécy István*, miskolci ref. lyceum tanára által szerkesztett, Cornelius Neposhozi szótárról adta be véleményét, az arra kiküldött válaszmány, miszerint az, helyesen volna ugyan dolgozva, hanem az ág. ev. syntaxisi osztályokban, mivel ezekben a latin nyelv tanítása más módszert követel, nagy keletet neki ígérni alig lehet.

XXVI. Az oskolai kézikönyvek kiadhatása iránt, szintén fölolvasta véleményét egy másik válaszmány, melyre nézve :

a tanácskozás abban állapodott meg, hogy, miután még egyes pontokkal megbővült a vélemény vagy terv, az egész pedig ollynemű előterjesztvény volna, mit hirtelen megbírálni s helyben hagyni nem lehetne: annál fogva tudor *Tavassy* tanár, mint a válaszmány előadója, megkéretik hogy azt az egyh. s oskolai lapban közzé tegye.

Ezekután elnöklő *Hetyéssy László* tanár, a tanácskozóknévében, köszönetet mondván a pesti ev. község felügyelőségének, magának a községnek és azon község gymnasiuma tisztelt tanárainak — a gyűlés eloszlott; mindnyájan azon reménytől lelkesítve, miszerint az idén megkezdett köz és közös tanácskozmányok, nemcsak a jövő évben, de még távol jövőendőben is, annyi egyetértéssel és köz célra törekvéssel folytattatni fognak, a mint a jelen évben megkezdettek.

Jegyzették:

Hunfalvy Pál, késmárki jogtanár és
Pásztor Dániel, máramaros-szigethi
bölcészstanár.

